

T. C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYÂT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKİLÂP TARİHİ BİLİM DALI

KOCAELİ YARIMADASI'NDA MİLLÎ MÜCADELE VE YAHYA KAPTAN

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan

Turgut ÖZEL

93091005

Danışman

Prof. Dr. Özcan MERT

İSTANBUL 1996

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
KISALTMALAR.....	III

GİRİŞ

MONDROS MÜTAREKESİ SONRASINDAKİ GELİŞMELER

A. İtilâf Devletleri'nin İstanbul Boğazı ve Kocaeli Yarımadasına Yönelik Siyasetleri.....	1
1. İngiltere'nin Boğazlar ve Kocaeli Yarımadası'na Yönelik Siyaseti.....	2
2. Yunanistan'ın Kocaeli Yarımadası Üzerindeki Siyaseti.....	3
B. Kocaeli Yarımadası'nın Kuvây-ı Milliye Açısından Önemi.....	4
1. Ulaşım.....	5
2. Silâh ve Cephane.....	7
3. Haberleşme (Kuşçalı /Kutçalı Telgrafhânesi).....	8

I. BÖLÜM

KOCAELİ YARIMADASI'NDA ASKERÎ, SİYASÎ VE İDARÎ DURUM

A. Bölgedeki Bazı Yerlerin İngilizler Tarafından İşgali ve Askerî Durum.....	9
1. İzmit'in İşgali.....	9
2. Bölgedeki Diğer İşgaller.....	10
3. Askerî Durum.....	10
4. Kocaeli Yarımadası'nda Faaliyet Gösteren Çeteler.....	11
B. İdarî ve Siyasî Durum.....	14
1. İbrahim Süreyya (Yiğit)'in Mutasarrıflık Dönemi.....	14
2. Mahmut Mahir'in Mutasarrıflık Dönemi.....	15
3. Ahmet Anzavur'un Mutasarrıflık Dönemi.....	16

II. BÖLÜM

KARAKOL CEMİYETİ

A. Karakol Cemiyeti'nin Kuruluşu.....	17
B. Karakol Cemiyeti'nin Teşkilât ve Kadrosu.....	18
C. Karakol Cemiyeti'nin Faaliyetleri.....	20
D. Karakol Cemiyeti'nin Kocaeli Grubu ve Faaliyetleri.....	22
1. Üsküdar Grubu.....	22
2. Kadıköy Grubu.....	23
3. Kocaeli Grubu'nun Teşkilâtlanması ve Faaliyetler.....	23
E. Kocaeli Yarımadası'nda İlk Millî Teşkilâtın Teşekülü.....	24

III. BÖLÜM

YAHYA KAPTAN KİMDİR?

A. Hayatı ve Kişiliği.....	26
B. I. Balkan Savaşı'nıdaki Faaliyetleri.....	26
C. II. Balkan Savaşı'nıdaki Faaliyetleri.....	27
D. I. Dünya Savaşı'nıdaki Faaliyetleri.....	28
1. Teşkilât - ı Mahsusa.....	29
2. Yahya Kaptan'ın Teşkilât - ı Mahsusa'ya Giriş ve Hizmetleri.....	30
3. II. Bâb - ı Ali Baskını.....	32

IV. BÖLÜM

YAHYA KAPTAN'IN KOCAELİ YARIMADASI'NDAKİ FAALİYETLERİ

A. Tavşancıl'da Genel Durum.....	35
B. Yahya Kaptan'ın Tavşancıl'a Yerleşmesi ve Teşkilâtını Kurması.....	36
C. Yahya Kaptan'ın Bölgedeki Faaliyetleri.....	38
1. İstelyanus ve Yeniköylü Rum Çeteleri'nin İmhası.....	38
2. Darıca Un Deposu Baskını.....	38
3. Halil Paşa'nın Bekirağa Bölüğü'nden Kaçınması.....	39
4. Çetelerin Birleştirilmesi ve Gebze'deki Gelişmeler.....	41

V. BÖLÜM

HEYET - İ TEMSİLİYE - İZMİT İLİŞKİLERİ

A. Ali Suat Bey'in İzmit Mutasarrıflığı.....	43
B. Ali Suat Anlaşmazlığı.....	44
C. Yahya Kaptan'ın Heyet - i Temsiliye Emrine Girmesi.....	46
D. İstanbul Hükümeti'nin Yahya Kaptan Hakkında Tutuklanma Emri Çıkarması.....	48
E. Mustafa Kemal Paşa'nın Yahya Kaptan'ı Kurtarma Teşebüsleri.....	55
F. Yahya Kaptan'ın Öldürülmesi.....	57
G. Yahya Kaptan'ın Öldürülmesi Sonrasındaki Gelişmeler.....	59
H. Yahya Kaptan'ın Ailesi'nin Durumu	59

SONUÇ.....	61
------------	----

EKLER.....	64
------------	----

I. Yahya Kaptan Türküsü.....	70
II. Yahya Kaptan'ın Mezar Kitabesi.....	71
III. Harita (Kocaeli Yarımadası'nda Milli Mücadele)	

ÖNSÖZ

Millî Mücadele Dönemi, Türkiye tarihinin en karmaşık dönemlerinden birini teşkil etmektedir. Zira bir yandan tamamen işgale uğramış ülkenin kurtarılması için mücadele verilirken diğer yandan da ortaya çıkan hükümet boşluğu, önce Heyet - i Temsiliye daha sonra da BMM. tarafından doldurulmaya çalışılmıştı. Sivas Kongresinde tüm millî güçlerin, "Anadolu ve Rumeli Müdafaa - i Hukuk Cemiyeti" ismi altında birleştirilmesine rağmen, merkezi İstanbul'da bulunan Karakol Cemiyeti faaliyetlerini kendi talimatnâmesine göre sürdürdüğü gibi ittihatçılık siyasetinde vaz geçmemişti. Bu sebep ile incelememin temel amaçlarından biri de, İstanbul millî teşkilâtının, Heyet - i Temsiliye ile olan münasebetlerinin niteliğini, "*Yahya Kaptan Meselesi*" etrafında ortaya çıkarmak olmuştur.

Yahya Kaptan, meselesini ilk olarak, Mustafa Kemal Paşa, "*Nutuk*"ta geniş olarak ele almış ve belgelerle açıklamıştır. Dr. Rıza Nur, hatıralarında [1] bu durumu şöyle açıklamaktadır; "*Mustafa Kemal Paşa, Kara Vasıf ve Rauf Bey gibi İstanbul teşkilâtının önde gelen simalarını gözden düşürmek için, Yahya Kaptan gibi "adi" bir çeteciye gereğinden fazla yer vererek onu yüceltme yolunu seçmiştir*" demektedir. Bu nedenle tezimin diğer bir amacı da böylelikle ortaya çıkmış ve bu iddiayı sonuca ulaştırmak ve hakikati ortaya çıkarmak çalışmamın ana temasını oluşturmuştur. Dr. Rıza Nur Bey'in hatıralarında Yahya Kaptan ile ilgili olarak verilen bilgiler de büyük yanlışlıklar vardır. Ona göre, "*Yahya Kaptan, Trabzon dolaylarından olup, Adapazarı havalisinde adi şekâvet yapan bir çete reisidir.*"

Rıza Nur'un haricinde Yahya Kaptan hakkında yazılmış makale ve diğer inceleme eserlerinde genel olarak Mustafa Kemal Paşa'nın, "*Nutuk*"undan faydalanılmıştır. Yahya Kaptan'ın hayatı ile ilgili yegâne eser olan ve onun eniştesi Şükrü Uras tarafından kaleme alınmış olması hasebiyle de yine onun hatırası niteliğini taşıyan "*Yahya Kaptan*" adlı eser, özellikle üçüncü bölümün hazırlanmasında başvuru temel kaynak olmuştur.

Tezimin hazırlanmasında inceleme ve araştırma eserlerinin yanı sıra, *Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin Kalem - i Mahsus* ve *Şifre Kalemi'nin* konum ile alakalı bölümleri taranarak ilgili belgelerden yararlanma yoluna gidilmiştir. Ayrıca *Heyet-i Temsiliye Kararları* ile *Askerî Tarih Mecmuası* ve *HTVD.*'nden faydalanılmıştır. Ayrıca yazılı belgelerde yer almayan bilgilerin röportajlar ile sağlanması yoluna gidilmiştir.

1. Rıza Nur, *Hayat ve Hatıralarım*, C. III., Yay. Abdurrahman Dilipak, İstanbul 1992, s. 45.

Araştırmamın konusu, genel olarak Mondros Mütarekesi sonrasında, Yahya Kaptan'ın öldürülmesi arasında ki (1918- 1920) hadiseleri ihtiva etmektedir. Bu özelliği ile giriş bölümünde I. Dünya Savaşı sonrası, İtilâf Devletleri'nin Türkiye'ye yönelik siyasetlerinin genel bir panoraması verilmiş, İngiltere ve Yunanistan'ın Kocaeli Yarımadası'ndaki yönelik siyasetleri üzerinde durulmuştur. Kocaeli Yarımadası'nın Kuvâ-yı Milliye açısından değerlendirilmesi yine bu bölümün diğer bir alt başlığını teşkil etmiştir.

Birinci bölümde "*Kocaeli Yarımadası'nın Askerî, İdarî, Siyasî Durumu*" ana başlığı altında, İtilâf Devletleri'nin bu bölgedeki işgalleri, İzmit'te konuşlandırılan, I. Fırka (Tümen) Mütareke sonrasındaki durumu, Heyet - i Temsiliye'nin teşkiline kadar İzmit Mutasarrıflığı'nın faaliyetleri ve yarımada üzerinde faaliyet gösteren çeteler hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölüm tamamen "*Karakol Cemiyetine*" ayrılmıştır. Bu cemiyetin, kuruluşu, teşkilâtı, faaliyetleri ile cemiyetin Kocaeli grubu ile yarımada ilk millî teşkilatın teşkili üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölüm, "*Yahya Kaptan Kimdir?*" başlığı altında onun biyografisine ayrılmıştır. Bu bölüm Balkan Savaşlarından, I. Dünya savaşının sonuna kadar Yahya Kaptan'ın faaliyetlerini ihtiva etmektedir.

Dördüncü bölüm, Yahya Kaptan'ın Kocaeli Yarımadası'ndaki faaliyetleri, Tavşancıl'da teşkilâtını kurması ve onun Karakol cemiyeti ile anlaşmazlığa düşmesini konu almaktadır.

Beşinci ve son bölüm de "*Heyet - i Temsiliye İzmit İlişkisi*" başlığı altında, İzmit Mutasarrıfı Ali Suat ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki anlaşmazlığa öncelikli olarak yer verilmiş, daha sonra Yahya Kaptan'ın, Heyet - i Temsiliye'nin emrine girmesi ile birlikte, İstanbul Hükümetince onun hakkında tutuklama kararı çıkarılması ve Mustafa Kemal Paşa'nın bunu engelleme çabaları, *Nutuk'ta* yer alan belgeler ve Heyet - i Temsiliye kararlarına dayanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölüm Yahya Kaptan'ın öldürülmesi ve sonrasındaki gelişmeler ile son bulmaktadır.

Sonuç bölümünden sonra yer alan Ekler bölümünde, "*Yahya Kaptan' Türküsü*" ve "*Yahya Kaptan'ın mezar kitabesine*" yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde yer alan harita ile metin içerisinde geçen yer adlarının tesbitinde kolaylık sağlanması düşünülmüştür.

Tezimin hazırlanmasında, her türlü desteği benden esirgemeyen ve yapıcı eleştirileri ile çalışmalarına yön veren değerli Hocam Prof. Dr. Özcan Mert'e, araştırmaların sırasında büyük yardımlarını gördüğüm, **Başbakanlık Osmanlı Arşivi çalışanlarına**, tezimin yazılmasında büyük emeği geçen, **Seval Erdi**'ye, haritanın çiziminde yardımlarını gördüğüm değerli dostum **Sunay Aksu**'ya ve çalışmalarımın başlangıcından sonuçlanmasına kadar geçen süre içerisinde, manevî desteğini üzerimden hiç bir zaman esirgemeyen sevgili nişanlım **Güler Kavas'a** sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Turgut ÖZEL.

KISALTMALAR

- AAMD. : Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi.
- Agb. : Adı geçen belge.
- Age. : Adı geçen eser.
- Agm. : Adı geçen makale.
- Agmad. : Adı geçen madde.
- B. : Belge.
- Bkz. : Bakınız.
- BMM. : Büyük Millet Meclisi.
- BOA. : Başbakanlık Osmanlı Arşivi.
- BTDD. : Belgelerle Türk Tarihi Dergisi.
- C. : Cilt.
- ev. : Çeviren.
- CDTA. : Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi.
- D. : Dosya.
- DH. : Dahiliye Nezâreti.
- HTM. : Hayat Tarih Mecmuası
- HTVD. : Harp Tarihi Vesikaları Dergisi.
- K. : Kısım.
- KMS. : Kalem - i Mahsus.
- S. : Sayı.
- s. : sayfa.
- ŞFR. : Şifre Kalemi.
- Yay. : Yayınlayan.
- YT. : Yakın Tarihimiz

GİRİŞ

MONDROS MÜTAREKESİ SONRASINDAKİ GELİŞMELER

A. İtilâf Devletleri'nin İstanbul Boğazı ve Kocaeli Yarımadası'na Yönelik Siyasetleri

İstanbul ve Boğazlar bölgesi, XIX. yüzyıldan itibaren milletlerarası anlaşmazlıkların merkezi olmuş, I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale cephesinin açılmasında en önemli sebebini teşkil etmişti [1]. Henüz I. Dünya savaşı devam ederken Rusya 4 Mart 1915'te İngiltere ve Fransa'dan Boğazların kendisine verilmesini bir nota ile istemişti. Bu notada Rusya isteklerini şu şekilde sıralamıştı: "*İstanbul Şehri, Boğaziçi'nin Marmara Denizi'nin Çanakkale Boğazı'nın Marmara Denizi'nin ve Çanakkale Boğazı'nın batı kıyıları ve Midye - Enez hattına kadar, Güney Trakya Rusya'ya verilmelidir. Ayrıca Boğaziçi ile Sakarya Nehri arasında ve İzmit Körfezi üzerinde saptanacak nokta arasında kalacak topraklar, Marmara Denizindeki adalar, Gökçeada ve Bozcaada İmparatorluğun sınırları içinde sokulmalıdır* [2]. Rusya'nın tarihi emellerine uzun süre set çeken İngiltere ve Fransa savaşın daha fazla uzamaması için Rusya'nın isteklerine razı oldular. Nitekim, İngiltere 12 Mart 1915'te Fransa 10 Nisan 1915'de yukarıda belirtilen istekleri kabul ettiklerini, Rusya'ya bildirilmişlerdi [3].

Rusya'da ihtilâlin çıkması ve Çarlık rejiminin yıkılmasıyla iktidarı ele geçiren Bolşevikler, İttifak Devletleriyle Brest - Litovsk'da, 15 Aralık 1917 tarihinde bir ateşkes antlaşması imzalayarak savaştan çekilmişti [4]. Rusya'nın savaştan çekilmesi ile Boğazlar ve çevresindeki İtilaf Devletleri'nin mücadelesi daha da yoğunlaşmıştı .

Nitekim, Osmanlı Devleti'nin de Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak savaştan çekilmesi ve Mütarekenin 1. maddesi, "*Çanakkale ve Karadeniz Boğazları'nın açılması ve Karadeniz'e geçişin sağlanması Çanakkale ve Karadeniz Boğazları kalelerinin müttefiklerce işgaline imkân sağlıyordu* [5]. İtilâf Devletleri, Mütareke'nin 1. ve 7. maddelerine dayanarak, donanmalarının desteğinde İstanbul Boğazı'nı işgale başladılar (15 Kasım 1918). Her tabyada bir Türk subayı ve her top başına iki er bırakılmak suretiyle, Boğaz'ın Anadolu yakası bir Fransız, Rumeli yakasını da bir İngiliz taburu tarafından işgal edilmişti [6].

1. Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara 1983, s. 20.

2. Cemâl Tukin, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1947, s. 364 - 365.

3. Rıfat Uçarol, *Siyasî Tarih*, İstanbul 1985, s. 397.

4. *Age.*, s. 406.

5. İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları*, C. I, Ankara 1983, s. 12.

6. Belen, *age.*, s. 27.

İtilâf Devletleri yaptıkları hareketi bir işgal saymıyorlar mütareke esaslarının yerine getirilmesi olarak kabul ediyorlardı. Yine mütarekenin 6. maddesine dayanarak küçük gemiler dışındaki tüm savaş gemileri Haliç'te, Yavuz kruvazörünü de İzmit'te göz altına almışlardı [7]. İşgal kuvvetlerinin 17 Ocak 1919'da Osmanlı zabıtasında kontrolünü üzerine aldıklarını bildirmesiyle kıyıların ve limanların denetimi tamamen ellerine geçirmişlerdi [8].

Tüm bu gelişmelere rağmen İngiltere, Fransa ve ABD'nin Boğazlar çevresindeki mücadelesi sona ermemiş bilakis daha da şiddetlenmişti. Şimdi de İtilâf Devletleri arasında boğazlar ve çevresine kimin hakim olacağı mücadelesi başlamıştı.

1. İngiltere'nin Boğazlar ve Kocaeli Yarımadası'na Yönelik Siyaseti

İngiltere, XIX. yüzyıldan itibaren milletler arası ilişkilerde büyük başarı ile uyguladığı dış siyaset ilkelerine dayanarak, boğazlar ve çevresini uzun vâde de kontrolünde tutma düşüncesindeydi [9]. Nitekim, bazı İngiliz devlet adamları İstanbul'un İngiliz mandası altında alınabileceğinden söz ederken, bazılarında Türkiye ile bir anlaşma imzalayarak boğazlar ve çevresinde kontrol hakkını elde etme eğilimindeydiler [10].

Amerikan kamuoyunun, manda istemeyeceğini yakından müşahede eden İngiltere, İtilâf Devletleri grubunda, Anadolu ve boğazlar bölgesinin Amerikan mandasına verilmesini teklif etmiş ve İngiltere'nin tahmin ettiği gibi ABD Başkanı Wilson, manda fikrine pek yanaşmamıştı [11].

Düşüncede Amerikan mandası fikrini ortaya atan, diğer yandan da padişah ile bir anlaşma yaparak, Boğazlar üzerinde kontrol hakkı elde etme düşüncesinde olan İngiltere, Osmanlı Devleti ile (12 Eylül 1919) tarihinde gizli bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşmaya göre; "İngiltere, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruyacak, İstanbul başkent olarak kalacak, tüm bunlara karşılıklı boğazlar İngiltere'nin kontrolüne bırakılacaktı" [12]. Yine İngiltere Başbakanı Lloyd George, San Remo Anlaşması'nı (25 Nisan 1920) tâkiben, 29 Nisanda, Avam Kamarası'nda yaptığı bir konuşmada, boğazların korumasını İngiltere'nin görevleri arasında saymaktaydı [13].

7. Aynı yer.

8. *Age*, s. 28.

9. "İlkelerden birincisi denizler de egemenlik, ikincisi Avrupa'da güç dengesi, üçüncüsü imparatorluk sınırları ve ulaşım yollarının savunulmasıdır." Bkz. Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, C.1, İstanbul 1983, s. 224.

10. Harry N. Howard, "Paris - San Remo - Sevr'de Türkiye'yi yok etme planları", Çev. Mülge Yılmaz, *BTTD.*, S. 36, İstanbul 1970, s. 23.

11. Belen, *age*, s. 21.

12. Howard, *agm.*, s. 23.

13. *Agm.*, s. 24.

10 Ağustos 1920 Sevres Anlaşması ile İtilâf Devletleri Boğazlar ve çevresini ortak idarelerine aldıkları gibi, Kocaeli Yarımadası'nın, Sapanca gölünün batı ucuna kadar olan bölümünü kendi nüfus bölgelerine dahil etmişlerdi. Yarımada'da asker bulundurmamak, askerî harekâta bulunma hakkı İtilâf Devletlerine ait olacaktı. Bölgedeki Türk jandarması onlara bağlanıyordu. İtilâf Devletleri bölge dahilinde askerî amaçlar için kullanılabilir kara ve demiryolu inşasını yasaklayabileceği gibi, hâlâ mevcut olanlarından bu amaçla kullanılabilir olanlarını da tahrip ettirebilecekti [14].

İngiltere, kendini İstanbul ve boğazlar bölgesinde güvenlik içinde hissetmek istediğinden, ateşkesten itibaren askerî gücünü daha çok boğazlar çevresinde yoğunlaştırmıştı. İngiltere'nin Kocaeli Yarımadası üzerindeki en büyük hedefi de Anadolu ile İstanbul arasında bir tampon bölge oluşturmaktı [15]. Diğer yandan Kocaeli Yarımada'sındaki stratejisini Türk askerî gücüyle karşı karşıya gelmeme esasına dayandıran İngiltere öncelikle bölgedeki, Rum çetelerini kendi siyasetine uygun olarak, siyasî ve askerî açıdan desteklemiş, fakat bu teşebbüsü başarısız olunca, Kuvve-i İnzibâtiye destekli ayaklanmaları kışkırtmış, daha sonrada Kocaeli Yarımadası'nı Yunan askerî birliklerine işgal ettirmişti [16].

2. Yunanistan'ın Kocaeli Yarımadası Üzerindeki Siyaseti

Yunan Hükümeti, İtilâf Devletleri arasında bulunmasından istifade ederek, tarihi düşü olan " Megola İdea " 'ya Kocaeli Yarımadası'nı da dahil etmek amacındaydı. Özellikle Fener Patrikhânesi'nin bu yöndeki siyaseti sık sık gündeme gelmeye başlamıştı. İstanbul Rumları da, İtilâf Devletleri'nin işgaline müteâkip Fener Patrikhânesi'nin teşvikiyle Ayasofya'ya çan ve Yunan bayrağı asma teşebbüsünde bulunmuşlardı. Bu düşünce, uygulamaya konulmadan engellenmişti [17].

Osmanlı hükümetiyle resmi alâkasını kesen Fener Patriği, kapısı üzerine çifte kartal armalı eski Bizans bayrağını asarak, bütün siyasî ilişkilerini birinci derecede İstanbul Yunan mümessilliği, İkinci derece de mütteliklerinin mümessilleri ile yürütme yoluna gitmişlerdi [18].

14. Nihat Erim, *Devletler Arası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri*, C. 1, Ankara 1953, s. 544.

15. " İngilizler Boğazlardaki hâkimiyetlerini temin ve Kuva-i Milliyyeye tabi Anadolu aksamıyla, İstanbul arasında bir tampon teşkil eylemek üzere Hürriyet ve İtilâf ve Nigehbancılarla yaptıkları ittifad neticesinde bir Cemiyet - i Ahmediye teşkilince teşebbüs etmişlerdi. ", Heyet - i Temsiliye adına Mustafa Kemâl ve XX. Kolordu Komutan vekili Mahmut Bey tarafından XV. Kolordu Komutanı, Kazım Karabekir Paşa'ya gönderilen 26. 2. 1920 tarihli telden. Bkz. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, C. 1, İstanbul 1993, s. 510.

16. Sabahattin Özel, *Kocaeli ve Sakarya illerinde Millî Mücadele, (1919 - 1922)*, İstanbul 1987, s. 2.

17. Kemâl Zeki Gençosman - Niyazi Ahmet Banoğlu, *Atatürk Ansiklopedisi, Türkiye Cumhuriyeti Siyasî Tarihi*, C. V, İstanbul 1971. s. 71.

18. Ahmet Bedevi Kuran, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele*, İstanbul 1956, s. 631.

16 Mart 1919'da bütün Rum kiliselerinde ve ayrıca gazetelerde Yunanistan'a bağlanmak isteğini dile getiren bir muhtıraya bütün Rumların imza koymaları bildirilmişti [19]. İstanbul Hükümeti Fener Patrikhânesine gönderdiği bir tezkere ile bu davranışların sıkıyönetime aykırı olduğunu ve müslümanlara yönelik tedhiş hareketinden Patrikhâne'nin sorumlu olduğunu bildiriyordu. Fakat hükümet bununlada kalmayarak resmi bir bildiri yayınladı. Bu bildiriye, "*Rumların bir süredir devlete düşmanlık göstermekte oldukları ve amacın asayiş bozarak devleti yeni zorluklar karşısında bırakmak olduğu belirtildikten sonra, aynı amaçla çetecilik yapıldığı ve kiliselerde pazar günü ibadet yerine siyaset yapıldığı*" açıklanmaktaydı [20].

Fener Patrikhânesi'nden sonra, Yunanistan'ın "Megola İdea" 'sına yönelik siyaset izleyen diğer önemli bir teşkilât da merkezi İstanbul'da bulunan *Mavri Mira* komitesiydi. Bu komite, Kocaeli Yarımadasında da teşkilâtlanmasını sürdürmüş ve bu amaçla en aktif görev, Şile'de bakkal dükkanı işleten Todori'ye verilmişti. Todori'nin Yunanlı bir kurmay subay veya albay olduğu söyleniyordu [21]. *Mavri Mira* Komitesi'nin ele başısı olan Todori, bakkal dükkânından başka iskele gazonosunu da işletiyordu. Yunan ve İngiliz kaynaklarından gönderilen silâh cephâne ve bomba sandıkları onun dükkanına getirilerek buradan dağıtılıyordu. Todori başta Şile'nin Yeniköy'ü olmak üzere civardaki tüm Rum köylerini yönetiyordu [22].

Yarımada üzerinde genel bir asayişsizlik yaratarak Türk müslüman nüfusu göç ettirmek ve bu bölgede, Rum nüfusunun çoğunluğu teşkil etmesini sağlamak Yunanistan'ın temel hedefiydi. Bu amaçla özellikle, Şile, Darıca, Tuzla ve Pendik sahillerine kadar, Rum asıllı Osmanlı vatandaşlarına dayanarak, *Mavri Mira* Komitesi'nin teşkilâtlanması hızlandırılmıştı.

İngiltere ve *Mavri Mira* Komitesi'nin silâhlandığı, yerli Rum çeteleri, 1919 yılı Nisan ayı başlarında, müslümanlara yönelik tedhiş hareketlerini İstanbul'un yakınlarına kadar yoğunlaştırmışlardı [23]. Sistemli bir şekilde yapılan bu tedhiş hareketlerinin amacı, etrafa dehşet saçarak, Türk ve müslüman ahalinin göç etmesini sağlamak ve yerlerine Bolşevik ihtilâlden kaçan onbinlerce Rum ailesini bu bölgede yerleştirmektir [24].

B. Kocaeli Yarımadası'nın Kuvây - ı Milliye Açısından Önemi

Kocaeli Yarımadası, ulaşım, silâh ve cephanenin temini ve Anadolu'ya sevkiyatı, ayrıca haberleşme açısından da vazgeçilmeyecek bir stratejik konuma sahipti.

20. *Age*, aynı yer.

21. Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1953, s. 377.

22. Özel, *age*, s. 12.

23. "... Özellikle Kartal, Pendik ile buralara bağlı Dolayoba ve Yayla köyleri civarında hayvan otlatmakta olan iki Türk kıza bu eşkiyalar tarafından dağa kaldırılmış, 14 yaşında İsmail adında bir çocuk onbeş yerinden, 12 yaşında Recepoğlu İsmail altı yerinden ve Balıkesir muhacirinden 10 yaşında bir çocuk da dört yerinden bıçaklanmış ve parça parça kesilmek suretiyle öldürülmüştü." Bkz. M. Tayyib Gökbilgin, *Millî Mücadeleye Başlarken*, C. 1., Ankara 1959, s. 60.

24. Aynı yer.

Mondros Mütarekesi'ne müteakip ordu komutanlarının tamamı ve ordunun üst kadrosu İstanbul'a geri çağırılmış ve merkez komutanlığının emrine alınmışlardı. Türk aydınlarının ve üst düzey bürokratlarının da, başkent olması hasebiyle yoğun olarak buldukları yer İstanbuldu.

İstanbul, aynı zamanda silâh ve cephâne açısından da Anadolu için en önemli ikmâl merkeziydi. Ancak İstanbul ile Anadolu arasında en kısa haberleşme ve nakliye yolu Kocaeli yarımadası üzerinden sağlanmaktaydı.

1. Ulaşım

Gerek askerî ve sivil kadroların Anadolu'ya geçirilmesi ve gerekse silâh ve cephânenin intikâli gizli bir teşkilât olan "Karakol Cemiyeti" tarafından sağlanıyordu. İstanbul'da silah depolarından, bu teşkilât tarafından kaçırılan silâh ve cephaneye, Seyyar, Adana, Aydın, Nilüfer vb. vapurlarla Karadeniz limanlarına ulaştırılıyor oradan da Anadolu'ya sevk ediliyordu [25]. Deniz yoluyla Kuvâ-yı Milliye'ye iltihak edenler ise Karakol Cemiyeti'nin resmi mührünü taşıyan bir (itimat nâme) almak zorundaydılar [26]. Karaya çıkanlarda, İnebolu'ndan itibaren ayrıca "Askeri Polis Teşkilâtı (Ayın - Pe) tarafından da takip edilmekteydi [27].

Karayolunu seçenler ise, Kocaeli Yarımadası'nı Batı - Doğu yönünde takip etmek zorunda idiler [28]. Bu yolun da ikmalini ve güvenliğini yine Karakol Cemiyeti sağlıyordu. Maltepe'den Yenibahçeli Şükrü Bey kaçanları, İzmit'e Dayı Mesut'a gönderiyor, o da Anadolu'ya Düzce üzerinden, Bolu yolu ile ya da Trenle Eskişehir üzerinden ulaştırıyordu [29].

İngiltere, ajanları aracılığıyla bu yolu öğrenince, 4 Nisan 1920'de İzmit'in Kuzeyinden üç kol halinde ilerleyerek, İzmit - Kandıra arasını bir hat boyunca kapatmaya çalıştı. Fakat Karakol Teşkilâtına bağlı çeteler, sık sık yaptıkları baskılarla bu İngiliz birliklerinin İzmit'e çekilmeye mecbur bıraktılar. İngiltere'de bir tedbir olarak Alemdağ'ından İzmit'e kadar olan Körfez sahiline yerleşerek tarafını tel örgü ile çevirdi [30].

25. Enver Behnan Şapolya, *Mustafa Kemâl ve Milli Mücadele'nin İç Alemi*, İstanbul 1967, s. 22.

26. "... Teşkilât bu yol ile çok sayıda subayı Anadolu'ya geçirmesine karşılık, aynı yol ile çok sayı da casus ve şüpheli şahsında Anadolu'ya girmesine engel olamamıştı. Nitekim teşkilât mensubu bazı kişilerin bu işleri gizli tutmaması ve Karakol Cemiyeti Mührü'nün kopyasının İngilizlerin eline geçmesiyle, İngilizler kendi adamlarını bu yol ile Anadolu'ya göndermeyi başarmışlardı." Bkz. Mesut Aydın, *Millî Mücadele Döneminde, TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, İstanbul 1992, s. 44.

27. "İtilâf Devletleri, işgal ettikleri bölgelerin dışında kalan bölgeler de henüz başlangıç safhasında bulunan milli direnişi kırmak ve Kuvayı Milliye'nin dayanağı olan milleti kandırarak bu dayanağı ortadan kaldırmak amacıyla çalışmalarda bulunuyorlardı. İşte bu çalışmaları engellemek amacıyla da, Ankara hükümeti ilk istihbarat teşkilâtı olarak, Askeri Polis Teşkilâtı (Ayın - Pe)'yi 18 Temmuz 1920 tarihinde kurmuştu." Bkz. Hamdi Pehlivanlı, *Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askerî Polis Teşkilâtı*, Ankara 1992, s. 7-14.

28. Özel, *age.*, s. 3.

29. Gençosman, *age.*, C. V. s. 239.

30. *Age.*, s. 240.

Karakol Cemiyeti, Kocaeli Yarımadası'nı ikmâl işini düzene koymak amacıyla, bir de "Menzil Teşkilâtı" oluşturmuştu. Bu menzil hattının başlangıç yeri, Üsküdar - Özbekler Tekke'si idi [31]. Tekkeye bolca silâh ve değişik elbiseler stoklanmıştı. Tekke'nin başında ise Teşkilât-ı Mahsusa'nın propoganda kolunun üyesi olan Şeyh Atâ Efendi bulunuyordu. Atâ Efendi mütareke sırasında çalışmalarını yer altına aktarmıştı. Şeyh Atâ ve dervişleri, gündüzleri umut yükseltici vaazlar geceleri ise Tekke'den, Dr. Esat Paşa'nın Çamlıca'daki evinesilâh kaçııyorlardı. Bu silahlar daha sonra Menzil hattı üzerinden Anadolu'ya geçirilmekteydi [32].

Karakol Teşkilâtı'nın gönderdiği subay, fikir adamı, kıymetli evrak, rapor Şeyh Atâ Efendi'ye geliyor, o da adamlarıyla Merdiven köyüne gönderiyor, oradan Kurna, Tepeviran Köşeler, Kırcaali, Sakalar'dan, Ulupınar'a, Çalı köyüne, Demircile're, Şabanlar'a, Arfiye'ye doğru uzanarak trenle veya Bolu üzerinden karayolu ile katır kervanı veya araba ile Ankara'ya ulaştırılıyordu [33]. Nitekim, Kurtuluş Savaşı'nın pek çok ismi Özbekler Tekkesi'ni geçip bu menzil hattını takip ederek Anadolu'ya geçmişlerdi [34].

Yarımadayı ulaşım yönünden önemli kılan diğer faktör mevcut demiryolu hattıydı. İstanbul'u Anadolu'ya bağlayan bu demiryolu hattı, kıyı boyunca yarımadayı boydan boya kat ediyordu. Nitekim düşman elinde bulunan bu hattın Kuvây - ı Milliye açısından oluşturacağı tehlike göz önünde bulundurulduğunda kesinlikle imha edilmesi gerekiyordu. İşte bu amaçla 10 Temmuz 1919 tarihinde 400 kişilik bir Türk birliği yarımadaya sızarak, Gebze demiryolu köprüsünü havaya uçurmuş ve Gebze'yi işgal etmişlerdi. Kocaeli Yarımadası'ndaki tüm İngiliz birlikleri'nin bağlantısı kıyı boyunca uzanan bu demiryolu üzerinden sağlandığından, 12 Temmuzda Tuzla'daki üstlerinden hareket eden bir İngiliz süvari gücü, bir Hint piyade birliği ve bir topçu bataryası, kasabayı geri almak ve köprüyü onarmak için yola çıkmış, ayın 13'ünde ilk hedefine ulaşarak, köprüyü üç günde onarmışlardı. Daha sonra Türk birliği ile çarpışmaya giren İngiliz birliği, tarihinin son süvari savaşını yaparak Gebze'yi geri almış, fakat Türk direnişi İngilizler'in burada uzun süre tutunmalarını engellemişti [35].

Millî Kuvvetlerin bu başarısız teşebüsüne rağmen, Türk ordusunun demiryolu üzerindeki hedefi değişmemiş, Nitekim; Mustafa Kemal Paşa'nın, XX. Kolordu Komutanlığı'na gönderdiği 15 Ocak 1920 tarihli telgrafta, "*Millî Seferberlik ilân edilir edilmez, İzmit'in batısında bulunan İngiliz ordugâhıyla, İzmit arasındaki şimendifer imalat - ı sinayiyesinin, mükemmelen tahrip edileceği ve bu işe X. Kafkas Fırka Komutanlığının memur olacağı*" bildirilmişti [36].

31. Cengiz Bektaş, "Özbekler Tekkesi" *Tarih ve Toplum*, C. II, S. 8 İstanbul 1984, s. 40 - 45.

32. Cemâl Kutay, *Kurtuluşun ve Cumhuriyet'in Manevi Mimarları*, Ankara 1973, s. 30-31; Râzi Yalkın, "Rahmetli Şeyh Atâ", *Tarih Hazinesi Dergisi*, S. 5, İstanbul 1951, s. 217-218; Vahide Alev, "Özbekler Tekkesi", *Tarih ve Toplum*, C. II, S. 9, İstanbul 1984, s. 38 - 43.

33. Gençosman, *age.*, C. V. s. 240.

34. Halil (Kut) Paşa, Halide Edip (Adıvar), Dr. Adnan (Adıvar), Fevzi (Çakmak) Paşa'nın Anadolu'ya geçişleri için; Bkz. Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul*, İstanbul 1994, s. 156; Yücel Özkaya, "İstanbul'un işgali üzerine, Aydınların İstanbul'dan Ankara'ya Kaçış Olayı", *AAMD.*, C. V, S. 13, Ankara 1988, s. 127 - 143.

35. Dawid Walder, *Çanakkâle Olayı*, Çev. M. Ali Kayabol, İstanbul 1970, s. 95.

36. Kâzım Karabekir. *age.*, C. I. s. 456.

2. Silâh ve Cephane

Kuvây - 1 Milliye'nin en çok ihtiyaç duyduğu silâh ve cephâne İstanbul da ve İzmit civarında bulunuyordu. Yalnız Damat Ferit Paşa'nın birinci sadareti zamanında 90.000 sandığa yakın Cephâne Kütahya'dan İstanbul'a gönderilmişti [37].

İstanbul'da, Anadolu'ya silâh kaçırmak amacıyla ilk teşkilâtlardan biri, Gülhâne Ambarı memuru Yüzbaşı Preştineli Kemâl Sadullah Bey tarafından kurulmuştu. Bu teşkilâta, Kemâl Bey, Yüzbaşı Rıfat Ahmet, Avukat İhsan Şükrü Beyler, Uhrili Zahimoğlu Ali ve Ömer Ağalar, Berber Mahmut Usta ve Yahya Kaptan yer alıyordu. Teşkilât üyeleri'nin toplanma yeri, Çemberlitaş civarında Tavuk Pazarı'nda, Ali Ağa'nın kiraladığı " Çavdar Han" 'ı idi. Burada yapılacak işler kararlaştırılır daha sonra da cephâne depolarına baskınlar düzenlenerek silâh ve cephâne, yine teşkilât mensuplarınca Anadolu'ya kaçırılırdı [38]. Yahya Kaptanın bu teşkilâta aktif görevlerde bulunmamış, işe başladıktan kısa bir süre sonra Üsküdar tarafına geçerek, Yenibahçeli Şükrü Beyin yaptığı teşkilâta vazife almıştı [39].

Üsküdar bölgesi, Kuvây - 1 Milliye kumandanı Yenibahçeli Şükrü Bey, Mütareke'nin başlarında cephanesiz kaldığında, Murat Bey'e verilen talimat üzerine o da Maltepe'deki " Endaht Mektebini" (Atış Okulunu) basarak bir gece içinde oradan kaldırdığı silah ve cephâneyi, Karakol teşkilâtı'nın tedarik ettiği arabalara yükleyerek bizzat Kocaeli Kuvây - 1 Milliye kumandanlığına teslim etmişti [40]. Gene Korsan lakabıyla tanınan Murat Bey Üsküdar'daki " Selimiye Kışlası" nın cephâne ambarını adamlarıyla basarak bir gece içinde oradan kaldırdığı silâh ve cephâneyi Selimiye açıklarında demirli olan " Alemdar " vapuruna yükleyerek Zonguldak'a göndermişti [41].

Diğer taraftan, millî seferberlik anında İzmit Piyade Cephaneliğinin bir baskında ele geçirilmesi, buradaki silah ve cephânenin İzmit ile Adapazarı arasına nakledilmesi ve bu hareketin, I. Fırka tarafından yürütülmesi tasarlanmıştı [42].

İzmir'in işgalinden itibaren, İstiklâl Harbi'nin sonuna kadar, Maçka Silâh hânesi'nden ve diğer depolardan çıkarılan yüzbinden fazla sürgü kolu elli binden fazla tüfek ve üç yüzden fazla ağır makineli tüfek ve İmâlat - 1 Harbiye'den alınan otuz top pek çok revolver ve yedek parça Anadolu'ya getirilmişti [43].

37. Kozan Mebusu Fevzi Paşa'nın, 29.5. 1920 tarihli Meclis Konuşmasından. *TBMM. Gizli Celse Zabıtalari*, C. 1, s. 44.

38. Cemâl Karabekir, *Maçka Silâhânesi Hatıralari*, İstanbul 1991, s. 30.

39. *Age*, s. 32.

40. Samih Nafiz Tansu, *İki Devrin Perde Arkası*, Anlatan: Hüsamettin Ertürk, İstanbul 1964, s. 499, " Cemâl Karabekir ise Yenibahçeli Şükrü Bey'e kendisi'nin silâh sağladığını söylemektedir. " Bkz. C. Karabekir, *age*, s. 33.

41. Tansu, *age*, aynı yer.

42. Kazım Karabekir, *age*, C. 1, s. 456.

43. Cemâl Karabekir, *age*, s. 31.

3. Haberleşme (Kuşçalı / Kutçalı Telgrafhânesi)

Millî Mücadele'nin başlangıç günlerinde, İstanbul'dan Ankara'ya kadar ulaşan gizli bir telefon sistemi kurulmuştu. Bunu yapan cesur ve vatansever telgrafçılar her tehlikeyi göze alıyorlardı [44]. Bu amaçla Kocaeli Yarımadası'nda Taşköprü yakınlarında yer alan Kutçalı (Kuşçalı) köyünde bir telgrafhâne kurulmuştu. Burada, Ankara ile irtibat kurma işi, Ekrem (Baydar) Bey tarafından, Ali Kuşçu'ya yaptırılmıştı [46]. Ayrıca İstanbul'lu telgrafçılardan olan, Manastırlı Hamdi, Ali Kuşçu ve Mümtaz Çavuş, (P.R.) adıyla gizli bir muhabere teşkilâtı kurmuşlardı [45].

Bu muhabere teşkilâtı, Çanakkâle savaşı sırasında, Padişah'ın (Sultan Reşat) Anadolu'ya geçirilmesi ihtimaline karşılık yapılmış ve haritalara geçmediğinden İngilizlerin bilmediği gizli bir telgraf hattını kullanıyordu [47]. Ankara'dan gelen telgraflar, Kocaeli'ndeki Kuşçalı Köyündeki telgrafhâneye ulaştırılıyor, oradanda güvenilir adamlar aracılığı ile İstanbul'daki gizli teşkilâta " özel posta" ile iletiliyordu [48].

Cemâl Kutay Kuşçalı telgrafhânesi'nin, Kuşçubaşı Eşref Bey tarafından kurulduğunu söylüyorsa da [49], Kuşçubaşı Eşref Bey'in Millî Mücadele'nin başlangıcında 10 Mayıs 1919'da tutuklanarak İstanbul'a gönderilmesi ve oradan da Maltaya sürgün edilmesi sebebiyle bu görüş büyük ölçüde zayıflamaktadır [50].

Nitekim Mustafa Kemal Paşa'da, Millî Mücadele'nin başlangıcında, öncelikli olarak İzmit'i tamamen kazanıp, hareket üssü haline getirmeyi, daha sonra da İstanbul Hükümetine karşı Millî hareketi İzmit'ten Üsküdar'a ve hatta Kadıköyüne kadar fiilen ve fikren sokmak amacındaydı [51].

44. Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtahanı*, İstanbul 1987, s. 71.

45. Gençosman, *age.*, C. V, s. 240.

46. Şapolya, *age.*, s. 23.

47. Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, C. I, İstanbul 1973, s. 131.

48. Yusuf Ziya Ortaç, *İsmet İnönü* (1884 - 1922), İstanbul 1946, s. 57.

49. Cemâl Kutay, *Çerkez Ethem Hadisesi (Kendi Hatıralarıyla)*, İstanbul 1955, s. 33.

50. Kalem-i Muhsustan, İzmit Muhtasarlığına çekilen 9 Şaban 1337 tarihli telgraf, *BOA. DH. ŞFR.*, D. 99, B. 125.

51. "Şimdilik mesâi - i maruzamızın hedef - i aslisi İzmit'i tamamen kazanıp orada bir üssül - hareket yapmak himmet - i devletleri ile kariben Trabzon tamamen emin bir şekilde gireceğinden Bursa'yı da buradan giden muhrahhasların muvasalat ile işe başlaması sayesinde kazandıktan sonra İstanbul'a münhasır bir şekilde kalacak olan hükümete karşı hareket - i Milliyeyi İzmitten Üsküdar'a ve hattâ Kadıköyü'ne kadar fiilen ve fikren sokmak ..." Bkz. Kazım Karabekir, *age.*, C. I. 347.

I. BÖLÜM

KOCAELİ YARIMADASI'NIN ASKERİ , SİYASİ VE İDARİ DURUMU

A. Bölgedeki Bazı Yerlerin İngiliz'ler Tarafından İşgali ve Askeri Durum

1. İzmit'in İşgali

20 kasım 1918'de, Yavuz zırhlısına ve körfezdeki Türk donanmasının el koymak amacıyla 48 parça savaş gemisinden oluşan bir düşman donanması, İzmit önüne demirleyerek bölgenin fiili işgalini başlamıştı [1].

16 Mart 1920'de İstanbul'un Resmen işgal edilmesini müteakib, Fransız işgal temsilcisi Yüzbaşı Delot ile birlikte İzmit'e gelen, İngiliz işgal komutanı Yüzbaşı Lister, dönemin İzmit muhtasarafı İbrahim Süreyya (Yiğit) Bey ile görüşerek şehrin işgal edileceğini bildirmişti. Bunun üzerine İngiliz ve Fransız birlikleri İzmit'te telgrafhâne ve istasyonu işgal etmişti. İşgale müteakip Yüzbaşı Lister bir bildiri yayınlayarak asker ve sivillerin 24 saat içerisinde istedikleri yerlere gidebileceklerini bildirdi. Bu fırsattan yararlanan İzmit'teki İşkodra Fırka (Tümen) Komutanı yanındaki subay ve askerlerle birlikte İzmit'ten ayrılmışlardı. Şehirden ayrılanların bir bölümü İstanbul'a bir bölümü de XX. Kolordu emrine girmek üzere Geyveye gitmişlerdi [2].

Yüzbaşı Lister açıkça Ermenileri, Türklere tercih eden bir tutum içerisinde iken, Fransız temsilcisi Delot ise tarafsız tutumu ile Türklerin taktirini kazanmıştı. Lister hükümet konağına yerleştikten sonra işgali pekiştiren bir dizi önlemler almaya başlamıştı. Önce İzmit'in içerisindeki uygun yerler tâhkim edilmek suretiyle, saat kulesi ve saray bahçesi çevresine çeşitli çaplarda toplar yerleştirilmişti. Denizden itibaren, doğudan ve batıdan bütün kara kısmı yedi kat tel örgü ile çevrilmişti. Ulaşımı kolaylaştırmak amacıyla da, Kadıköy dışından başlayarak, Akçe yolu ile Hastane yolu birleştirmek üzere şose yol yapmışlardı [3].

İngilizler işgalden itibaren evlerde ve sokaklarda ışıkların yakılmasını yasaklamış ve aksi harekette bulunanları cezalandırmıştı. İngiliz donanması geceleri şehirde ışık ararken, gündüzleri ise uygun gördüğü yerleri topa tutuyordu [4].

1. Rıfât Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İzmit 1945, s.56.

2. *Age.*, s.72.

3. *Age.*, s. 73.

4. *Aynı yer.*

2. Bölgedeki Diğer İşgaller

İngilizler 19 Haziran 1920'de savaş gemileriyle İzmit Çuha fabrikasını tahrip etmişlerdi [5]. Anadolu'da İzmit Çuha fabrikasının haricinde, Türk ordusuna elbiselik kumaş üreten bir başka fabrika yoktu. İngilizler o tarihlerde sıkı bir abluka uyguladıklarından, başka taraftan da askerî elbiselik kumaş veya elbise alınması mümkün değildi. Terhis dolayısıyla İngiliz birlikleri'nin stok halinde bıraktıkları ve satamadıkları bol miktarda elbise ve elbiselik kumaş ortada kalmıştı. Başka çare olmadığından bunlar yüksek fiyat ile millî kuvvetler tarafından satın alınmıştı. İngilizler böyle bir ortamda dahi çıkarlarını unutmamışlardı [6].

İngilizler'in baskısına maruz kalan diğer önemli bir sanayi kuruluşuda Hereke'deki "Fabrika - ı Humayun" idi. Kendi siyasetlerine uygun hareket etmeyen fabrika müdürü, Yusuf Ağâh Bey, İngiliz Genel Karargah'ı emriyle 26 Ağustos 1921 tarihinde görevinden alınmıştı [7].

Yarımadayı boydan boya dolaşan, demiryolu hattı'nın Haydarpaşa'dan, Gebze'ye kadar olan bölümündeki istasyonlar, Karma İngiliz - Hint birliği tarafından işgal edilmişti. Tuzla bu birliklerin önemli bir üssü idi. Burada ki İngiliz Süvari ve Hint Piyade birliğinin en önemli görevi, Gebze istasyonunun doğusunda yer alan bölgeyi ve demir yolu köprüsünü kontrol altında tutmaktı [8].

Tuzla ve Alemdağ'ında konuşlandırılan İngiliz Süvari birlikleri de Paşaköyü'nden itibaren, Gebze'nin kuzeyindeki ana yolları kontrol altında tutarken, boş alanlarda hıristiyan çeteler tarafından teftiş edilmekte idi [9]. Anadolu demiryollarının çıkış noktası olan İzmit İstasyonunun da Pencaplı - Gurkalı askerlerin korunması altındaydı. Derbent, Sapanca, Geyve ve Mekeçe istasyonlarında aynı durumda idi [10].

3. Askerî Durum

Mütareke'den sonra İzmit'te görev yapan, I. Fırka, Konya Ereğlisinde XX. Kolordu emrindeyken İstanbul'a gelerek yeni teşkilâtlanmada, XX. Kafkas Fırkası ile birlikte, XXV. Kolordu'nun emrine girmişti [11].

-
5. "... İzmit'in yirmi kilometre yakınında olan Çuhahane fabrikası millî kuvvetlerin elinde bulunurken, İngilizler burasını denizden top a teşine tutmuşlar, daha öncede uçakları ile bombaladıkları için fabrikanın yeri bir kül - harabesine dönmüştü ..." Bkz. Yüce, *age.*, s.74.
 6. Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1953, s. 413 - 414.
 7. *BOA. DII. KMS.*, D. 61 - 2, B. 9.
 8. Walder, *age.*, s. 95.
 9. Adıvar, *age.*, s. 81.
 10. Enver Konukçu, "Heyet - i Temsiliye İzmit ilişkileri", *A.A.M.D.*, C. V, S. 13, Ankara 1988, s. 228.
 11. Sabahattin Selek, *Millî Mücadele*, Ankara 1982, s. 152.

I. Fırka, daha sonra XXV. Kolordu'dan 2 Şubat 1919 tarihinde İzmit'e hareket emrini almış, Fırka Karargâhı ile 70. Alay İzmit'e gelmiş diğer birlikleri, İstanbul'da kalmıştı. I. Fırka'nın İzmit'teki konuşlandırılması şu şekildeydi; Fırka Karargâhı, 70. Alay Karargâhı, 70 Alay I. Taburu ve Ağır makinalı Tüfek bölüğü, 70. Alay III. Taburu kadro halinde İzmit'te, 70 Alay II. Taburu ve Ağır Makinalı tüfek bölüğü Derince'deydi. 1919 yılı içinde I. Fırka'sı bu bölgede bulunan birlikleri, jandarmaya yedek kuvvet olmuş, 14 Mayıs 1920 tarihine kadar mahallî güvenliğin sağlanmasına çalışmıştı [12]. İşgalci İngilizler, 3 Kasım 1919'da İzmit'teki birliklerini takviye etmişler [13]. ve daha sonrada I. Fırka'sı birliklerini buldukları binalardan çıkararak Fırka askerini çadırılı ordugah kurmak zorunda bırakmışlardı. Bu olaydan sonra bazı subay ve erler firar ederek Kuvâ-yı Milliye'ye katılmışlar, bazılarında izin alarak İstanbul'a gitmeleri yüzünden de, I. Fırka tamamen dağılmıştı [14]. Bir süre sonra da Kiraz Hamdi Paşa tarafından, I. Fırka İstanbul - Selimiye kışlasında XXV. Kolordu Komutanlığı'nın emrinde yeniden teşkil edilmişti [15].

I. Fırka'nın İzmit'te bulunduğu süre içinde komutanlığını yapanlardan Kaymakam (Yarbay) Mustafa Asım Bey, Millî mücadele yanlısı bir asker idi. Yine, I. Fırka komutanlığını yapmış olan Rüştü Bey ise , yürekten millî harekate bağlı olmakla birlikte, azim ve irade den yoksun olması sebebiyle İngilizler tarafından tutuklanarak İstanbul'a götürülmüştü. Daha sonra, Fevzi Bey Fırka komutanlığına vekaleten getirilmiş ise de oynaklık yapması sebebiyle o da İstanbul'da İnzibatçı kuvvetlere katılmıştı [16].

4. Kocaeli Yarımadasında Faaliyet Gösteren Çeteler

I. Dünya savaşı'nın sonlarına doğru, İzmit Sancağı dahilinde, merkezi otoritenin zayıflaması ve özellikle asker kaçakları sebebiyle, çetecilik faaliyetleri artmaya başlamış ve çok sayıda çete ortaya çıkmıştı.

Çetecilik faaliyetlerini sürdüren bu grupları, adi çeteler ve siyasî çeteler olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür [17].

Adi çeteler, yol kesmek, köylere baskınlar düzenlemek, para ve kıymetli eşyayı gasp etmek, adam kaçırmak, fidye istemek vb. faaliyetlerde bulunuyorlardı [18]. Bunların belli başlıları, Batum havalisinden gelerek İzmit havalisine yerleşen "Yetimoğulları" ile daha önceki dönemlerde körfezin her iki yakasına yerleşen "Arnavut çeteleri" idi. Dahiliye Nezâreti'nden,

-
12. Kazım Aras, " İstiklal Savaşı'nda Kocaeli Bölgesi'nde Harekât", *Askeri Tarih Mecmuası*, S. 102, Tarih Kısmı, İstanbul 1957, s. 5 - 7
13. Gothard Jaeschke, *Türk İnkılap Tarihi Kronolojisi*, Çev. Niyazi Reçep Aksu, İstanbul 1939, s. 58.
14. "XXV. Kolordu Komutanlığına gönderilen 14 Mayıs 1920 tarihli yazı" Bkz. Aras, *age.*, s. 7 - 8.
15. *Age.*, aynı yer.
16. Rahmi Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?*, Ankara 1990, s. 155.
17. Yüce, *age.*, s.64 ; Avni Özlü, *İzmit Tarihi*, İstanbul 1981, s. 159.
18. "Mütarekeden hemen sonra, (14 Kasım 1918)fidye istemek amacıyla "Teo filos"adlı bir Rum, laz çetesi tarafından dağa kaldırılmıştı. Bu laz çetesinin takip ve imhasına dair, Kalem - i Mahsutan, İzmit Mutasaarlığına çekilen cevabî telgraf" Bkz. *BOA. DH. ŞFR.*, D. 99, B. 120 - 1.

İzmit Mutasarrıflığı'na gönderilen, 22 Haziran 1919 tarihli bir yazıda, "Gebze, Karamürsel ve Değirmendere havalisinde eşkiyalık yapan Arnavutların memleketlerine gönderilmesi ve yataklık yapanların cezalandırılması" istenmekte idi [19].

Kocaeli Yarımadası ve çevresinde adi çetecilik faaliyetlerini sürdüren diğer gruplar, Kuru İbrahim, Kuru Ali, Akbaş'ın Mehmet, Harhar Ali, Hışır Mehmet, Hüsnü, Taşköprü'lü Nuri Küçük Aslan ve Büyük Aslan çeteleri idi. Bu çeteler Gebze, İzmit ve Geyve civarlarında bazen toplu bazende yalnız olarak çapulculuk yapıyorlardı [20].

Siyasî çeteler ise genellikle dış destekli, Rum ve Ermeni Osmanlı vatandaşları tarafından kuruluyordu. Genellikle Türk düşmanı olan bu çeteler, İzmit Sancağı'nın İstanbul'a çok yakın olması nedeniyle faaliyetlerini daha çok Kocaeli Yarımadası'nda yoğunlaştırmışlardı. Üsküdar'a bağlı, Paşaköy, Küçük ve Büyük Bakkalköy, Şileye bağlı Yeniköy ve Gebzeye bağlı Darıca Rum çetelerinin önemli karargâh merkezleri idi. Çete mensupları, Yunanlılar ve İngilizlerden aldıkları vesikalarla İstanbul dahilinde serbestçe dolaşabiliyorlar, [21] hatta şehir merkezlerine dahi taaruzda bulunabiliyorlardı. Nitekim, Nisan 1919 ortalarında "Milto" adında bir Rum'un idaresinde ki on iki kişilik bir Rum çetesi, Anadolu Hisarı'na taaruz ederek, yolda rastladıkları bir polis memurunu bağlayarak üzerindeki silahını almışlardı [22].

Üsküdar havalisinde faaliyette olan diğer Rum çeteleri, Küçükbakköy'de, İngilizlerin emrinde olan "Yirmiler" ve Paşaköy'ünde ki "Elliler" çeteleriydi. İzmir'de gelen seksenlik bir Rum çetesi de bu çevreyi kontrol altında tutuyordu [23].

Paşaköy'lü Miltiyadis (Milti Kaptan), Rum çeteleri'nin en zalim ve en küstahı idi. İşgal kuvvetleri Türklerde çakı bulunmasına tahammül edemez iken, onun pür silah dolaşmasına ses çıkarmaz, hoş görürlerdi. Mitiyadis, kendi soydaşlarına karşı da suç işler, kız kaçırmaya, cinayet gibi suçları Sadık Baba'ya (Bulgar Sadık) yüklerdi. İşgal kuvvetleri de haftalarca Sadık Baba'yı ararlardı. Sadık Baba, Milti Kaptan çetesini eğlenmeye gittikleri Kuzguncuk panayırının dönüşünde Dudullu civarında kıstırmış ve imha etmişti [24].

Rum çetelerinin Kocaeli Yarımadası'nda en güçlü olduğu yer, Şile'ye bağlı Yeniköy'dü. Yeniköy Rumlarının çoğu, çobanlık, değirmencilik gibi işlerle uğraştıklarından, bölgedeki Türk ve müslüman halkı yakından tanıyorlardı [25].

19. BOA. DH. KMS., D. 53 - 1, B. 78.

20. Yüce, *age.*, s. 64.

21. Kuran, *age.*, s. 64.

22. Gökbilgin, *age.*, C. I, s. 61.

23. Adıvar, *age.*, s. 78 - 80.

24. Fahri Can, " İlk Milli Kuvvet Nasıl Kuruldu? ", *YT*, C. II, S. 14, İstanbul 1962, s. 28 -29.

25. Yüce, *age.*, s. 65.

Şile' de bakkâl dükkanı işleten Todori'nin teşkilâtlandığı, Yeniköylü Deli Yani, Kocabaş Hırsto, (Barbar) Deli Hırsto gibi Rum çeteleri, gerektiğinde birleşiyorlar gerektiğinde ayrı gruplar halinde Türk köylerine saldırıyorlardı. Bazı Türk asker kaçakları da, bu Rum çetelerini adi çete zannederek onların soygunlarına katılıyorlardı [26].

Rum çetelerinin bu faaliyetleri, Yeniköylü Rum ahali tarafından da desteklenmekteydi. Şile'deki kiliselerde her pazar ayin yerine siyaset yapan papazlar sonuçta bu çabalarının karşılığını fazlasıyla görmüşlerdi. Metropolitan vekilinin teşviki ile Yeniköy Rumları 12 Ocak 1919 tarihinde hükümete karşı ayaklanmış ve jandarma karakolunu muhasara altına almışlardı. Ancak şiddetli çarpışmalar sonucunda bu Rum taifesi geri püskürtülebilmşti [27].

Yeniköy çeteleri, bazen subay kıyafetleriyle konuk oldukları ev sahiplerini soyuyorlardı. Nitekim Taşköprü'nün Dürbey'ler köyünde İsmail ve Karakadı'lar köyünde Hacı İbrahim'in hem paralarını almışlar hem de canlarına kıymışlardı. Osmanlı Köyünde Reşit'in evini yakarak ailesini katletmişlerdi [28].

Gebze'nin Tavşancıl Köyü'nde eşrafın zenginlerinden olan Mustafa Bey, Yeniköylü Topal İlya çetesi tarafından iki kere soyulmuştu [29].

Rum çeteleri sadece Türk köylerine baskın yapmakla yetinmiyor, Türk jandarma ve erlerini de katlediyorlardı. Nitekim, Todori'nin emrinde olan Çakır Yorgi çetesi, Kartal Jandarma Kumandanı İzzet Bey'i sebepsiz yere şehit ettiği halde en küçük bir sorguya dahi maruz kalmamıştı [30]. Mihaliç'te Jandarma eri Rifat'ı, Sepetçi köyünde, Kemer cami yanında jandarma Dedeoğlu Bekir'i katledenler yine Rum çeteleriydi [31].

Todori, başta Şile'nin Yeniköy'ü olmak üzere civardaki tüm Rum çetelerini yönetiyordu. O'nun ortadan kaldırılması yöredeki tüm Rum çetelerinin başsız kalması demekti. Nitekim Todori'nin öldürülmesi görevini üstlenen Demir Hulusi Bey'in grubuyla, Sadık Baba ve Osman Kaptan'ın kuvvetleri'nin birleştirilmesi ile oluşturulan müfreze bu çetelerden bir kısmını ortadan kaldırmıştı. Rum çete reislerinden ve komutanlarından olan Karabacak yargı önüne çıkarılmış daha sonrada idam edilmişti [32].

26. Aynı yer.

27. BOA. DH. KMS., D. 49 - 1, B. 74.

28. Yüce *age.*, s. 65.

29. Mustafa Beyin torunu, *Fatma Özel (D.T. 1910) ile 2/II/1991 tarihinde Tavşancıl' da yapılan röpartaj.*

30. Kuran, *age.*, s. 651.

31. Yüce, *age.*, s. 65.

32. Özel, *age.*, s. 12.

Darıca da üstlenen " İstelyonus Çetesi ", karargahını Tavşancıl' da kuran Yahya Kaptan'ın müfrezesi tarafından iki günlük bir takipten sonra imha edilmişti [33]. Nitekim, Todorî'nin öldürülmesi ve diğer Rum çetelerinin bertaraf edilmesiyle, Yeniköylü Rum eşkiyası da 4 Ağustos 1919 tarihin de hükümetten aman dilemek zorunda kalmışlardı [34].

B. İdarî ve Siyasî Durum

XIX. yüzyıla kadar, Osmanlı mülkî teşkilâtında Kocaeli ismiyle yer alan İzmit, daha sonra "Müstakil Mutasarrıflık" haline getirilmişti. Mutasarrıflığın batısında Üsküdar güneyinde Ertuğrul (Bilecik) ve Hüdavendigâr (Bursa), doğusunda Bolu Mutasarrıflığı, kuzeyde ise Karadeniz yerliyordu. II. Abdülhamit devrinde Kocaeli mutasarrıflığının kazaları İzmit (Merkez), Adapazarı, Geyve, Kandıra ve Karamürsel idi. Bu kazalara bağlı 12 Nahiye, 606 köy bulunuyordu. Mutasarrıflığın nüfusu ise 222.760'dı [35].

İzmit Mutasarrıflığı'nın nüfusunu yerliler, göçmenler ve azınlıklar oluşturuyordu. Göçmenler harpler sebebiyle yerlerini terk etmiş Rumeli, Kırım, Doğu Karadeniz ve Kafkasya (Gürcü, Çerkez, Abaza) halklarından oluşuyordu. Bu göçmenler Sultan Abdülmecit döneminde (1839-1861) İzmit havalisine denizden ve karadan çok zorlu bir yolculuktan sonra bu bölgeye gelerek yerleşmişlerdi. Doksanüç harbi (1877-1878) sırasında yine kalabalık bir göçmen grubu Adapazarı ve Sapanca dolaylarına iskân edilmişlerdi [36].

Heyet-i Temsiliye'nin teşekkülüne kadar, İzmit Mutasarrıflığı vazifesinde bulunanlar, İbrahim Süreyya (Yiğit), Mahmut Mahir (Mart 1919-24 Nisan 1919) ve Ahmet Anzavur (24 Nisan 1919)'du [37].

1. İbrahim Süreyya (Yiğit)'in Mutasarrıflık Dönemi

Kasım 1919'da İtilaf Devletleri, İzmit'i işgal ettiklerinde şehrin mutasarrıfı İbrahim Süreyya Bey'di. Süreyya Bey, I. Damat Ferit Paşa Kabinesi'nin iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra azl edilmiş yerine Arnavut asıllı Mahmut Mahir, İzmit mutasarrıflığına getirilmişti (4 Mart 1919) [38].

33. Özdemir, *age.*, s. 49 - 50

34. " Üsküdar Tabur Komutanlığı'nın İstanbul Vilayetine yazdığı 26 Mart 1936 tarihli ve 2/191 numaralı yazısından" Bkz. *BOA. DH. KMS.*, D. 49 - 2 , B. 46.

35. Konukçu, *agm.*, s. 223.

36. *Agm.*, s. 224.

37. *Salname - i Devlet - i Aliye - i Osmaniye*, 1334, s. 728.

38. " ... İbrahim Süreyya (Yiğit) Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın yakın dostlarından idi. Rauf (Orbay) Bey ile Anadolu'ya geçmiş, Erzurum ve Sivas Kongrelerine katılmıştı. Mahmut Mahir ise yeteneksiz bir idareci olup İzmit'te asayişsizliğin önüne geçememişti. " Bkz, Konukçu, *agm.*, s. 224.

2. Mahmut Mahir 'in Mutasarrıflık Dönemi

Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın inayeti ile İzmit Mutasarrıflığına getirilen, Mahmut Mahir'in, mutasarrıflık görevi çok kısa sürmüştü. (Mart - Nisan 1919), Mahmut Mahir, İzmit'e gelip buyrulduğunu okumasından itibaren, bir aylık vazifesi boyunca, temsil ettiği mevkide adaleti temin edeceği, kanunları hakim kılacağı yerde İttihatçılar aleyhinde bulunan Ermeni isteklerini haklı olduğuna, kanahat getirerek kendine verilen listeleri hiç bir soruşturmaya fırsat vermeden Dahiliye Nezâreti'ne suçlu olarak bildirilmişti [39].

Mondros Mütarekesi'ne müteakip, İzmit'te daha önceden hiç bir faaliyette bulunmayan " *Hürriyet ve İtilâf Fırkası* " hemen harekete geçmiş, aynı günlerde bir de İzmitte " *Osmanlı Sulh ve Selâmet Fırkası* " teşkil edilmişti. Bu iki fırka'nın mensupları Ermeni, Rum komiteleri ve kilise heyetleriyle ortak bir itifak yapıp, ittihatçılar aleyhine 14 mazbata hazırlamışlardı. Bu mazbataların birersureti, ittihatçıları sorgusuz suçlanmasına yatkın olan, Mutasarrıf Mahmut Mahir'e verilirken diğer sureti de Dahiliye Nezâretine gönderiliyordu. Bu mazbataların yürürlüğe konması ve Dahiliye Nezâreti ile şifreli muhabereleler sonucunda, İttihatçılar birer birer tutuklanarak İstanbul'a gönderilmeye başlamıştı. İlk olarak Kaymakam Mümtaz Bey'in nezaret altında, İstanbul'a gönderilmesinden sonra, ikinci olarak Rıfat (Yüce) Bey İstanbul'a gönderilmişti.

Rıfat (Yüce), Hacı Ali, Abidin ve Eşref (Kuşçubaşı) Beylerin bu dönemde tutuklanıp İstanbul'a gönderildiğini söylüyorsa da, [40] " Kalem - i Mahsus'tan İzmit Mutasarrıflığı'na çekilen 9 Şaban 1337 (10 Mayıs 1919) tarihli bir telgraf olayının Anzavur'un mutasarrıflığı döneminde gerçekleştirildiğini göstermektedir. Bu telgrafda özetle, " *İzmit'e iade edilen Sabık Polis müdürü Abidin, Hacı Ali ve Eşref (Kuşçubaşı) Beylerin, tarassut altında bulundurulması ve bahsedilen suçlu iştirakleri anlaşıldığından tutuklanarak İstanbul'a izamları* " istenmekte idi [41].

I. Dünya Savaşı sırasında, Ermenilere yönelik, tehçir olayının gerçekleştirildiği yerlerden biride İzmit Sancağı idi. Mütareke'nin imzalanması ve İngilizlerin İzmit'i işgal etmesinden sonra, geri dönen Ermeniler birer bahane ile Türkler aleyhinde alacak iddasında bulunmaya başlamışlardı. Ermenilerin bu iddiaları gerçeğe dayanmadığı için istediklerini hükmen değil idareten yerine getirilmesini istiyorlardı. Bu konuda güvendikleri ilk kişi, Mütassarruf Mahmut Mahir idi. O, bütün bu istekleri incelemeyen doğruluğuna hükmediyor ve zorla Türkler'den tanzim yoluna gidiyordu. Ermeniler taleplerini Mutasarrıflık yolu ile gerçekleştiremezler ise bu defada tercümanları aracılığıyla İngiliz mümessili Lister'e müracatla temin yoluna gidiyorlardı [42].

39. Yüce, *age.*, s.67.

40. *Age.*, s. 68 ; Akşin, *age.*, s. 385; Özcan Mert, "Anzavur'un İlk Ayaklanması'na Ait Belgeler" , *Belleten*, C. LVI, S. 217, Ankara 1992, s. 848.

41. *BOA. DH.ŞFR*, D. 99, B. 125.

42. Yüce, *age.*, s. 67.

Mahmut Mahirin yeteneksiz bir idareci olması ve İzmit' teki asayişsizliğinönüne geçememesi nedeniyle, bölge halkı emekli bir generalin aracılığı ile Dahiliye Nâzırı Zeki Başa'ya baş vurmuş ve bunun sonucunda, Ahmet Anzavur İzmit'e mutasarrıf olarak gönderilmişti [43].

3. Ahmet Anzavur'un Mutasarrıflık Dönemi

Ahmet Anzavur, 23 Nisan 1919 tarihinde üçüncü sınıf maaşla İzmit Sancağı mutasarrıflığına tayin edildi ve Ağustos 1919'a kadar bu vazifede kaldı. Ahmet Anzavur'un bu göreve tayin edilmesinin en önemli sebeplerinden biri de kendisinin Çerkez olmasının yanında saray ve hükümetin İzmit Sancağında Çerkezlerin hakim olduğu kanaati idi [44].

Ahmet Anzavurun kişiliğini yakından tanıyan İstanbul basını ve bazı devlet adamları bu tayini şaşkınlıkla karşılamıştı. Sadrazam Damat Ferit ve Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey yapılan tenkitlere kulak tıkamışlar ve " *İzmit eşkiyalarından, malûm - ül esami eşhasın istisal ve derbestleri hakkında şehrimizden bugün mahalli memuriyete hazimete edecek olan İzmit mutasarrıflığına evamir - i lazime ita edilmiştir.* " şeklinde beyanatla yetinmişlerdi [45].

Ahmet Anzavur mutasarrıf olduğu kısa müddet zarfında Kuvây - ı Milliyecilere karşı cephe aldı. Müdafaa - i Hukuk Cemiyeti' nin çalışmalarını büyük ölçüde engelledi ve bu kuruluşları, " İttihatçı" olarak suçladı. Nitekim, sabık polis müdürü Abidin, Hacı Ali, Eşref (Kuşçubaşı) ve Adil isimli şahıslar onun mutasarrıflığı döneminde İttihatçılık ile suçlanmış (10 Mayıs 1919) tarihinde tutuklanarak İstanbul'a gönderilmiş ve burada da suçlu görülerek İngiliz'ler tarafından Maltaya sürgün edilmişlerdi [46].

Anzavur mutasarrıflığı zamanında tanınmış Çerkez ve Abaza beyleri vasıtasıyla elde ettiği çapulcu kimseleri teşkilâtlandırarak, " Kuvây - ı Milliye" ye karşı bir kuvvet oluşturmuş ve bu yolla saraydan yüklüce altın çekmeyi başarmıştı [47].

Ahmet Anzavur, Abaza ve Çerkezler üzerindeki şahsî nüfuzu ile Adapazarı, Akyazı, Hendek, Sapanca dolaylarındaki eşkiyayı düze indirerek, " Kuvây - ı Milliye" ye karşı teşkilatlandırmıştı. Yine Değirmendere ve havalisinde eşkiyalık yapan " Yetimoğulları" çetesinin imhası için, Gölçük'ün yakınlarındaki Nurettin Bey'in çifliğinde Arnavut çetelerini barıştırılması için teşebbüste bulunmuş fakat başarılı olamamıştı [48]. Ahmet Anzavur, bütün bunları gerçekleştirirken dinî siyasete alet etmekten ve İttihat Terakki düşmanlığı yapmaktan asla vazgeçmedi [49].

Mustafa Kemal Paşa, bu sırada Samsuna çıkmış, Amasya ve Sivas üzerinden Erzurum'a geçmişti. Üçüncü Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin işbaşına gelmesinden kısa bir süre sonra Ahmet Anzavur İzmit Mutasarrıflığı görevinden alınarak, para ve talimatla, Kuvâyî Milliye karşı yeni bir ayaklanmanın teşkili için Balıkesir havalisine gönderilmişti. (Ağustos 1919) [50].

43. Konukçu, *agn.*, s. 224.

44. Yüce, *age.*, 69.

45. Konukçu, *agn.*, aynı yer.

46. Kalem - i Mahsustan, İzmit Mutasarrıflığına çekilen 9 Şaban 1337 tarihli telgraf, *BOA. DH. ŞFR.*, D. 99, B. 125.

47. Yüce, *age.*, s. 71.

48. *Age.*, s. 70.

49. *Takvim - i Vekâyi*, 29 Nisan 1335, s. 1.

50. Konukçu, *agn.*, s. 225 ; Anzavur'un Balıkesir havalisindeki ilk ayaklanması için bkz, Mert, *agn.*, s. 847 - 963.

II. BÖLÜM KARAKOL CEMİYETİ

A. Karakol Cemiyeti'nin Kuruluşu

Karakol Cemiyeti millî mücadele yıllarında İstanbul'da kurulan ilk ve önemli gruplardan biridir. Bu cemiyet, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir devamı niteliğinde olup, Enver ve Talât Paşaların direktifleri ile kurulmuştur [1].

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından kısa bir süre sonra teşkil edilen Karakol Cemiyeti'nin kuruluş amacı, İttihatçıları bir çatı altında toplamak ve korumak idi. Çünkü İngilizler, Ermeni tehcirine karışmış, İttihatçıları birer birer tutukluyorlardı. Bu durumun önüne ancak "*Teşkilât - ı Mahsusâ*" gibi güçlü bir teşkilâtla geçmek mümkündü [2].

Öncelikli olarak yer alan bu amaca ek olarak daha sonra yayınlanan "*Karakol Cemiyeti Nizamnâmesi*"nin birinci maddesinde şöyle ifade kullanılmıştı. "*Karakol Cemiyeti, milletin Vahdet, hürriyet ve hâkimiyet - i mutlakasını ve vatanın, Siyasi ve Coğrafi ve İktisadi tâmmını temin ve muhafazaya çalışır. İş bu mukaddesat - ı tabiyye milliye ve mülkiyeyi muhîl her nev'i uhud ve kuyut ve şurutü suret - i katiyede red ve keenleyekûn ad ve ilan eder*" [3].

Karakol Cemiyeti'nin ismi ile ilgili olarak genelde kabul edilen iddia, Cemiyetin kurucularından olan Kara Kemâl ve Kara Vasîf Beylerin lâkaplarından kaynaklandığıdır [4]. Ancak, Cemiyetin Kocaeli grubunun önde gelen üyelerinden olan Fahri (Can) Bey, daha değişik bir malumat vererek, Cemiyetin isim babasının, Baha Said Bey olduğunu ileri sürmektedir [5].

Cemiyetin Kuruluş merkezi İstanbul'da, Bâb - ı Âli caddesi Resne fotoğrafhanesinde Baha Said Bey'e ait yazıhâne olup [6], ilk toplantısında Mahmut Paşa Camii avlusunda yapmıştır [7].

Karakol Cemiyeti'nin kuruluşu ile ilgili olarak, pek çok tarih tespit edilmekle birlikte bu tarihin 1918 Kasım ayının ilk günleri olduğu kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Atatürk, Kara

-
1. Eric Jan Zürcher, *Millî Mücadele de İttihatçılık*, Çev. Nüzhat Salihoglu, İstanbul 1987, s. 147; Tansu, *age.*, s. 328.
 2. Tansu, *age.*, aynı yer.
 3. Fethi Tevetoglu, "Karakol Cemiyeti", *Türk Ansiklopedisi*, C. XXI, s.293.
 4. Muharrem Giray, "İstanbul'un İşgalinde Gizli Bir Teşkilât Karakol Cemiyeti", *YT.*, C.I, S. 11, İstanbul 1962, s.245; Tansu *age.*, s.328, Tevetoglu, *agmad.*, s. 293.
 5. Fahri Can, "Karakol Cemiyeti Nasıl Kurulmuştu?", *YT.*, C.IV, S. 48, İstanbul 1963, s. 247.
 6. Fethi Tevetoglu, *Millî Mücadele Yıllarında Kuruluşlar*, Ankara 1995, s.5.
 7. Cebesoy, *age.*, s. 374, Can, *agn.*, s. 247.

Vasıf Beyle Sivas'ta görüştüğü sırada, "... *Ben Mondros Mütarekesi üzerine İstanbul'a geri dönünce kurulmuş olan Karakol Teşkilâtının hedefini çok iyi öğrendim. Galip devletlerin nazarında İttihat ve Terakki'nin faaliyetlerini gizlemek için bulduğumuz usul budur...*" demektedir [8].

Mustafa Kemal Paşa'nın, Mondros sonrası İstanbul'a dönüş tarihi 13 Kasım olduğu hatırlanırsa cemiyetin kuruluş tarihinin, Kasım ayının ilk günlerine rastladığı ortaya çıkmaktadır. Hüsnü Himmetoğlu'da Cemiyetin kuruluşunu 1918 Ekim ayının sonlarında Talat ve Enver Paşaların yurt dışına çıkmalarından (2-3 Kasım), iki gün önce olduğunu bildirerek bunu doğrulamaktadır [9].

B. Karakol Cemiyeti'nin Teşkilât ve Kadrosu

"KG" rumuzunu kullanan (Eski yazıda, Kaf-Gayın) Karakol Cemiyeti, nizâm-nâmesinin yazılışında, İttihat ve Terakki Teşkilâtı'ndan ve ruhundan ilham almıştır. Meselâ üyelerinin isimleri gizlidir ve 55, 88, 555 gibi numaralar kullanmışlardır.

Cemiyetin Merkez Heyeti yedi kişidir. Başkanlığını Miralay (Albay) Kara Vasıf Bey'in yaptığı heyette, Avukat Refik İsmail, Miralay Kemâlettin Bey, Miralay Galatalı Şevket Bey (Karadeniz Boğazı Komutanı), Miralay Edip Servet (Tör) Bey, Sevkiyatçı Binbaşı Ali Rıza Bey yer almaktaydı [10].

Fethi Tevetoğlu ise, "Yediler" olarak bilinen Karakol Cemiyeti'nin bu ilk nüvesini, Kara Vasıf Bey, Baha Said, Kel Ali (Çetinkay) Yenibahçeli Ahmet Şükrü (Oğuz), Çerkez Reşit (Çerkez Ethem'in ağabeyi) Dava vekili Refik İsmail ve Sevkiyatçı Rıza Beyler tarafından kurulduğunu açıklamaktadır [11]. Daha sonra Dr. Abdülhak Adnan Adıvar ve Erkan-ı Harp Kaymakamı Çolak Salahaddin Beylerin katılımı ile bu grup dokuz kişiye çıkmıştır [12].

Teşkilat Nizam-nâmesi'ne göre, Karakol Cemiyeti'nde bir Merkez-i Umumi teşkil olunarak faaliyet sahası belirlenmişti. Cemiyet'in Merkez-i Umimisi, beş mesul murahhasan ibaret olup, her murahhasın kendi sahasında görev yapmasına dikkat edilmiştir. Yine her murahhasa seçtiği yardımcılarıyla kendi teşkilâtını kısım ve şubelere ayırmıştır. Her şubenin gizlilik içinde görev yapması planlanmış ve teşkilâtta "hücre sistemi" esas alınmıştır. Bu nedenle şubelerin ve şahısların birbirini tanımamasına dikkat edilmişti. Bu gizliliğin ve hücre sisteminin teşkilât içersinde temel kaide olması, güvenlikle ilgili kaygılardan kaynaklanmaktadır [13].

8. Tansu, *age.*, s.244.

9. Hüsnü Himmetoğlu, "Anadoluya Silah Kaçakçılığı", *Hürriyet*, 23 Temmuz 1973, s. 5.

10. Can, *agm.*, s. 257 - 258; İlhami Soysal, "Türk Siyasal Yaşamında Yeraltı Başlıca Siyasal Dernekler, Partiler ve Kurucuları", *CDTA.*, C. VIII, İstanbul 1983, s. 2012.

11. Tevetoğlu, *agmad.*, s.293.

12. Tevetoğlu, *Millî Mücadele Yıllarında Kuruluşlar*, s.6.

13. Can, *agm.*, s.259; Aydın, *age.*, s.30.

Mütareke döneminde Karakol Cemiyeti dışındaki diğer gizli grupların faaliyet sahalarını İstanbul ve havalisi oluştururken, Karakol Cemiyeti, hücre sistemine dayalı teşkilâtını zincirleme olarak en alt seviyeye kadar ulaştırarak taşradaki vilayetler ve kazalarda da teşkilâtlanmaya gitmişti [14]. Cemiyetin böyle bir teşkilâtlanmaya gitmesinin sebebi taşradaki İttihat ve Terakki mensuplarını bir çatı altında toplama düşüncesinde idi [15].

Bu düşüncenin sonucu olarak, özellikle Karakol Cemiyeti'nin "Teşkilât-ı Umumiye Nizamnâmesi" ve diğer matbu evrakı, Anadolu'daki ordu birliklerine gönderilmesi bazı dedikodulara da neden olmuştur. Bu talimatnâmelerden bir kısmı, General Cemâl Karabekir İstanbul'dan, Ankara'ya hareket etmesinden az önce Ali Fuat Paşa'ya ulaştırılması için Kara Vasıf Bey'den teslim almıştı. Bunlar köylere kadar ulaştırılacak, Karakol Cemiyeti'ni mahsus talimatnâmelerdi [16].

Bu faaliyetlerden çeşitli neticeler çıkarılarak Mustafa Kemal Paşa'nın kontrolü ve bilgisi dışında bir takım faaliyetler içinde bulunduğu intibai yaratılmıştı. Nitekim, bu hadiseler Mustafa Kemal Paşa'ya en yakın kumandanlar arasında da infiale neden olmuştu [17]. Nitekim bunu engellemek içinde, Çanakkale Müstahkem Mevkî Komutanlığı ve diğer ordu kademeleri, Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından, 12 Mart 1920 tarihli bir tamim ile uyarılmıştı [18].

Cemiyetin bu husustaki faaliyetlerini Mustafa Kemal Paşa şu şekilde ifade etmekte idi: "*Sivas'ta Kara Vasıf Bey'e gizli merkezin, gizli başkumandanın ve gizli büyük erkân-ı harbiye'nin kimler olduğunu sorduğum zaman, hepsi siz ve arkadaşlarımızdır, cevabını vermişti. Bu büsbütün istigâbımı müceb olmuştu. Bu cevap elbette ma'kûl ve mantıkî olamazdı. Çünkü, bana asla böyle bir tertip ve teşkilden kimse bahsetmiş ve muvafakatımı almış değildi. Bu cemiyetin bilâhare, hassaten İstanbul'da muhafaza - ı unvan ederek idâme - i faaliyette çalışmış olduğu anlaşıldıktan sonra teşkilinde ve buna dair biz - zarure bize verilmiş olan malumatla samimiyet bulunabileceği iddia olunamaz ...*" şeklinde cemiyetin içinde bulunduğu vaziyeti anlatmıştı [19].

Sivas Kongresi'nin "Umumi Kongre Beyannâmesi"nde, "Anadolu ve Rumeli Müdafa - i Hukuk Cemiyeti'nin her türlü fırkacılık cereyanlarından ve şahsî ihtirastan uzak olduğu bildirilmişti [20]. Nitekim daha Sivas Kongresi'nin başlangıcında tüm üyelere; "*Her türlü ihtirast - ı şahsiye ve siyasiyeden ve fırkacılık âmalinden münezze bir azm - ü iman ile çalışacağıma ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ihyasına çalışmayacağıma namusum ve bilcümle mukaddesatım namına vallah, billah.*" şeklinde yemin ettirmişti [21].

14. Aydın, *age.*, aynı yer.

15. Tansu, *age.*, s. 217.

16. Cemâl Karabekir, *age.*, s. 46 - 48.

17. Tevetoğlu, *agmad.*, s. 294.

18. Mustafa Onar, *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, C. II, Ankara 1995, s. 31, (B. 679).

19. Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk - Söylev*, C. I, Yay. İsmail Arar, Uluğ İğdemir, Sami N. Özerdim, Ankara 1989 s. 100.

20. Uluğ İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları*, Ankara 1986 s. 115.

21. *Age.*, s. 3.

Sivas Kongresi'nde alınan bu kararların sonucu olarak, Karakol Teşkilâtı'nın tüm faaliyetleri, talimatı ve hatta şahısları ile Mustafa Kemal Paşa tarafından ilga ve iptal edilmişti. Fakat ne Kara Vasıf Bey ne de arkadaşları Karakol Teşkilâtı ile kastettikleri gayelerden, nede bu teşekkülün nizamnâmesi ile âzalarına yüklediği vazifelerden vazgeçmemişlerdi. Bilâkis aynı yolda yürümeğe devam ederek, gene "K.G" parolalı mühür kullanılmış ve el altından kendi prensiplerini uygulamaya çalışmışlardı [22].

Karakol Cemiyeti'nin ilk teşkilât kadrosu, İstanbul'un işgali üzerine (16 Mart 1920) dağılmış olup cemiyetin mühim simaları bu arada Kara Vasıf Bey tutuklanarak Bekirağa Bölüğüne götürülmüş ve bir kısımda çareyi Anadolu'ya kaçmakta bulmuştu. Cemiyet mensubu bazı şahıslarda İstanbul da gizlenmeyi başararak, Karakol Cemiyeti'nin ikinci teşkilâtını vücuda getirmişlerdi.

Bekirağa Bölüğü'nde bulunan Kara Vasıf Bey'den cemiyetin mühürünü ve şifre anahtarını alan Yüzbaşı Emin Ali Bey, İkinci Heyet-i Merkeziye yi teşkil etmek istemişse de, İngilizlerin sıkı takibine maruz kalmış ve teşebbüs başarısızlıkla sonuçlanmıştı [23].

C. Karakol Cemiyeti'nin Faaliyetleri

Karakol Cemiyeti Millî Mücadele'nin sonuna kadar çalışmalarını sürdürerek, Anadolu'nun muhtaç olduğu silâh, cephane ve mühimmat temininde başarılı olmuştu. Galata ve Sirkeci de hamallar ve kahyaları Salih ve Osman reisler teşkilâta dahil edilerek kısa sürede şehir içi milis teşkilâtında kurulmuş, buna müteakip mahallî teşkilâtlanmaya giderek pek çok semtte cemiyetin yeni şubeleri açılmıştı.

Gece baskınları ile kaçırılan silâhlar önce teşkilâta hizmet eden evlerde saklanmış, daha sonra "Hançer" parolası ile buralardan taşınarak Anadolu'ya geçirilmişler idi. [24]

Tüm bu faaliyetler, Kara Vasıf Beyin bizzat kendisinin kaleme aldığı Cemiyetin talimatnâmesine uygun olarak beş daire [25] tarafından yürütülüyor ve bu dairelerin faaliyetleri sekiz bölümden oluşuyordu [26].

22. Tansu, *age.*, s.246.

23. "Karakol Cemiyeti'nin mührü üzerinde üç dairesel bir hilâl ve yıldız mevcut olup hilâl dairelerinin etrafında iki taraflı yaprak şekli ve (K.G.H.E.S.L) gibi harfler yazılmıştır. Ortadaki yıldızın etrafına ise hukuk - u beşer ve istiklâl-i millîyi muhafaza eder - ibaresi yerleştirilmiştir.", Bkz., Aydın, *age.*, s. 32 - 33.

24. Gençosman, *age.*, C. V, s. 237.

25. Budaireler,

1. Siyaset, İstihbarat ve Hariciye Dairesi

2. Millî Ordu, Muhabere Çeteleri ve Seferberlik Dairesi.

3. Sevkiyat, Nakliyat, Muhabere ve Muvâsala Dairesi.

4. Maliye Dairesi

5. Muâmelât - ı Zâtiye ve Propaganda Dairesinden oluşuyordu. Bkz., Aydın, *age.*, s. 31.

26. Tevetoğlu, *agmad.*, s. 294.

1. Genel politika, istihbarat ve dış münasebetler
2. Propaganda ve Karakol Cemiyeti'nin şubelerinin kurulması
3. Millî ordu ve muharebe çeteleri teşkilâtı seferberlik ve harekât - ı harbiye
4. Kuvve - i umumiyye, silâh, cephane, malzeme bulmak ve hazırlamak
5. Maliye ve hesap işleri
6. Taşıma ve ulaştırma işleri
7. Haberleşme ve irtibat kurma
8. Özlük mahkeme ve ceza işleri

İstihbarat Dairesi'nde vazifeli olan memurlar, hükümet daireleri, ecnebi ve siyasî çevreler, siyasî parti ve cemiyetler ile azamî surette irtibatı sağlıyarak siyasî efkâr ve cereyanı takip etmişlerdir. Türk milletinin zararına faaliyet gösteren cemiyet, fırka ve casus şebekelerinin propaganda merkezlerinin tespit edilmesinde bu dairenin vazifeleri arasında idi [27].

Cemiyet'in mahalli faaliyetleri, "Müdafaa - i Milliye" teşkilâtının çekirdeğini meydana getirir ve dolayısıyla Millî Mücadele'ye büyük destek sağlamıştır.

Karakol Cemiyeti'nin ilk mahallî teşkilâtı Topkapı semtinde kurulmuş, bunu Üsküdar, Şehremini, Eyüpsultan, Kasımpaşa, Kadıköy, Bayezid, Aksaray, Bakırköy, Kuzguncuk, Beylerbeyi, Çengelköy, Anadolu Hisarı, Beykoz, Kavak, Sarıyer, Büyükdere, Beşiktaş ve Galatasaray şubeleri takip etmişlerdi [28].

Karakol Cemiyetindeki ilk kadrosunun vazife taksimatına göre, Erkânıharp Kaymakamı, Kemâlettin Sâmî Bey askerî işleri düzenlemeye, Kara Vasıf Bey entellektüellerle teması sağlamaya, Sevkiyatçı Rıza Bey ise taka ve mavnacılar ile irtibatı tesis etmeye memur edilmişlerdi [29].

Kara Vasıf Bey, Cemiyetin ruhu, Kemâlettin Sâmî Bey ise eli, kolu ve yönetim mekanizmasının başıydı. O, itilâf Devletleri temsilcileri ile yakın ilişkiler kurarken diğer yandan da el altından Anadolu'ya silâh kaçırma yollarını arıyordu [30].

İstanbul insanının hissiyetini en üst seviyede tutarak, Millî Mücadele'ye karşı daima hizmetkâr bir tavır almalarında da propaganda faaliyetlerinin büyük payı olmuştu. Nitekim Cemiyetin İstanbul'daki yüksek tahsil gençliği arasında başlattığı propaganda faaliyetleri neticesini göstermiş, Erkân - ı Harbiye Mektebi, Darülfünun'un muhtelif şubeleri, Hukuk ve Mülkiye mekteplerinin hamiyetli talebeleri, İstanbul ve Anadolu millî teşkilâtında geniş bir suretle yer almışlardı [31].

27. Aydın, *age.*, s. 42.

28. Tansu, *age.*, s. 222.

29. Can, *agm.*, s. 258.

30. Adivar, *age.*, s. 26.

31. Cebesoy, *age.*, s. 275.

Yine bu propaganda faaliyetlerinin sonucu olarak, 13 Ocak 1920'de Sultanahmet meydanında toplanan 150 bin Türk evlâdı "*İstanbul Türk'ündür ve Türk Kalacaktır!*" protestoları ile heyecan ve teessürlerini müttefiklerinin yüzlerine haykırmışlardı. Bu durum işgal kuvvetlerini telâşlandırmış ve bu tarihten itibaren baskılarını daha da artırmışlardı [32].

Karakol Cemiyeti, bir taraftan, İstanbul'daki faaliyetleriyle etkili olurken diğer taraftan da, Rusya da bulunan eski ittihatçıların aracılığıyla Baha Said Bey, Sovyet Hükümeti ile Karakol Cemiyeti'nin Uşak Kongresi Heyet-i icraiyesi adına bir antlaşma imzalamıştı. Yapılan antlaşma ile bir takım yardımlar karşılığında siyasî tavizler verilmekte idi [33]. Yapılan bu antlaşma Anadolu'daki Millî Teşkilat'ın büyük tepkisine sebep olmuştu [34].

Millî Ordu, Muharebe çeteleri ve seferberlik gibi sahalarda da faaliyet gösteren Karakol Cemiyeti, bu faaliyetleri ile Anadolu'nun dikkatlerini üzerine çekmiş ve teşkilâtın dağılmasına kadar şüphe ile karşılanmıştı.

D. Karakol Cemiyeti'nin Kocaeli Grubu ve Faaliyetleri

Millî Ordu, Muharebe çeteleri ve seferberlik dairesi'nin Millî Mücadele'nin sonuna kadar gerçekleştirdiği en önemli faaliyeti, Kocaeli Yarımadasındaki menzil teşkilâtı ve burada teşkil edilen millî müfrezelerdi.

Karakol Cemiyeti'nin, Anadolu yakası ve Kocaeli Yarımadası'nda ki aktif şubeleri Üsküdar ve Kadıköy'de kurulmuştu.

1. Üsküdar Grubu

Karakol Cemiyeti'nin İstanbul ile Anadolu arasındaki irtibatı muhafaza edebilmek amacıyla teşkil edilmişti. Bu amaçla başlangıcı Üsküdar'da olan bir "Menzil Hattı" oluşturulmuştu. Menzil Hattı'nın amirliğini, Yenibahçeli Şükrü (Oğuz) Bey üstlenmişti. Üsküdar grubunun diğer idarecileri, eski Bahriye vekillerinden Topçu İhsan Bey Mahkeme -i Şer'iyye Başkatibi Naci Bey, Kalender Hasan Bey, Tevfik Sukûti Bey (Askerî Tekâüt Sandığı memurlarından - Damat Ferit tarafından idam ettirilmişti), Adliyecî Talat Bey ve Tabur Kumandan yardımcısı Atıf Bey idi [35].

32. Kemâl Arıburnu, *Millî Mücadele İstanbul Mitingleri*, Ankara 1950, s. 58.

33. Tevetoğlu, *Millî Mücadelede Kuruluşlar*, s. 34 - 50.

34. Kâzım Karabekir, *age.*, C. I, s. 518 - 519.

35. Tansu, *age.*, s. 218; Can, *agm.*, s. 258; Giray, *agm.*, s. 46; Aydın, *age.*, s.44.

2. Kadıköy Grubu

Kadıköy grubunun başında Dayı Mesut bulunuyordu. Diğer idarecileri, Dr. Fahri (Can) Bey, Teğmen Bekir Kaleli, İhsan ve Veysel Beyler idi. Kadıköy grubu, Üsküdar teşkilâtına bağlı olarak çalışıyor. Kadıköy semtinin güvenliğinin sağlanmasından başka menzil hattı üzerinde vazife yapıyorlardı [36].

3. Kocaeli Grubunun Teşkilatlanması ve Faaliyetleri

Karakol Cemiyeti, Kocaeli Yarımadası'nda ki faaliyetlerini süratle ve aksatmadan yürütebilmek amacıyla, faaliyet sahasını Kadıköy, Gebze, Şile, Kartal, Beykoz, Kefken olmak üzere altı mıntıkaya ayırmıştı.

Kocaeli Kuvây-ı Milliye Kumandanlığını Yenibahçeli Şükrü Bey üzerine almış ve Teşkilât'ın Merkezi olarak da onun müdürlüğünü yapmakta olduğu Maltepe Endaht Mektebi (Atış Okulu) kabul edilmişti.

Yine teşkilât tarafından, Kadıköy mıntikasına Veysel Orhan, Gebze'ye Dayı Mesut, Şile'ye Yusuf Ziya, Kartal'a İhsan, Beykoz'a Murat Beyler kumandan olarak tayin edilmişler, Kefken'e ise İpsiz Recep gönderilmişti [37].

Teşkil edilen bu mıntikalarda, düşman çetelerini imha etmek amacıyla yirmi iki seyyar müfreze teşkil edilmişti. Bu kuvvetlerin başlarında tecrübeli subaylar ile hamiyetli kaptanlar vazifelendirilmişti [38]. Teşkil edilen bu müfrezeler de, Maltepe Endaht Mektebi, Talim Heyetinden Yüzbaşı Fehmi, Yüzbaşı Demir Hulusi Bey, Ömer Kaptan, Büyük Aslan, Bayram Kaptan, Derviş Kaptan, Kardeş Hasan, Akıncı Bedri, Arap Ali, Halil Kaptan, Rıfat Kaptan, Bulgar Sadık (Stoyan), Yahya Kaptan vb. vatanseverler yer alıyordu [39].

Bu müfrezelerin en önemlilerinden biri de Millî Âlemdar müfrezesi idi. Bu müfreze Hasan Kardoşko, İnegöl'ün Mesudiye Köyünden Nuri, Alemdarlı Tahir ve Reşadiye Köyünden Osman vb. iştirakleriyle kurulmuş bir Türk müdafaa grubudur. Millî Âlemdar müfrezesi, Sultaniye Çiftliği'nde kurdukları bir pusu ile Rum çapulcuları temizlemiş ve buna müteakip çete reislerinden Tadori ve avanesi de Şile Yeniköyü'ne yapılan bir baskınla imha edilmişlerdi. Bu baskınlar neticesinde, çete efradından "Karabacak" ele geçirilerek yargılanmış ve idam edilmişti [40].

36. Tansu, *age.*, s. 218.

37. Fahri Can, "İlk Milli Kuvvet Nasıl Kurulmuştu?", *YT. C. II, S. 14*, İstanbul 1962, s. 29; Cebesoy, *age.*, s. 376.

38. Cebesoy, *age.*, s. 377.

39. Gençosman, *age.*, C. V, s. 238 - 239.

40. Kuran, *age.*, s. 651.

Seyyar Kuvvetlerin harekâtında, Üsküdar Jandarma tabur Kumandanı Binbaşı Remzi, Mülhakı Atıf, Gebze Jandarma Kumandanı Nâil, Kartal Jandarma Kumandanı İzzet, İzmit Jandarma Kumandanı Kerim Beylerin büyük yardımları olmuştu [41]. Bu müfrezelerin ikmâl merkezleri, Maltepe Endaht Mektebi, Kadıköy itfaiye bölüğü ve Nadırağa çiftliği idi [42].

Fakat birliklerin sayısı artınca bu ikmâl merkezlerindeki silâhlar yetmemiş ve Yenibahçeli Şükrü Bey, Karadeniz Boğazı Kumandanı, Emin (Koral) Paşa ile irtibata geçerek boğaz istihkâmlarından alçak ve yüksek bataryalı, Keçilik Kılburnu, Poyraz, Fener, Riva, Harmankaya, Alacamağra Burnu tabyalarından alınan silahlarla Kocaeli Kuvây - ı Milliye birliklerinin silâh ihtiyacı karşılanmıştı [43].

Bu seyyar müfrezeler ilk iş olarak, Rum çetelerinin Kocaeli Yarımadasındaki etkilerini tamamen kırmış, İstanbul Anadolu koridorunu açık tutarak, İstanbul'dan karayolu ile kaçırılan silah, cephane ve harp malzemelerini Anadolu'ya aktarmış, İstanbul'un işgalinden sonra da Anadolu'ya geçmek isteyen mebus, kumandan, idare amiri ve her vatandaşı salimen Anadolu'ya geçirmişler idi. Gebze köylüsünün bir seneye yakın zaman çiftini, çubuğunu, kazancını bir yana bırakarak arabasıyla, hayvanıyla, Kuvây - ı Milliye'nin emrine girmişti.

E. Kocaeli Yarımadası'nda İlk Millî Teşkilâtın Teşekkülü

Mütarekeye müteakip Karakol Cemiyeti'nin kurucularından, Kara Kemal Bey'in direktifleriyle, Yenibahçeli Şükrü Bey ile görüşen Dr. Fahri (Can) Bey, Dayı Mesut ile birlikte Gebze Kazası'nda Kuvây - ı Millîye'nin teşekkülü için vazifelendirilmişti.

Fahri Bey'in, Sıhhiye Müdürü Ekrem Hayri (Üstündağ) Bey'in gayretleriyle Gebze hükümet tabipliğini atandığı günlerde, kaza dahilinde mülkî ve askerî amirleri Millî Mücadele yanlılarından oluşuyordu. Kaymakam Ferit, Hakim Mithat, Savcı Nazmi, Müftü Hüseyin, Mal Müdürü Behram Millî Mücadele'yi candan desteklemiş vatan sever insanlardı [44].

Dr. Fahri (Can) Bey, ilişki olarak Gebze Jandarma Kumandanı Yüzbaşı Nail Bey ile görüşmüş ve Jandarma deposundaki silâhları köylülere dağıtmasını sağlamıştı. Bu amaçla önce köylerdeki gençlerin bir listesi hazırlanmış ve muhtarlar vasıtasıyla silâhlar ve cephaneler köylü gençlere tevdi edilmişlerdi. Ayrıca her köye de nöbet usulü parola sağlanmıştı. Böylece Yeniköylü Rum eşkiyasının Türk köylüsüne saldırması bir nebze engellenmiş idi [45]. Fakat bu çalışmalar yeterli değildi. Çünkü Yeniköylü Rum çeteler seyyar kuvvet halinde idiler. Bunları etkisiz hale getirmek için seyyar kuvvetlere (Milis birliğine) ihtiyaç vardı. Bu seyyar kuvvetler için en uygun olanı hükümete karşı dağda gezen ve köylüyü istismar eden Türk müslüman çeteleri idi. Bunların başında da "Kara Aslan" çetesi yer alıyordu.

41. Can, *agm.*, *YT.*, C. II, S. 14, s. 29.

42. Gençosman, *age.*, C. V, s. 239.

43. Can, *agm.*, *YT.*, C. II, s. 14, aynı yer.

44. Fahri Can, "İlk Millî Kuvvet Nasıl Kurulmuştu?", *YT.*, C. I, S. 11, İstanbul 1962, s. 334.

45. Can, *agm.*, s. 335.

Fahri Bey, Kara Aslan ile Muallim ve Köseler köylerinde iki ayrı görüşmeden sonra onu, sadece Yeniköy Rumlarına karşı silahlı mücadele verme konusunda ikna etti. Kara Arslan Gebze Kazası'nın köylerini Rum çetelerinin baskısından koruyacak buna karşılık Gebze eşrafının zenginlerinden Akifoğlu Kadir Ağa, Ayvacioğlu, İbrahim Ağa, Hacı Kadir Ağa vb. "fişek parası" adıyla Karaarslan'ı çetesini geçindirecek bir aylık ödeyeceklerdi [46]. Kara Arslan'ın bu şekilde ikna edilmesiyle Kocaeli Yarımadası'nda ilk millî birlik kurulmuş oluyordu. Kısa bir süre sonra "Sarı Arslan" çetesinde bu birliğine katılmıştı [47].

Gebze'de oluşturulan bu ilk millî teşekkülün sürekli vazifeyapması ve başarısını sürdürmesi için bir lidere ihtiyaç vardı. Bu amaçla Yenibahçeli Şükrü (Oğuz) Bey ile muhabereleşen Fahri Bey bu ihtiyacı ona iletmişti. Şükrü Bey'de, kurye ile Gebze millî teşkilatına ulaştırdığı bir mektupta, Gebze ve havalisi millî kuvvetleri komutanlığına "Yahya Kaptan"ın tayin edildiğini bildiriyordu. Yahya Kaptan'ın Gebze Kuvây-ı Milliye Reisi olması ile birlikte İzmir'in işgalinden önce ilk milis birliklerden birinin çekirdeği vücut bulmuştu [48].

Fahri (Can) Bey, Gebze ve havalisinde oluşturulan bu ilk millî kuvvetin haricinde "Osmancık" adında bir başka milli birlikten de bahsetmekte [49], Fakat bu birliğin kuruluş tarihi ve sayısı hakkında herhangi bir malumat vermemektedir. Sadece bu birliğin, Gebze'de yerlilerden müteşekkil bir millî birlik olduğu ve Süleyman Askerî Bey'in meşhur akıncı müfrezesi olan "Osmancık" isminin bu birliğe verildiğinden bahsetmektedir. Osmancık Taburu, Gebze'nin batısında "Kazdağı" yakınlarında bir İngiliz topçu taburu ile müsademeye girmiş fakat ağır silahlarla teciz edilmediğinden kısa sürede dağılmış ve efradı da evlerine sığınmak zorunda kalmıştı [50].

46. Fahri Can, "İlk Milli Kuvvet Nasıl Kurulmuştu?" *YT.*, C. I, s. 13, İstanbul 1962, s. 394.

47. Can, *agm.*, *YT.*, C. I, S. 13, s. 395.

48. *Agm.*, aynı yer.

49. Fahri Can, "Kuvayi Milliye Ruhü", *YT.*, c. I, S. 8, İstanbul 1962, s. 249.

50. Buna benzer bir olayı, Dawid Walder bahsetmektedir. "1919 yılının Temmuz ayında 400 kişilik bir Türk birliği yarımada'ya sızıp Gebze Köprüsünü havaya uçurdıkları gibi kasabayı da işgal etmişlerdi. Bunun için 12 Temmuz Tuzla'daki üstten kalkan bir Süvari gücü, bir Hint piyade birliği, bir topçu bataryası, kasabayı geri almak ve köprüyü onarmak için yola çıkmış ve 13 Temmuz 1919'da Türk birliği ile müsademeye girmişti. Türk birliği bu müsademede 25 kayıp vermesine rağmen paniğe kapılmamış İngiliz süvarilerinin yolun kılıç üzerine gelmesine şaşırarak halde bir anda diz çöküp ateş açmışlardı. İkinci akından sonra da mevzilerini koruyabilmişler akına ateşle karşılık vererek bir çok at bir subay ve bir er yaralamışlardı. Hintli piyadeler tarafından çevrilmek tehlikesiyle karşılaşınca geri çekilerek soğuk kanlı bir şekilde çevredeki sarp araziye dağılıp kaybolmuşlardı." Bkz., Walder, *age.*, s. 95 - 96.

III. BÖLÜM

YAHYA KAPTAN KİMDİR?

A. Hayatı ve Kişiliği

Yahya Kaptan, Kosova vilayetinin Köprülü kasabasının (Bugünkü Makedonya da, Titov Veles), Paşa mahallesinde 1891 senesinde doğdu. Babası muhitinde dürüstlüğü ve mertliği ile tanınmış ticaretle meşgul olan Kerim Efendi idi [1].

Yahya'nın çocukluğu ve ilk gençlik yılları, Balkanların milliyetçilik hareketiyle büyük sarsıntılar geçirdiği döneme rastlar. Bu mücadeleye ortam, Yahya'nın çabuk parlayan ve gözünü budaktan sakınmayan bir mizaca sahip olmasına neden olmuştu [2].

Yahya'nın doğduğu Köprülü kasabası, Makedonya'nın diğer şehirleri gibi Bulgar, Sırp ve Müslüman nüfustan oluşuyordu. 1910 yılına geldiğinde, Bulgar ve Sırp çeteler kendi hükümetlerinin gizli ve çeşitli vasıtalarla yaptıkları tahrik ve teşviklerden de cesaret alarak vatanın asıl sahibi olan Türk ve Müslüman halka tecavüzlere başlamıştı [3]. Güney Makedonya ve Köprülü kasabası da bu tecavüzlerden fazlasıyla nasibini alıyor ve kasaba içerisinde dahi yerli Bulgarlar, Türkere saldırmaktan geri durmuyorlardı. İşte böyle bir olayın sonucunda amcası Malik'in Bulgar Lazo tarafından yaralanmasını hazmedemeyen Yahya, Lazo'yu öldürerek dağa çıkmak zorunda kalmıştı [4].

Dağlarda baba dostu Zakir Ağa'nın yanında bir süre gizlenen Yahya, yine onun tavsiyesi ile Sırp Rokaviç çetesine iltihak etmişti. Makedonya'nın paylaşılmasını nedeniyle, Sırp - Bulgar rekabeti dağlarda faaliyet gösteren her iki taraf çetelerine sirayet etmişti. Yahya bu rekabetten faydalanarak, bundan sonraki mücadeleleri için iki yıl boyunca Rokaviç'in çetesinden çok kıymetli tecrübeler edinmişti [5].

B. I. Balkan Savaşı'ndaki Faaliyetleri

Trablusgarp savaşı devam ederken, Rusya'nın girişiyle Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ arasında Osmanlı devletine karşı bir ittifak oluşturulmuştu. Nitekim, Ekim 1912'de Karadağ'ın ardından diğer Balkan Devletlerinin Osmanlı Devletine savaş ilân etmesi ile, I. Balkan savaşı başlamıştı.

1. Şükrü Uras, *Yahya Kaptan*, İstanbul, 1968, s.11.

2. *Age*, s.12.

3. Hasan İzzettin Dinomo, *Kutsal İsyân, Milli Kurtuluş Savaşının Gerçek Hikayesi*, C. IV, İstanbul 1990, s. 12.

4. İlder Özdemir, *Yahya Kaptan*, Gebze 1977, s. 8.

5. Dinomo, *age*, s. 11.

Osmanlı Devleti savaş için ordusunu ikiye ayırmıştı. " Doğu Ordusu " Trakya da Bulgarlara karşı, " Batı Ordusu" ise Makedonya ve Arnavutlukta, Yunan, Sırp ve Karadağlılara karşı savaşıyordu [6].

Batı cephesinin kaderini 26 Ekim 1912'de Sırbistan ve Osmanlı Devleti arasında cereyan eden " Kumanova" meydan muharebesi belirleyecekti. Bu savaş öncesinde Yahya, Osmanlı ordu komutanına, Sırp ordusunu yenilgiye uğratabilecek önemli ip uçları vermiş fakat bu bilgiler, ordu komutanı tarafından yeterince değerlendirilmemişti [7].

Kumanova Muharebesi'nin Osmanlı ordusunun aleyhine neticelenmesi üzerine Makedonya, Sırp ordusundan önce yerli Bulgar çetelerinin işgaline maruz kalmıştı. Yahya emrindeki çetesiyle birlikte Köprülü kasabasına giderek Türk ve müslüman halkı büyük bir katliamdan kurtardı. Yahya'nın bu başarısı, isminin sonuna " Kaptan" ünvanının eklenmesini sağlamıştı. Kaptan ünvanı, Rumelide çete reislerine halk tarafından verilmiş bir sıfattı. Ege bölgesinde halkın nazarında efeliğin karşılığı ne ise Balkanlarda da Kaptanların ünvanı oydu [8].

Türk ve Müslüman halkın, Bulgar çetelerine karşı korunması, sadece Köprülü kasabasıyla sınırlı kalmamış, civar kazalarda özellikle Tikveş'te müslüman halk büyük katliamlara maruz kalmıştı.

Avrupalı devletlerin müdahalesi ile I. Balkan Savaşı, Londra Antlaşması (30 Mayıs 1913) ile sona ermiş, Sırbistan da bu antlaşma ile savaş sırasında işgal ettiği Makedonya topraklarının büyük bir kısmını Bulgaristan ve Yunanistana terk etmek zorunda kalmıştı. Ancak Balkanlarda kurulan bu yeni statü, Balkan devletlerini memnun etmemiş, buda yeni bir bunalımın doğmasına yol açmıştı [9].

C. II. Balkan Savaşı'ndaki Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nin Makedonya ve Trakya topraklarını kendi aralarında paylaşamayan, Balkan Devletleri bu defa Bulgaristan'a karşı birleşmişlerdi (Temmuz 1913). II. Balkan Harbi'nin ilk safhasında, Sırbistan'nın denetiminde olan Makedonya'nın sınır kasabaları Bulgar ordusu tarafından işgal edilmişti.

Bulgar ordusunun ileri hareketi karşısında, geri çekilen Sırp ordusunun ric'atını örtmek için Yahya Kaptan bu defa yalnız Türklerden teşkil ettiği tam teçhizatlı dört yüz kişilik çetesiyle artçı vazifesi görmüş, Sırp ordusunun ricatını himaye ettiği gibi Bulgar ordusunda ilerleyişini yavaşlatmıştı [10].

6. Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1985, s. 385.

7. İhsan Birinci " Milli Mücadele Kahramanı Yahya Kaptan", *İTTM.*, S.2., İstanbul 1978, s. 72 ; Uras, *age.*, s. 15.

8. Dinomo, *age.*, s. 14. ; Birinci, *agm.*, aynı yer.

9. Uçarol, *age.*, s. 368.

10. Özdemir, *age.*, s. 9 ; Birinci, *agm.*, s.72.

Birinci Balkan harbinde olduğu gibi Sırların çekilmesi ile tekrar meydana boş bulan Tikveş Kasabası'nın yerli Bulgarları, göç edemiyerek şehirde kalan müslüman halka yeni bir katliam hazırlığında iken Yahya Kaptan Tikveş'e girerek, Bulgar çetesinin elebaşısı ve kasabanın zengini olan Taso ve kırkbeş adamını kurşuna dizmiş, Tikveş'te güvenliği sağladıktan sonra da burada "geçici bir hükümet" kurmuştu [11].

İkinci Balkan Harbi'nin Bulgarlara karşı, Sırların lehine neticelenmesinden sonra Yahya Kaptan, harp sırasındaki hizmetlerinin karşılığı olarak Sırp Kralı Petra (Peter) tarafından Belgrad'a davet edilmiş ve bura da bir sorguç ile gümüş bir kordonla taltif edilmişti [12].

Bu arada Osmanlı Devleti ile Sırbistan arasındaki savaş İstanbul Antlaşması (13 Mart 1913) ile resmen sona ermiş, her iki devlet arasında ortak sınır kalmadığından bu antlaşma daha çok Sırbistan'da kalan Türkler'in haklarını ve taşınmaz mallarını güvence altına almıştı [13].

Bu barış ortamında Yahya Kaptan, çok çetin ve büyük mücadeleler içinde geçen üç yılı geride bırakarak vazifesini yapmış bir insanın vicdan huzuru içinde, evlenmeye ve bir aile kurmaya karar vererek, komşularından Şevket Hanım ile hayatını birleştirmişti.

Fakat bu sükun ve huzur dönemi fazla uzun sürmedi. Netice de aralarında kan bağı olan Sırp ve Bulgar hükümetleri barış döneminde birbirlerine yakınlaşmış, aralarındaki bir protokole göre de savaş suçlarının iadesi gündeme gelmişti. Bulgar Hükümeti'nin isteği üzerine de, Sırp hükümeti Balkan savaşları sırasında Bulgarlara karşı mücadele veren bu sebeble savaş suçlusunu ilan edilen Yahya Kaptan hakkında takibat kararı almıştı. Köprülü kasabasında daha fazla kalamayacağını anlayan Yahya Kaptan, ilk tedbir olarak önce âilesini Selânik'teki akrabalarının yanına gönderdi. Kendiside kısa bir süre sonra Gevgili kasabası üzerinden, Sırp - Yunan Sınırını geçerek Selânik'e ulaşmıştı [14].

Burada, Makedonya hareketini çok yakından takip etmiş ve İttihat Terakki Partisi içerisinde, Halil Paşa'ya yakınlığı ile tanınan Haşim Bey ile buluşmuştu. Haşim Bey'in aracılığı ile Halil Paşa'nın davet mektubunu alan Yahya Kaptan, bir İtalyan vapuru ile gizlice 1913 senesi sonlarında İstanbul'a ulaşmıştı [15].

D. I. Dünya Savaşı'ndaki Faaliyetleri

I. Dünya Savaşı'nın başladığı sırada, Osmanlı Devleti siyasî yalnızlıktan kurtulmak amacıyla bazı diplomatik girişimlerde bulunmuş, önce İtilâf Devletleri ile ittifak yapmak istemiş fakat İngiltere ve Fransa'nın buna yanaşmaması üzerine, Almanya'ya daha çok yaklaşmaya başlamıştı.

11. Dinamo, *age.*, s. 16 ; Birinci, *agm.*, Aynı yer.

12. Uras, *age.*, s. 18.

13. Uçarol, *age.*, s. 372

14. Uras, *age.*, s. 19.

15. Dinamo, *age.*, s. 29.

Ayrıca iktidarda bulunan İttihat ve Terakki Hükümeti'nin etkili üyeleri olan Harbiye Nâzırı Enver Paşa ile Dahiliye Nâzırı Tâlat Paşa, ayrıca Sadrazam Sait Halim Paşa Alman yanlısı politika izlemeye başlamışlardı. [16]

Almanya ise, İtilâf Devletleri tarafından etrafında kurulmuş olan çemberin parçalanabilmesi için Osmanlı Devleti ile bir antlaşma imzalamak istiyordu. Osmanlı Devleti'nin güçlenmesi Almanya'nın çıkarlarına uygundu. Bu sebeblede Almanya, Osmanlı Devleti'ne hertürlü yardıma hazırды. [17] Üçlü İttifak blok'unda Almanya'nın yanında yer alan Avusturya'nın önerisi ile Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki İttifak Antlaşması, 2 Ağustos 1914 tarihinde imzalanmış, bu antlaşma ile Osmanlı Devleti 'de şavaşa bir adım daha yaklaşmıştı.

1. Teşkilât - 1 Mahsusa

İttihat ve Terakki Partisi'nin ismiyle özdeşleşen Teşkilât - 1 Mahsusa, Trablusgarp ve Balkan savaşları sırasında ilk kez ismini duyurmuş, I. Dünya Savaşı'nda ise İtilâf Devletleri ve onların müttefiklerine karşı casusluk faaliyetlerinde bulunmuştu.

Osmanlı Hükümeti'nin seferberlik hazırlıkları içerisinde bulunduğu, Ağustos 1914'te İttihat ve Terakki'nin Merkez - i Umumisi, memleketin harbe gireceğini nazarı dikkate alarak Teşkilât - 1 Mahsusa'da yeni bir yapılanma sürecini başlatmıştı [18].

Enver Paşa'nın liderliğinde yeniden teşkilâtlanan, " Teşkilât - 1 Mahsusa " iki amaç üzerinde yoğunlaşmıştı. Bir yandan islâm dünyasını bir bayrak altında toplamayı amaçlarken (Panislamizm), diğer yandan da, Türk dünyasını siyasi birlik (Pantürkizm) içerisinde yer almasını hedefliyordu [19].

Teşkilât'ın askeri faaliyetleri, genellikle eğitilmiş ve feda edilebilir çetelerle baskınlar, sabotajlar şeklinde düşmanın haberleşmesini ve lojistik desteğini engellemeye dayanıyordu [20].

Teşkilât bu amaçla, Adapazarı, Kandıra, Gönen havalisindeki Çerkezlerden ve subaylardan oluşan bir kadro ile Rumeli'den seçilmiş kuvvetlerden meydana gelen bir alayı Irak cephesine göndermişti. Bu alayın içerisinde yer alan çetelerin başında tecrübeli " Kaptanlar " görevlendirilmişti [21].

16. Yusuf Hikmet Baynur, *Türk İnkılâp Tarihi*, C. II, K.4, Ankara 1991, s. 505.

17. Uçarol, *age.*, s. 381.

18. Philip H. Stoddard, *Teşkilât-1 Mahsusa*, Çev: Tansel Demirel, İstanbul 1993, s. 50. " ... Enver Paşa, Teşkilât'ın başına mümtaz Kolağası Süleyman Askerî Bey'i getirdi. Üst Kadrosunda ise Atıf (Kamçıl), Aziz Bey, Dr. Nazım Bey, Bahaddin Şakir Bey, Yakup Cemil, Nasuhi Bey, Süvari Kaymakamı Hüsamettin (Ertürk), Eşref ve Hacı Sami Kuşçubaşı kardeşler yer alıyordu. " Bkz., Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye' de Siyasî Partiler*, C. III, İstanbul 1989, s. 277.

19. Tansu, *age.*, s. 110.

20. Stoddard, *age.*, s. 50.

21. Tansu, *age.*, aynı yer.

2. Yahya Kaptan'ın Teşkilât - 1 Mahsusa'ya Girişi ve Hizmetleri

İttihat ve Terakki Partisi'nin yardımı ile Selânik'ten İstanbul'a gelen, Yahya Kaptan, İstanbul'da da bu parti ile ilişkisini sürdürmüş, [22] Halil Paşa'nın aracılığı ile Harbiye Nâzırı Enver Paşa ile görüşerek Teşkilât - 1 Mahsusa'ya girmişti [23].

Teşkilât - 1 Mahsusa'nın lideri olan Süleyman Askeri Bey'in emrinde çalışmalara başlayan Yahya Kaptan'a, çetesini oluşturmak ve hazırlıklarını tamamlayabilmesi içinde Rami yakınlarında halkı göç ettirilmiş bir Rum köyü olan Küçükköy tahsis edilmişti. (Ekim 1914) [24].

Teşkilât - 1 Mahsusa muhtemel bir savaş için hazırlıklarını sürdürürken, diğer yandan Almanya, Osmanlı Devleti'nin savaşa hemen girmemekle, 2 Ağustos 1914 tarihli antlaşmayı tek tarafı olarak geçersiz duruma getirdiğini, bu sebeple savaştan sonra Almanya'dan bir yardım göremeyeceğini belirtmekteydi. Osmanlı hükümeti, artan Alman baskıları karşısında mali durumunun bozukluğunu bahane olarak ileri sürdü. Bunun üzerine Almanya 11 Ekim 1914'te gerekli yardımın yapılacağını vaat etti [25].

Sonuçta 27 Ekim 1914'de Amiral Souchon komutasındaki (Midilli ve Yavuz gemileride dahil olmak üzere) Türk donanması Karadeniz'e açılarak 28 - 29 Ekim 1914 gecesi Rusya'nın Odesa ve Sivastopol limanlarını topa tuttu. Böylece Osmanlı Devleti fiilen savaşa girmiş oldu. Bu olay üzerine; Rusya 2 Kasım'da, İngiltere ve Fransa 5 Kasım'da Osmanlı Devletine savaş ilân ettiler. Osmanlı Devletide bu devletlere karşı 12 Kasım 1914 tarihinde savaş ilan etti [26].

Savaşın başlaması üzerine Teşkilat-1 Mahsusa'dan vazife alanlar birer birer İstanbul'dan ayrılmaya başlamışlardı [27]. Yahya Kaptan'ın müfrezesine verilen vazife, Güney Makedonya'daki, Sırbistan'ın askeri birliklerinin durumları ve dağılımları hakkında bilgi toplamak ve askerî nakliyatı sekteye uğratarak, sırp ordusunun lojistik desteğini engellemekti [28].

Kalabalık maiyeti ile henüz o günlerde tarafsızlığını koruyan Bulgaristan'a gelen Yahya Kaptan, Vitoş dağı eteklerinde bir çiftliği kendine karargâh yaptı. Bulgar - Sırp sınırını, Usturumca yakınlarından, Bulgar gizli servisinden "Milan" in yardımı ile geçen Yahya Kaptan ve müfrezesi, Vardar nehri üzerindeki "Kirlovak" köprüsü ile Gevgili yakınlarındaki bir demiryolu köprüsünün atılmasını gerçekleştirmiş, böylece Sırp Ordusu'nun nakliye yolları büyük ölçüde sekteye uğratmıştı.

22. "... Yahya Kaptan'ın İstanbul'a gelişinden kısa bir süre sonra, ailesi de Haşim Bey'in aracılığıyla İstanbul'a ulaştırılmış İttihat ve Terakki Partisi teşkilâtınca Çarşamba semtinde bir eve yerleştirilmişlerdi." Bkz., Uras, *age.*, s. 23.

23. Dinamo, *age.*, s. 20., Uras, *age.*, s. 24.

24. Uras, *age.*, s.25.

25. Rıfât Uçarol, *age.*, s. 384.; "... Almanya savaş boyunca Teşkilât - 1 Mahsusa'ya 4. 000. 000 altın civarında yardımda bulunmuştu. Alman askeri misyonu zaman zaman Türklerin, Almanya'nın isteklerine uygun davranması için ödemeleri durdurmuş ancak bu "teknik" genellikle başarılı olamamıştı." Bkz., Sfoddard, *age.*, s. 384.

26. İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. IV, İstanbul 1972, s. 419-420; Uçarol, *age.*, s. 384.

27. Bunlardan Yakup Cemil, Rusların faaliyetlerine mani olmak için Kafkas cephesine, Hüsnü Sami Trabzona, Eyüp Sabri Arnavutluğa, Ömer Naci'de ayaklanma çıkarmak için Azerbeycan'a gönderilmişlerdi. Bkz. Uras *age.*, s. 26.

28. *Age.*, s. 27.

Daha sonra "Valandova" yakınlarındaki büyük bir cephaneyi kendine hedef seçen müfreze, bu cephaneyi havaya uçurduğu gibi kendisini takip etmekte olan bir Sırp taburunu pusuya düşürerek tamamen imha etmişti [29].

Sırbistan'daki sabotaj faaliyetlerini başarı ile tamamlayan Yahya Kaptan, Sofya'ya dönerek, kendisinin ve müfrezedeki yaralıların tedavisi için burada beş gün kaldı. Daha sonrada İstanbul'a döndü [30].

Yahya Kaptan, İstanbul'a dönüşünden kısa bir süre sonra Teşkilât - ı Mahsusa tarafından, Altıncı ordu Komutanı Halil Paşa'nın emrine verilmek üzere, yeni bir vazife ile Irak Cephesine gönderildi [31].

Yahya'nın bu cephedeki görevi, İngiltere tarafından desteklenen ve Osmanlı Devleti'nin nakliye kollarına saldırılarında bulunan, Arap "Lihye" aşireti idi. Göçebe halinde bulunan diğer asi aşiretler gibi Lihye aşireti de, zoru görünce hemen dağılmakta daha sonra hiç umulmadık bir başka yerde toplanarak tekrar faaliyete geçmekte idi. Böyle bir aşirete ancak tecrübeli bir seyyar müfreze karşı koyabilir düşüncesiyle, Yahya Kaptan'ın müfrezesinde bu vazifeye özellikle seçilmişti.

Seyyar bir bölükle, çetesini takviye eden Yahya Kaptan şiddetli bir müsademenin sonu Lihye aşiret reisini yaralı olarak ele geçirdi. Bu müsademenin elde edilen, erzak, silah, cephane ile aşiret reisine İngilizler tarafından verilmiş olan 15 bin İngiliz altını, Yahya Kaptan tarafından Halil Paşa'ya teslim edilmişti [32].

Yahya Kaptan, memur edildiği âsi aşiretlerinin tenkil hareketi sona erdiğinden, maiyeti ile birlikte Bağdat'a dönmüş ve burada Yakup Cemil ile buluşmuştu [33]. Buradaki vazifesi sona eren Yahya Kaptan'ın, Yakup Cemil ile birlikte İstanbul'a dönmesi için emir geldiğinden acilen Bağdat'tan hareket etmişti [34].

Yolculuk boyunca kendisine yapılan haksızlıklardan şikayet eden Yakup Cemil, *"...Umumi harekatta bilhassa, İstanbul'daki sandalye kavgalarının karaborsacılığa sebep olduğunu ve durumun pek iyi olmadığını ve bunun kabinede ve fırkadaki arkadaşları arasında fikir ayrılığı yarattığını, umumi âzalardan kendilerine daha fazla nüfuz temini için, bir kısmı Dahiliye Nâzırı, Tâlat Bey'i ve diğer bir kısmı da Harbiye Nâzırı Enver Paşa'yı tutarak iki gruba ayrıldığını, bu durumu fırsat bilen bazı açığözlülerin karaborsacılık ve*

29. Dinamo, *age.*, s. 23.

30. Uras, *age.*, s. 38 - 39.

31. Dinamo, *age.*, s. 30.

32. Uras, *age.*, s.48.

33. " Yakup Cemil Teşkilât - ı Mahsusa'da çalışan tipik bir fedai idi. Babiâli Baskını sırasında Harbiye Nâzırı Nazım Paşa'yı öldürmüştü. Kafkasya'ya gönderilen iki bin kişilik Teşkilât - ı Mahsusa çetesine başkanlık etmiş, Ardahan ve Batum'u işgal ederek meşhur olmuştu. Cesur saldırgan, hırslı, söz dinlemeyen ve bir ihtiyat zâbiti (binbaşı) olan Yakup Cemil Bey, Enver Paşa'nın çok yakın arkadaşıydı ve onun harbiye nâzırı olması için çalışmıştı. Kendisini Talât Paşa'ya karşı olan bir grubun başı sayıyordu". Bkz., Tunaya, *age.*, C. III, s. 224.

34. Uras, *age.*, s. 50.

yolsuzluklara sapmaları ordunun hareketine de tesir ettiğini " söyleyerek düşünceleri ile Yahya Kaptan'ı da etkilemesini de bilmişti [35].

Yakup Cemil, Yahya Kaptan ile birlikte , İstanbul'a dönüşte bu yolla işbirliği yapılacak, firkanın başta gelen erkânı ile temas ve teşebüse geçilmesini kararlaştırmışlardı [36].

3. II. Bab - ı Ali Baskını

İstanbul'a dönüşünden itibaren, Yakup Cemil ve Yahya Kaptan düşüncelerini gerçekleştirmek amacıyla, Merkez - i Umumi'nin en nüfuslu şahsiyetlerinden ve yakın dostları olan İzmit'li Mümtaz ve Sapançalı Hakkı Bey'lerle görüşmüş ve netice olarak her ikisinde "Münferit Sulh"a taraftar olduklarını görmüşlerdi [37].

Konuyla ilgili ikinci görüşme, Yahya Kaptan'ın kızının doğum gününde, Küçükköy'deki evinde yapılmış, burada memleketin iç ve dış siyaseti hakkındaki kanaatlerini Talat ve Enver Paşa'ya söylemeyi ve vagon karaborsacılığı gibi yolsuzlukların önüne geçilmesi yönünde tedbirler alınmasını kararlaştırmışlar, fakat Yakup Cemil, Talat Paşa ile yapılan görüşmelerden olumlu netice alamamışlardı [38].

İttihat ve Terâkki içindeki bu muhalefet grubu, Yakup Cemil, Yahya Kaptan, Sapançalı Hakkı ve Mümtaz Beyler'den sonra, Hüsrev Sami Bey 'inde katılımıyla daha da genişlemişti [39]. Üçüncü toplantısını, Abdullah Efendi lokantasında yapan bu muhalif grup Sapançalı Hakkı Bey'in karşı koymasına rağmen, müferit sulha yanaşmayan hükümeti bir darbe ile devirmeyi, Enver Paşa ve birkaç devlet büyüğünü öldürdükten sonra, işbaşına, Harbiye Nâzırı ve Başkumandan Vekili olarak Mustafa Kemal Paşa'yı geçirmeyi düşünüyorlardı [40].

Bu toplantıdan birkaç gün sonra, Küçükköy'deki Yahya Kaptan'ın evinde, son bir defa daha görüşen Yakup Cemil, Nevzat ve Murat Bey'ler, Bâb-ı Ali caddesindeki Meserret otelinde buluşmak üzere dağıldılar.

14 Temmuz 1916 günü, sabahın erken saatlerinde Yahya Kaptan 17 silahlı adamı, Nevzat ve Murat Beyler'de 15 inzibat eri ile Meserret otelinde Yakup Cemil ile buluştular. Bâb - ı Ali'ye yapılacak baskının hazırlıkları sürerken, diyer yandan otelde bulunan Ali Haydar Bey, Sapançalı Hakkı Bey'i arayarak bu teşebüsün sonuçsuz kalmasını sağlamıştı [41].

35. *Age.*, s. 51.

36. *Age.*, s. 52.

37. Münferit Sulh " ; Mart 1916'da bazı cephelerdeki başarısızlıklar, İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti'nin tekbaşına sulh istemesini gündeme getirmişti. O sırada İsviçre'de bulunan Dr. Cemil Paşa dönüşte bu konu ile ilgili olarak Dahiliye Nazırı Talat Bey'le görüşmüş, aynı günlerde, özel ticari işleri için Romanya'ya giden Sapançalı Hakkı Bey'de bazı İtilaf Subayları ile aynı konu ile ilgili olarak görüşmelerde bulunmuştu. Bu gelişmeler Yakup Cemil'i etkilemiş ve Münferit Sulh için Merkez - i Umumi'de taraftar bulmak amacıyla görüşmeler yapmasına neden olmuştu" Bkz. Uras, *age.*, s. 52, Galip Vardar *İttihat ve Terakki İçinde Dönemler*, İstanbul 1960, s. 318.

38. Uras, *age.*, s. 53.

39. *Age.*, s. 59.

40. Bayur, *age.*, C. III, K.4, s. 319 ; " Bu konuda yapılan planlardan Mustafa Kemal'in haberi yoktu. " Bkz. Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, C. I, İstanbul 1983, s. 71.

41. Uras, *age.*, s. 64.

II. Bâb - ı Ali baskını, ikna yoluyla engelleyen, Sapançalı Hakkı Bey daha sonra, Enver Paşa ile görüşerek Yakup Cemil ve Yahya Kaptan'ın bir vazife ile İstanbul'dan uzaklaştırılmalarını teklif etti. Bu teklif Enver Paşa tarafından makul görülmüştü [42].

Meserret oteli toplantısının ayrıntılarını ve Yakup Cemil Bey'in bu konudaki temaslarını, Enver Paşa'ya, Kara Kemal Bey tarafından aktarılmasıyla, Enver Paşa hükümeti devirme teşebbüsünde bulunanlar hakkındaki kanaatini değiştirmiş ve Yakup Cemil ile birlikte bu teşebbüse katılanların tutuklanmasını emretmişti [43]. Bu gelişmeden kısa bir süre sonra, Yakup Cemil ve Meserret oteli toplantısına iştirak eden Divan - ı Harp Yaveri Murat , inzibat subaylarından Nevzat ve Yahya Kaptan tevkif edilip Bekirağa bölüğüne sevk edildiler. Diğer yandan da Yahya Kaptan'ın Küçükköy'de bulunan müfrezesi ve ailesinin erkek akrabaları tutuklanarak Bekirağa bölüğüne gönderilmişlerdi [44].

Yahya Kaptan ile maiyetindeki onyedeki kişi sorguya çekilince bunların olayın iç yüzü hakkında hiçbirşey bilmedikleri anlaşılmıştı. Büyük bir safiyetle söz söyleyen bu sanıklar, "Yakup Cemil'e son derece saygı duydukları, onun her yaptığı şeyden vatana iyilik geleceğine inandıkları için Meserret oteline geldiklerini ve Yakup Cemil'in Vur! emrini düşünmeden yerine getireceklerini itiraf etmişlerdi." Bu açıklamalardan, Yahya Kaptan ile arkadaşlarının hükümet aleyhine belirli bir fikirleri olmadığı anlaşılmıştı. Zira, onlar Yakup Cemil'in cesaret ve atılganlığının hayranı olarak onunla beraber yürümekte tereddüt etmemişler ve bu bağlarının kurbanı olmuşlardı [45].

Soruşturma heyeti, Yakup Cemil Bey'in hareketini; "Vükelâyı öldürmek ve taklîbi hükümete mücaheret (Bakanları öldürmek ve Hükümeti devirmeye cesaret etmek)" suçü şeklinde kararlaştırıldığı halde, Harp Divanı, "Savaşa Hiyanet Kamununun 1-4. maddesinin 6. fıkrasına uyarak idama hükmetmişti " [46].

Sapançalı Hakkı, Mümtaz, Hüsrev Sâmî, Ali Haydar Beyler'le diğer mevkûflar sürgün cezalarından dolayı memleketin muhtelif şehir ve kasabalarına sevk edilmek üzere İstanbul'dan uzaklaştırılmışlar, Yahya Kaptan'ın ailesinden tevkif edilenler ve diğer çete efradı da serbest bırakılmıştı [47].

Yahya Kaptan da, kendisine verilen sürgün cezasını çekmek üzere Musul yakınlarındaki "Ebu - Kemâl" kasabasına gönderilmiş ve orada Halil Paşa (Kut)'nın emrine verilmişti [48].

42. " Enver Paşa, eskiden beri kendisine yakın mesai arkadaşları olarak hizmet eden Yakup Cemil ile geri hizmetlerde ve çete hareketinde büyük başarı gösteren Yahya Kaptan'ı harcamak istemiyordu." Bkz., *age*, s.64

43. " Talat Paşa, Teşkilât dahilinde kendisine muhalif grubun başında yer alan Yakup Cemil'in, II Bab - ı Ali baskını nedeniyle cezalandırılması için Kara Kemal Bey'i, Enver Paşaya bizzat kendisi göndermişti. " Bkz., M. Ragıp Esath, *İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi ve Yakup Cemil Niçin Öldürüldü?*, İstanbul 1975, s. 473.

44. Uras, *age*, s. 70.

45. Esath, *age*, s. 684.

46. *Age*, s. 702, " Dava sürerken Almanya'ya giden Enver Paşa maiyetindeki yetkili kişilerden, Yakup Cemil Bey hakkındaki hüküm ne olursa olsun kendisi dönene kadar infazın ertelenmesini istemişti. Fakat bu durum Talat Paşa'ya iletilmesine rağmen Yakup Cemil'in idam hükmü Talat Paşa'nın yazılı emri ile 12 Eylül 1916'da gerçekleştirildi." Bkz. Esath, *age*, s. 629.

47. Uras, *age*, s. 98.

48. *BOA. DII. KMS.*, D. 57 - 1, B. 39.

Yahya Kaptan, Musul'daki sürgün hayatı boyunca, VI. Ordu Komutanı Halil Paşa'nın da yardımı ile inşaat işleriyle ilgilenmiş ve kazanmış olduğu bir miktar para ile Mondros Mütarekesi'nden (30 Ekim 1918) sonra İstanbul'a dönmüştü [49].

13 Kasım 1918'de İtilâf Devletleri'nin İstanbul'u fiili işgalinden sonra, daha önceden göç ettirilmiş olan Rum ahali Küçükköy'e geri dönmüş ve burada iskân edilen Rumeli muhacirleri (Yahya Kaptan'ın ailesinde dahil olmak üzere) Küçükköy'den ayrılmak zorunda kalmışlardı [50].

Ailesi ile birlikte tekrar Çarşamba semtine dönen Yahya Kaptan, Halil Paşa'nın, yardımları ile Kocaeli Yarımadası'nda, Darıca ve Tavşancıl sahilinde aşar işleriyle ilgilenmeye başlamıştı. Bu arada bir mültezim ile ortak şirket kurarak, eşraftan zeytin ziraatinde güçlü olanları idareye başlatan Yahya Kaptan, diğer yandan da reji idaresince İstanbul'a sevk edilen tütün deklerini köylülerin arabaları ile nâkil işleri ile uğraşmıştı [51]. Yahya Kaptan'ın aşar işlerinde en büyük yardımcısı, Tavşancıl'da ikâmet eden, yedek hesap memuru, Mustafa Ragıp (Çapraz) Efendi idi [52].

49. Uras, *age.*, s. 106.

50. *Age.*, s. 101.

51. *BOA. DII. KMS*, agb.

52. Yahya Kaptan, Ragıp Efendi ile Irak Cephesinde tanışmış ve dostlukları İstanbul'da da devam etmişti. Yahya Kaptan'ın daha sonra Tavşancıl'a yerleşmesinin en önemli sebebi de Ragıp Efendi ile olan bu dostluğu idi.

IV. BÖLÜM

YAHYA KAPTAN'IN KOCAELİ YARIMADASI'NDAKİ FAALİYETLERİ

A) Tavşancıl'da Genel Durum

Haydarpaşa - İzmit demiryolu hattı üzerinde, İzmit Körfezine hakim bir tepede kurulmuş olan Tavşancıl, XX. yüzyılın başlarında zamanın idarî taksimatına göre, Üsküdar Mutasarrıflığı'na bağlı, Gebze Kazası'na tâbi bir köydü. Ocak 1902 tarihinde Sultan II. Abdülhamit'e sunulan bir arzuhalde, Tavşancıl'ın üçyüz haneli bir köy olduğu anlaşılmaktadır [1].

Tavşancıl'ın demiryolu hattı ile İstanbul'a sadece 58 km. uzaklıkta yer alması ve deniz yolu ile yapılacak nakliyyeye uygun olması sebebiyle yörede üretilen üzüm, zeytin ve odun kömürünün kolayca İstanbul'a naklini sağlıyordu. Bu da Tavşancıl'a havalide ki diğer köylere nazaran iktisadî alanda bir üstünlük sağlamıştı.

Tavşancıl'ın iktisadî açıdan, Gebze havalisinin güçlü bir köyü olması burada hıristiyan nüfusun toplanmasına da sebep olmuştu. Köy esnafının büyük bir kısmı hıristiyandı. Köyün semercisi Ermeni David, köy fırınına ise Rum Kostoplu işletiyordu [2]. Bakkâllar açısından durum Türklerin lehine gözüküyordu. Nitekim, köyün merkezinde bulunan üç bakkâl dükkanını, Gümrükçü Ali Efendi, İshak Efendi ve Kabakçızâde Hakkı Bey işletmekteydi.

Tavşancıl aynı zamanda çevre köylerin iskelesi durumundaydı. Çerkeşli, Köseler, Demirciler, Tepeköy vb. köylerde üretilen odun kömürü kağnılarla Tavşancıl'a getirilir ve sahilde bulunan kömür mağazalarında depolanır , daha sonra da yelkenli mavnalarla İstanbul'a nakledilirdi.

Tavşancıl'da kömür ticaretini, Kabakçızâde Mustafa Bey yürütüyordu. Mustafa Bey bu faaliyetinin neticesinde köyün ve çevre eşrafının zenginleri arasında yer almıştı. Köyün merkezinde bulunan dört katlı konağının birinci katı tamamen dükkandı. Bu dükkanlar kardeşi Hakkı Bey tarafından işletilmekteydi. Ayrıca Mustafa Bey'in, İsmail, Fevzi ve Halil Kaptan'lar emrindeki üç mavnası, Tavşancıl - İstanbul, İstanbul - Köstence arasında kömür nakliyesi yapmaktaydı [3].

-
1. Adı geçen arzualin bir sureti, Tavşancıl Sultan Hamid camiinde hâlâ koruma altındadır. Bu arzuhalde; " Camii'nin zelzeleden zarar gördüğü, banisi ve vakfının belli olmaması sebebiyle Camii'nin tamiri veya yeniden inşası için Padişah II. Abdülhamit'ten yardım istenmektedir.
 2. " Köyün merkezindeki diğer iki fırından birini Rum asıllı Yorgu Poligrafın, diğerinide Burhan Efendi çalıştırıyordu. Sahilde (Yalı Mahalinde) bulunan balıkçıların bir kısmında Rum'du. Bunlardan en tanınmış, Bitli Mina idi." 1912. doğumlu, *Hüseyin Sümer ile 26/07/1991 tarihinde Tavşancıl'da yapılan röportaj.*
 3. Mustafa Bey'in torunu, *Fatma Özel ile (Doğum Tarihi: 1910) 2/2/1991 Tarihinde Tavşancıl'da yapılan röportaj.*

Millî Mücadele'nin başlangıcında İstanbul'un Anadolu'ya açılan koridorun üzerinde yer alması sebebiyle, Tavşancıl'ın stratejik önemi daha da artmıştı. Fakat İngiltere'nin desteklediği "Yeniköy" lü Rum eşkiyası , Kocaeli Yarımadası'ndaki diğer yerleşim birimlerine yaptıkları baskınlardan zaman zaman Tavşancıl'da nasibini alıyordu. Özellikle köy dahilinde bulunan azınlık esnafının yardımlarıyla varlıklı aileler, kızlarının ceyiz sandıklarına kadar bu Rum eşkiyası tarafından soyuluyordu. Sadece köyün zengini olan Mustafa Bey, Yeniköylü Topal İlyâ çetesi tarafından iki kere soyulmuş ve yüklüce altını eşkiyalar tarafından gasp edilmişti. Tavşancıl'daki bu soygunlar, Yahya Kaptan'ın teşkilâtını burada kurmasına kadar devam etmişti.

B) Yahya Kaptan'ın Tavşancıl'a Yerleşmesi ve Teşkilâtını Kurması

Yenibahçeli Şükrü Bey'in direktifleri ile, Gebze havalisindeki tüm seyyar grupların başına " Gebze Kuvvâ-yı Milliye Reisi" ünvanıyla atanmasından sonra, Yahya Kaptan kendine karargâh olarak Tavşancılı seçmişti [4]. Yahya Kaptan'ın bu seçimde, Irak cephesinden tanıdığı, " Çapraz" lakaplı askeri ihtiyat hesap memuru Mustafa Ragıp Efendi'nin rolü büyüktü [5].

Ragıp Efendi'nin tavassutu ile köyün Muhtarı Kasap Mehmet ve İhtiyar heyeti ile tanıştıran Yahya Kaptan, Tavşancıl'a geliş sebebini ve maksatlarının ne olduğunu burada köylülere açıkça anlatmıştı. Yeniköy'lü Rum eşkiyasının tecavüzlerinden muzderip olan Tavşancıl halkı Yahya Kaptan'ı memnurlukla karşılamıştı.

Yahya Kaptan, beraberinde on kişilik müfrezesi ve Osman Kaptan'la birlikte önce Zurnacı Raşit ve Mustafa kardeşlerin evlerinde misafir kalmış, daha sonra ailesini de İstanbul'dan Tavşancıl'a getirerek [6] , Sultan II. Abdülhamit'in Kurşuncubaşısı Hacı Hüseyin Efendi'nin iki katlı ahşap evine yerleşmişti [7] . Gebze Jandarma Kumandanı Nâil Bey bu eve jandarma hattından bir telefon yerleştirmiş ve bütün karakollara, Yahya Kaptan'a daima hürmet etmeleri ve bir âmir gibi davranmalarını emretmişti [8].

Sonraları katipliğini de yapacak olan Sırrı Bey ile, Kurşuncubaşı Hacı Hüseyi'nin evini karargâh haline getiren Yahya Kaptan, kuracağı teşkilâtın teşkili için eski dostlarından Eskişehirde bulunan, Köprülü Halil Ağa [9] Şumnu lu Tahir Ağa, Rifat Çavuş ve Köprülü Adil Efendi'ye;

-
4. Fahri Can, " İlk Milli Kuvvet Nasıl Kurulmuştu?" , *YT* , C. I, S. 13, İstanbul 1962, s. 395.
 5. Cevdet Yakup Baysal, " İstiklâl Harbinin İlk Şehidi Yahya Kaptan" , *Tarih Coğrafya Dünyası Dergisi*, C. I. S. 1, İstanbul 1959, s. 50.
 6. " Yahya Kaptan, eşi İsmet hanımı, kayınvalidesi Hatice hanımı, kızları Fikret ve Muzaffer hanımları da beraberinde Tavşancıla getirmişti." Bkz., Birinci, *agm.* , s. 86.
 7. Birinci, *agm.* , s. 74.
 8. Can, *agm.* , *YT*. c. I, s. 13, s. 395.
 9. " Köprülü Halil Ağa, Bekirağa Bölüğün'den firar eden Halil Paşa ile rüfekasını Eskişehirdeki çiftliğinde saklamış ve Yahya Kaptan'ın çağrısı üzerine, Polis dairesinden Bursaya gitmek üzere ticari seyahat varakası almıştı. Fakat o Bursaya gitmeyerek, İznit civarında izini kaybettirmişti. (Muhtemelen de oradan da Tavşancıl'a geçmişti.) "Kalem - i Mahsus'tan Hüdâvendigar Vilayetine gönderilen , 14 Eylül 1919 tarihli vesika, *BOA. DH. SFR.*, D. 103, B. 137.

" Cümleden selâm ederim, koyunlarım çoktur, çobanlarım yoktur, bana acele ulaşın çoban alayınız! ... " şeklinde davet nâmeler göndererek her birini çete gruplarının başına geçirmek üzere Tavşancıl'a çağırmişti [10].

Yeni gelenlerle birlikte, Tavşancıl'daki gönüllü sayısı her geçen gün artıyordu. Köy halkından da askerden yeni dönen on kişi diğerleriyle birlikte atış tâlimlerine katılıyor ve onlara çetecilik usûlleri hakkında gerekli bilgiler veriliyordu. Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen, henüz yeni kurulan bu müfrezenin silâh, cephâne, çarık ve fişeklik ihtiyacı hat safhadaydı. Köyde ki saraç Fâik ustaya çarık diktiriliyor, fişeklik yaptırılıyordu. Mustafa Bey'in dükkânından da çarık ve iâşe ihtiyacı kısmen karşılanmıştı [11].

Müfrezenin, silâh ve cephanesini temin etmek diğer ihtiyaçların sağlanmasından daha zordu. Nitekim, Yahya Kaptan bu amaçla, Bahriye Nezâretin'den Kolağası Zihni Bey ile irtibata geçmişti. Onun direktifleriyle, silâh ve cephane İstanbul " Ahırkapı Cephaneliği" 'nden sağlanacaktı.

Ağırkapı Cephaneliği Baskını

Şevket Turgut Paşa'nın Harbiye Nezâretin'de bulunduğu sırada, Yahya Kaptan beraberinde Rifat Çavuş, Sırrı Efendi, Tahir Ağa olduğu halde, Bahriye Nezâretin'in, Ağırkapı cephaneliğini basmış, buradan kasaturları ile birlikte 500'e yakın silâhı (Alman Mavzerini) ayrıca 30 sandık cephâneyi, kömür arabaları ile Kumkapı'ya ulaştırılmıştı [12]. Bura da yelkenli bir mavnaya yüklenen silahlar, gecenin karanlığından da faydalanarak, Moda, Kartal, Pendik Tuzla sahilinden, Diliskelesi'ne ulaştırılmış, buradan da arabalarla Tavşancıl'a getirilerek, Hafız Cemal Efendi'nin bahçesine yerleştirilmişti.

Yahya Kaptan, müfrezesinin teçhizini bu şekilde sağladıktan sonra müfrezenin hedeflerini Karakol Cemiyeti'nin talimatnâmesine uygun olarak şu şekilde belirlemişti [13].

- * Türk köylerine zarar veren unsurların faaliyetlerine son vermek.
- * İşgal kuvvetlerinin birliklerinin kendi mıntıklarında bırakarak hareketlerini sınırlandırmak ve bunları gerekirse bölgeden uzaklaştırmak.
- * İstanbul'dan Anadolu'ya geçecek Kuvây-ı Milliye taraftarlarını, işgal kuvvetleri müfrezelerinin tâkibatından kurtararak Anadolu'ya salimen ulaştırmak.

10. Baysal, *agm.*, s. 50 ; Birinci, *agm.*, s. 74.

11. Baysal, *agm.*, aynı yer.

12. *BOA. DII. KMS.*, D. 57. - 1, B. 39; "Diğer kaynaklar'da bu sayı, 140 - 150 Alman mavzeri olarak verilmektedir. Bkz. Uras, *age.*, s. 108; Dinamo, *age.*, s. 35; Özdemir, *age.*, s. 47.

13. Baysal, *agm.*, aynı yer.

C. Yahya Kaptan'ın Bölgedeki Faliyetleri

1. İstelyanus ve Yeniköy'lü Rum Çeteleri'nin İmhası:

Yahya Kaptan'ın müfrezesini henüz yeni teşkil ettiği günlerde, Taşköprü'ye bağlı bir köy, Darıcalı "İstelyanus" çetesi tarafından baskına uğramış ve köylülerin koyunlarına bu çete tarafından el konulduğu gibi yine aynı köyden iki kişi dağa kaldırılmıştı. İstelyanus çetesinin takip ve imha işini üzerine alan Yahya Kaptan, süratle Taşköprü havalisine intikâl ederek iki günlük bir tâkipten sonra adı geçen çeteyi pusuya düşürerek imha etmiş ve çalınan koyunlarla birlikte iki köylüyü kurtararak güvenli bir şekilde geri dönmelerini sağlamıştı. Yine bu Rum çetesiyle yapılan müsademedен elde edilen silah teçizat ve Türk köylerinden gasp edilmiş bir miktar paraya da el konulmuştu [14].

Bu olaydan kısa bir süre sonra, Yeniköylü diğer bir Rum çetesi, Şile'nin Değirmençayırına bağlı bir köye baskında bulunmuştu. Yine müfrezesi ile harekete geçen Yahya Kaptan, Dereliköy yakınlarında adı geçen çeteyi pusuya düşürmüş, saatlerce süren müsademedен sonra sekiz, dokuz kişi kalan Rum çetesi geri çekilmek zorunda kalmıştı. Çete afradının bir süre takip eden Yahya Kaptan, yine bu çetenin barınağı olan iki değirmen ve iki bağ evini yaktıktan sonra, müfrezesi ile birlikte tekrar Tavşancıl'a dönmüşü [15].

2. Darıca Un Deposu Baskını

Sözlü kaynaklarda tesadüf edilen bu olay, Darıca gümrüğünde bekletilen, yetmişbeş çuval unun uygun ortam bulunduğu Anadolu'ya geçirilmesi teşebbüsüydü.

Yahya Kaptan, Tavşancıl'da gemici reisleri arasında bir inceleme yaparak, İzzet Mustafa Kaptan'ın hafif yelkenli teknesinin bu iş için en uygun tekne olduğunu tespit etmişti. Teknenin kaptanlığına eski bir denizci olan, Mustafa Rodoslu Kaptan, onun yardımcılığını yapması için de, Raşit (Yeni), Vahit ve Bengioğlu Ahmet reisler yine Yahya Kaptan tarafından seçilmişlerdi.

Yahya Kaptan'ın liderliğinde, Darıca gümrüğünü basan müfreme, buradaki un çuvallarını tekneye yükleyerek denize açılmış, bir İngiliz devriye gemisi ile küçük bir kovalamacadan sonra önce Diliskelesi'ne sığınmış ve daha sonrada Tavşancıl İskelesine yanaşarak un çuvalları, sahile yakın olan Tavşancıl İstasyonu'na ulaştırılmıştı. Buradaki Fransız istasyon müdürü daha önceden para verilerek ikna edildiğinden, yük için nakliye evrakı hızlı bir şekilde hazırlanarak, un çuvalları ilk trenle Anadolu'ya geçirilmesi sağlanmıştı [16].

14. Özdemir, *age.*, s. 49.

15. *Age.*, s. 50.

16. Bu baskını katılan, Mustafa Rodoslu Kaptan'ın torunu, emekli polis memuru, 1911 doğumlu *Ali Rodoslu ile 31/07/1991 tarihinde Tavşancıl'da yapılan röportaj.*

3. Halil Paşa'nın Bekirağa Bölüğün'den Kaçırılması

Enver Paşa'nın amcası olan ve Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Orduları Grubu Kumandanlığını yapan Halil Paşa, Mondros Mütarekesi imzalandığı günlerde VI. Ordu Kumandanıydı. Mütarekeden sonra İstanbul'a dönüşünde "Ermeni Tehçiri"nin sorumlularından biri olarak görülen Halil Paşa [17], yine bu suçtan, 2 Nisan 1919 tarihinde tevkif edilmişti [18].

Mustafa Kemal Paşa, millî teşkilat aracılığı ile Halil Paşa'ya ulaştırdığı bir emirde onun, " ... *İzmir Cephesi Kumandanlığını yapması için hapisten kaçması gerektiğini* " bildirmişti [19]. Halil Paşa'nın hapisten kaçırılma işini ise, Galatalı Şevket, Kara Vasıf ve Saim Cevat Bey'ler üzerlerine almışlardı [20].

Ayrıca, Kara Vasıf Bey, Kolağası Zihni Bey'i, Yahya Kaptan'la görüşmesi için Tavşancıl'a göndermiş ve Halil Paşa'nın Bekirağa Bölüğünden kaçırılmasında onuda vazifelendirmişti [21].

Yahya Kaptan, Yüzbaşı Celal, Muhacir Ali, Avni ve Demircilli Abdullah beyleri yanına alarak, Halil Paşa'nın kaçırılacağı gün olan 7 Ağustos 1919'da Tavşancıl'dan Üsküdar - Kısıklıya hareket etmişlerdi. Konu ile ilgili kaynaklarda Halil Paşa ve Küçük Talat Paşa'nın, Bekirağa Bölüğün'den bizzat Yahya Kaptan ve arkadaşları tarafından kaçırıldığı söyleniyorsa da [22] Halil Paşa'nın hatıralarında farklı bilgiler verilmektedir. Hatıratında, " ... *Bekirağa Bölüğü tevkifhânesinden kaçmam sırasında bana refakat edecekler arasında, tevkifhânenin muhafız subaylarından Mülazimevvel (Üsteğmen) Şakir Sadı, Ziya ve Reşat vardı* " demektedir ve kaçış olayını şu şekilde anlatmaktadır [23] ;

"*Çıkış gecesi, (7 Ağustos) nöbetçi subayı Mülazimevvel Şakir Şadi idi. Şadi kıyafetini değiştirmedim. Ben ve Küçük Talat daha önceden temin edilen inzibat elbiselerini giyerek Mülazimevvel Şadi'nin peşinden çıktık, arkamızda İsmail Çavuş vardı. Harbiye Nezâretini geçtikten sonra, Beyazıt Meydanı'nda sandala (Yemiş İskelesi'ne) kadar bizi götürecek olan teşkilat mensubu Sudi Kartal'ın yeğeni Mülâzım Naci bizi bekliyordu. Doğruca sahile (Yemiş İskelesi'ne) indik. Burada bizi bekleyen sandal ile sabaha karşı Selimiye civarındaki küçük bir iskeleye çıktık. İskeleden biraz ileride Çolak İbrahim (Kurtuluş Savaşı'nın ünlü Komutanlarından - İttihatçı) silahlı adamlarıyla bizi bekliyordu. Burada bizim için hazırlanmış bir araba ile Üsküdar - Kısıklı'da Yahya Kaptanla buluştuk.*" Hatıratından da anlaşıldığı gibi Yahya Kaptan, Halil Paşa'nın Bekirağa Bölüğün'den kaçırılmasında bulunmamış, Üsküdar - Kısıklı'dan itibaren ona refakat etmiştir.

17. Muhittin Ünal, *Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları*, İstanbul 1994, s. 157.

18. Zeki Arıkan *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. II., Ankara 1984., s. 191.

19. Halil Paşa (Kut); *İttihat ve Terakki'den Cumhuriyete bitmeyen savaş, - Kültü'l-Amâne Kahramanı Halil Paşa'nın Hatıraları*, Yay., M. Taylan Sorgun, İstanbul 1972, s. 280; Akşin, *age.*, s. 482.

20. Ünal, *age.*, s. 157.

21. Uras, *age.*, s. 117.

22. Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul*, 1918 - 1923, İstanbul 1994, s. 166; Baysal, *agn.*, s. 50; Birinci, *agn.*, s. 75, Özdemir, *age.*, s. 52 - 53; Uras *age.*, s. 117 - 119.

23. Halil Paşa (Kut), *age.*, s. 281.

8 Ağustos sabahı, Halil Paşa ve Küçük Talat Paşa'nın Bekirağa Bölüğü'nden kaçırılması tüm İstanbul'a yayılmış, İstanbul hükümeti ile işgal kuvvetleri güvenlik tedbirlerini daha da arttırmışlardı. Bu sebeple Halil Paşa, Yahya Kaptan ve beraberindekiler, havanın kararmasına kadar, Avni'nin arkadaşı olan Yusuf'un Kısıklı'daki evinde kalmışlardı. Gece yarısı bu evden ayrılarak Muhacir köyü altındaki taşocaklarından, Kayış Dağı civarındaki Şerif Ali çiftliğinde Yahya Kaptan'ın silahlı adamlarıyla birlikte Çekme köyüne ulaşmışlardı. Müfrezenin hareketinde Üsküdar İnzibat Bölüğü Kumandanı Arap Mesut'un büyük yardımları görülmüştü. Yedi kişi sapa yollardan ilerleyerek Muratlı Köyü'ne ulaşmış ve kendi mıntıklarına geldiklerinden Yahya Kaptan burada Sadık ve Tahir çeteleri ile görüşmüş ve daha sonra da ana yolları denetim altında tutan İngiliz askerlerine görünmeden 9 Ağustos 1919 sabahı Tavşancıl'a ulaşmışlardı [24].

Halil Paşa'nın Tavşancıl'da bulunduğu bir hafta süresince kimliği gizli tutulmuş ve kısa sürede Anadolu'ya geçirilmesi için çareler aranmaya başlanmıştı.

Halil Paşa ve Küçük Talat Paşa'nın Anadolu'ya geçirilebilmesi için iki yol vardı. Biri Adapazarı üzerinden ilerlemek, diğeri de Yenişehir İnegöl üzerinden Eskişehir'e ulaşmaktı. Yahya Kaptan, Adapazarı civarındaki bir kısım Abazaların saraya yakınlığı sebebiyle bu yolu tehlikeli buluyordu. Halil Paşa ise, Adapazarı'nda kayınvalidesinden ötürü yakın olduğu ve Abazaların ileri gelenlerinden olan, Maan ve Ali Bey'ler ayrıca Abaza Mustafa Bey ile olan eski dostluğuna güvenerek bu yolda ilerlemek konusunda ısrar etmişti [25]. Bu nedenle Halil Paşa'nın yazdığı bir mektup Yahya Kaptan'ın adamlarından biri ile Adapazarı'nda bulunan Mustafa Bey'e ulaştırılmıştı. Mustafa Bey, ilk trenle Tavşancıl istasyonuna geldiğinde burada teşkilâta mensup bir bakkâla [26] Halil Paşa'yı sormuş, bakkâl Mustafa Bey'in şivesinden Abaza olduğunu anlayınca, Halil Paşa'ya bir tuzak kurulduğunu zannederek ona hiçbir bilgi vermemiş ve Mustafa Bey'in Adapazarı'na geri dönmesine sebep olmuştu. Artık, bu hadiseden sonra tek bir yol kalmıştı o da, Karamürsel, Bursa üzerinden İnegöl'e ulaşmaktı [27].

Halil Paşa'nın kaldığı sürenin sonlarına doğru Kara Vasıf Bey, Tavşancıl'a gelmiş ve çetenin iaşesi için 4000 lira getirmişti. Yahya Kaptan ile kısa bir görüşme yapan Kara Vasıf, Halil Paşa'ya son değişikliği bildirmişti. Buna göre, "*Mustafa Kemal Paşa, Halil Paşa'nın batı istikametinde değil, Sivas istikametinde ilerlemesini ve burada kendisi ile görüşmesini*" istemişti [28].

Tavşancıl'da hazırlanan büyük bir balıkçı kayığı ile dört kürekçi ve 16 mavzerli çete üyesi, Yahya Kaptan'ın nezaretinde Halil Paşa ve Küçük Talat Paşa'yı körfezin karşı kıyısındaki Karamürsele yakın bir yerde karaya çıkarmıştı. Yahya Kaptan'ın burada vazifesi sona erdiğinden, Karamürsel'den itibaren Halil Paşa'ya Aslan Kaptan nezaret etmişti [29].

24. Uras, *age.*, s. 283.

25. Halil Paşa (Kut), *age.*, s. 283.

26. Tavşancıl'da olayın geçtiği tarihte üç bakkal dükkanı bulunuyordu. Bunlardan gümrükçü Ali Efendi, İshak Efendi ve Kabakçızâde Hakkı Efendi'den hangisinin teşkilâta mensup olduğu tespit edilememiştir. Hatıratında da bu kişi hakkında açıklayıcı bilgi verilmemiştir. Fakat Kabakçızâde Hakkı Bey'in, sahilde bulunan kömür mağazalarının kontrolü için sık sık istasyona gitmesi bu kişinin Hakkı Bey olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

27. Halil Paşa (Kut), *age.*, s. 284.

28. *Age.*, aynı yer.

29. *Age.*, s. 285.

Halil Paşa ile Küçük Talat Paşa'ların Bekirağa Bölüğü'nden kaçırılması (7 Ağustos) İstanbul'da büyük yankı uyandırmış ve İtilâf Devletleri'nin İstanbul Hükümeti'ne baskılarını arttırmasına sebep olmuştu. Ayrıca bu hadiseden, Harbiye Nâzırı Nâzım Paşa sorumlu tutularak kolaylıkla istifası istenmişti [30]. İstanbul Hükümeti'de, Halil Paşa ve Refiki Küçük Talat Paşa'nın yakalanmaları için, geçmeleri muhtemel güzergâhlar olan, İzmit, Bursa ve Bilecik vilayetlerinin mutasarrıfları, 24 Ağustos 1919 tarihli telgraflarla bu konuda uyarılmışlardı [31].

4. Çetelerin Birleştirilmesi ve Gebze'deki Gelişmeler

Yahya Kaptan'ın bu başarıları, Kocaeli Yarımadası'ndaki diğer çeteleri de onun liderliğinde birleştirilmesini gündeme getirmişti. Önce, Taşköprü Nahiyesi'nde teşkilât kuran Büyük Aslan (Kara Aslan), maiyeti ve efradı ile birlikte Yahya Kaptan'ın emrine girmiş ve bu iltihaktan sonra, Gebze Kaymakamı Ferid Bey, her iki çetenin birleşmesinin şerefine Gebze'de Jandarma Kumandanı Nâil, Yahya Kaptan ve Büyük Aslan'ın'da hazır bulunduğu bir ziyafet tertip ettirmişti. Fakat bu ziyafet sonrasında Küçük Aslan çetesinin Yahya Kaptan'a pusu kuracağı ihbarı, Rifat Çavuş tarafından Yahya Kaptan'a iletildiğinde, Yahya Kaptan süratle Gebze'yi terketmek zorunda kalmıştı [32].

Bu hadiseden kısa bir süre sonra da Sadık ve Tahir çetelerinin de, Yahya Kaptan'ın müfrezesine iltihâkları ve Yahya Kaptan'ın bütün Gebze havalisinde yegâne söz sahibi kişi olması, [33] Gebze Jandarma Kumandanı Yüzbaşı Nâil ile aralarında geçimsizliğin başlamasına sebep olmuştu. Yüzbaşı Nâil bölgenin yetkili Kuvvay - ı Milliye lideri olduğunu iddia ederek, Yahya Kaptan ve müfrezesinin kendisinden emir almasını istiyordu [34].

Önceleri, Karakol Cemiyetini'den aldığı emir doğrultusunda Yahya Kaptan'ı destekleyen Yüzbaşı Nail Bey, Yahya Kaptan'ın sürekli gücünü arttırması neticesinde ona muhalif olan Küçük Aslan Çetesini, Maltepe Endaht Mektebi muvazzaf subaylarından Binbaşı Ahmet Necati Bey ile himaye altına almıştı. Küçük Aslan çetesi , Yüzbaşı Nâil ve Binbaşı Ahmet Necati Bey'lerin hesabına hareket ederek, Rum eşkiyası nâmı altında Türk köylerine baskınlar yapmaya başlamış, diğer yandan da Rum köylerine aynı tecavüzlerde bulunarak bunları Yahya Kaptan'ın müfrezesi üzerine yıkmıştı [35].

Kocaeli Yarımadası'nda özellikle Rum Köylerine yönelik adi çetecilik faaliyetleri olarak gelişen bu hadiseler, işgal kuvvetlerinin İstanbul Hükümetine yönelik baskıların arttırılmasına da sebep olmuştu. Nitekim bu baskıların neticesinde, Gebze Kaymakamı Ferit Bey, Müftü Hüseyin Hüsnü Efendi ve Hükümet Tâibi Fahreddin (Fahri Can) Bey,

30. Akşin, *age.*, s. 455.

31. *BOA. DII. KMS.*, D. 102, B. 246.

32. Uras, *age.*, s. 115 - 116.

33. " Yahya Kaptan, sorumlu olduğu bölge dahilinde, asayişini temin için, içkiyi dahi yasak etmiş ve buna uymayan Kahveci Sağır Ömeri Tavşancıl'da köy meydanında kendisi dayak atarak cezalandırmış, yine emrindeki subaylardan Teğmen Rüştü'nün de kendi hesabına köylerden para ve malzeme topladığını haber alınca, bu teğmenide Çerkeşli Köyünün halkı gözüt önünde aynı akibete uğratmıştı." Bkz, Birinci, *agm.* , s. 76 ; Üsküdar Mutasarrıflığından, Dahiliye Nezâretine yazılan, 7 Aralık 1919 tarihli bir yazıda da " Yahya Kaptan, Molla İnenari nahiyesi müdürü Burhanettin'i dövdüğü" ileri sürülmektedir. Bkz., *BOA. DII. KMS.*, D. 57 - 1, B. 39.

34. Birinci, *agm.*, s. 75.

35. Uras, *age.*, s. 114.

" halkı hükümet aleyhine tahrik etmek ve müslüman halkı, huristiyan ahaliye karşı silahlandırmak" suçlarından sorumlu tutularak 18 Eylül 1919 tarihinde buldukları görevlerden alınarak sürgün edilmişlerdi [36].

Bu sürgün olayının sadece kaza dahilinde mülkî idarecilerle sınırlı kalması, özellikle Gebze Jandarma Kumandanı Yüzbaşı Nail Bey'in baştan beri millî hareketin içinde yer almasına rağmen [37] suçlanmaması dikkat çekicidir. Bu durum da ancak Nail Bey'in İstanbul Hükümeti ile yakın münasebet içerisinde yer almasıyla açıklanabilir. Neticede Karakol Cemiyeti'nin Gebze teşkilâtında özellikle hükümet tâbibi ve buradaki teşkilâtın ilk kurucularından olan , Dr. Fahri (Can) Bey'in kazadan sürgün edilmesi ile ağır bir darbe yemişti. Yüzbaşı Nail Bey'in Karakol Cemiyetinin bir üyesi olduğu düşünülürse, cemiyetin bir şekilde de kendi içerisinde ihanete uğradığıda düşünülebilir.

Yahya Kaptan'ın müfrezesine yeni iltihaklardan sonra, Kocaeli Yarımadası'nda millî teşkilâtın haricinde sadece Küçük Aslan çetesi kalmıştı. Yahya Kaptan, Küçük Aslan çetesinin kan dökülmeden bertaraf edilebilmesi için ona şu mektubu göndermişti;

" Hareketlerini günü gününe takip ediyorum ... Artık bu şirretliklerine göz yumulamaz... Güvendiğin kimseleri yok etmek (Yüzbaşı Nail ve Binbaşı Ahmet Necati) , benim için bir saatlik iştir. Sana teklif ediyorum ve bir haftalık mühlet veriyorum bizim teşkilâta iltihâk et. Bu müddet içinde müsbet cevabın gelmez ise muhalefet edenlerin akibetine uğrayacaksınız. Selamlar. " 5 / 10 / 1919

İzmit ve Gebze Havalisi
Kuvâ-yı Milliye Kumandanı
Yahya [38]

Bu mektupta verilen süre içerisinde Küçük Aslan ve çetesi Yüzbaşı Nâil ile Binbaşı Necati'nin desteğini aldığından Yahya Kaptan'ın millî teşkilâta katılma teklifini kabul etmemişti. Bunun üzerine bu işi ancak silahla halledilebileceğini anlayan Yahya Kaptan, müfrezesi ile Tavşancıl'dan ayrılmış ve ongünlük bir takipten sonra Küçük Aslan çetesini müsademeye girmeden teslim olmasını sağlamıştı. Küçük Aslana yapılan sorgu neticesinde Yüzbaşı Nâil ile Binbaşı Ahmet Necati'nin yaptıkları, bir zabıtla tespit edilmiş ve bu bilgiler daha sonra Gebze Kaymakamlığı'na, İzmit'teki Fırka Kumandanlığı'na ve Sivasta bulunan Anadolu ve Rumeli Müdafa- i Hukuk Cemiyeti'ne iletilmişti [39].

Bu hadise Yahya Kaptan'ın Karakol Cemiyetinden uzaklaşarak, Anadolu hareketine yakınlaşmasına sebep olmuştu. Bu amaçla İzmit'te I. Fırka Komutanı Rüştü Bey ile görüşen Yahya Kaptan, Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa ile haberleşme yollarını aramıştı [40].

36. BOA. DII. KMS., D. 50 - 2 , B. 37.

37. Gebze Jandarma Bölüğü Kumandanı Kıdemli Yüzbaşı Mehmet Nail Efendi, Milli Mücadelenin ilk günlerinde Kuvayı Milliye'ye katılmıştı. Bkz. Hamdi Atamer , " Kuvayı Milliyeye katılanların listesi " BTDD, S. 4, İstanbul 1968, s. 6.

38. Uras, *age.*, s. 124.

39. Atatürk , *age.* , C. III. , s. 1683 - 1689, B. 202 - 205.

40. Uras, *age.*, s. 114.

V. BÖLÜM

HEYET - İ TEMSİLİYE - İZMİT İLİŞKİLERİ

Millî Mücadelenin ilk siyasî ve karar organlarından biri olan, " Heyet - i Temsiliye" Erzurum'da kurulmuş ve Sivas'ta son şeklini almıştır [1]. Gerek mahalli bir kongre olan Erzurum, gerekse milli kongre özelliği taşıyan Sivas Kongresi'nde teşkil eden Heyet - i Temsiliye başkanlığına Mustafa Kemal Paşa seçilmişti. Heyet - i Temsiliye Eylül 1919'dan başlayarak BMM'nin açıklığı 23 Nisan 1920 tarihine kadar, Anadolu ve Rumeli Müdafaa - i Hukuk Cemiyeti'nin bir karar organı olarak hükümet görevini üstlenmiştir.

Temsil Heyeti icra (yürütme) yetkisini ilk kez Ali Fuat Paşa'nın Batı Cephesi Milis Kuvvetleri Komutanlığı'na atanmasında kullanmıştır. İlk siyasî başarısını Damat Ferid Paşa'yı sadrazamlıktan düşürerek, İstanbul Hükümeti'ne karşı kazanmıştır. Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin Bahriye Nâzırı Salih Paşa ile Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal Paşa arasında gerçekleşen Amasya Protokolleri neticesinde de siyasî varlığını İstanbul hükümetine kabul ettirmiştir. [2]

Heyet - i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa çeşitli meseleleri görüşmek üzere, yurdun bir çok yeri ile telgraf muhaberesi yapmış ve gerekli genelgeler göndermişti. Bu merkezler arasında İzmit livası, müstakil mutasarrıflığıda bulunmaktadır. Nitekim Eylül 1919 sonlarında İzmit sancağının durumu, özellikle silah, ulaşım ve haberleşmenin temini açısından önem kazanmış ve buranın Heyet - i Temsiliye nezdinde kazanılması gündeme gelmiştir. [3]

İzmit Mutasarrıflığı, Heyet - i Temsiliye döneminde Sivas ve Ankara'nın İstanbul ile bağlantısını temin eden önemli kara ve deniz yolları arasında yer alıyordu. Anadolu'dan gelen Kastamonu, Bolu, Ankara, Adana, Afyon, Kütahya ve Eskişehir kara ve demiryolu hatları bu bölgeden geçiyordu.

A. Ali Suat Bey'in İzmit Mutasarrıflığı

Heyet - i Temsiliye'nin faaliyete geçtiği, Eylül 1919 tarihinde İzmit Mutasarrıfı Ali Suat Bey idi. Mülkiye mezunu olan Ali Suat Bey, bir ara Bitlis Vali Vekilliği vazifesinde bulunmuş daha sonra da müstafi duruma düşmüştür. Damat Ferit Paşa'nın icraatını tenkit etmekten kaçınmayan Ali Suat Bey yine onun önerisi ile 9 Ağustos 1919'da İzmit Mutasarrıflığı'na atanmıştı [4].

-
1. Selâhattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. II, Ankara 1978, s. 57 - 58.
 2. Selek, *age.*, s. 277 - 280.
 3. Kazım Karabekir, *age.*, C. I, s. 347.
 4. *Takvim - i Vekâyi*, 12 Ağustos 1919, s. 1.

Ali Suat Bey, İzmit'te sekiz aydan fazla mutasarrıflık vazifesinde bulunmuştu. Bu zaman zarfında, İzmit Mutasarrıflığı önemli olaylara sahne olmuştu. Bunlar, Ali Suat anlaşmazlığı I. Firka Komutanı Yarbay Mustafa Asım ile yazışmalar, Bekir hadisesi, Hikmet'in Kuvâ - ı Milliye aleyhine faaliyetleri, Yahya Kaptan meselesi ve öldürülmesi, Meclis - i Mebusan ve Büyük Millet Meclisi için seçimler, İstanbul'un işgalinden sonra milletvekillerin Kocaeli Yarımadası üzerinden Anadolu'ya ulaştırılmalarıdır [5]. Bu meselelerin çözümü için, Sivas ve Ankara'daki Heyet - i Temsiliye İzmit ile sürekli telgraf görüşmesi yapmak zorunda kalmıştı.

B. Ali Suat Anlaşmazlığı

28 Eylül 1919'da Mustafa Kemal Paşa, Adapazarı ve İzmit'teki Kuvâ - ı Milliye'nin İstanbul Hükümeti ile ilişkisini şu şekilde ifade etmekte idi. "*Adapazarı ve İzmit dolaylarında kurulmasına çalışan Kuvâ - ı Milliye teşkilatları, Eylül ayının son günlerinde büyük hassasiyet göstermeye başladı ve Damat Ferit Paşa hükümeti çekilmemekte direnirse İstanbul'a yürümeye hazır bulduklarını bildiriyorlardı*" [6].

Mustafa Kemal Paşa, 2 Ekim 1919'da Ali Suat Bey'i makina başına çağırarak, hâlâ Damat Ferid Paşa'ya bağlılığının sebebini sordu. Ali Suat Bey; "*Anlaşmazlık ve karışıklık çıkmaması için halkı serbest bırakarak dinlemeyi en uygun tutum olarak gördüğünü, Halk'ın Heyet - i Temsiliye den açıklama beklediğini, özellikle milli hareketin, İttihat ve Terakki'yi yeniden diriltmek olup olmadığı konusunda tereddütleri olduğunu, kendisinin de tarafsız bir kişi olarak düzeni ve güvenliğini korumakla yükümlü olduğunu*" bildiriyordu. Mustafa Kemal Paşa yine aynı tarihte gerçekleşen ikinci görüşmesinde tutumunu sertleştirerek, mutasarrıflıktan daha açık davranış içerisinde olmasını ve Ali Suat Bey'den de aşağıdaki hususları açıklamasını istemişti [7] :

- * Halkın sorup öğrenmeyi gerekli gördüğü noktalar var ise bunlar neden hemen çözümlenmemiş bulunuyor?
- * Sizin tutumunuz hiç bir zaman tarafsızlık olamaz
- * Milletin meşru hareketine karşı tarafsızlık içerisinde olmanıza rağmen, davranışlarınızla yasa dışı olan ve aslında yok sayılan Ferit Paşa Hükümeti'nin memurluğunu yapıyorsunuz.
- * Heyet - i Temsiliye'nin İttihatçılık ile alakası yoktur. Bu durum düşmanlarımız tarafından dahi bilindiği halde, sizin tarafınızdan halkın bilgilendirilmemesinin sebebi nedir?
- * Ferit Paşa Hükümeti'ne güven beslemiyorsanız, bunu Dâhiliye Nâzın'na bildiriniz.

5. Konu bütünlüğünün bozulmaması için bu bölümde sadece Ali Suat Anlaşmazlığı ile Yahya Kaptan meselesi ile ilgili yazışmalara yer verilecektir. Dönemin diğer hadiseleri için Bkz., Konukçu, *agm.*, s. 228 - 231 ; Apak, *age.*, s. 134 - 135 ; Özkaya, *agm.*, s. 127 - 143.

6. Atatürk, *age.*, C. I, s. 257.

7. *Age.*, C. I, aynı yer, C. III, s. 1482, B. 120.

- * Eğer Ferit Paşa Hükümeti'ne güveniniz var ise İzmit halkını (fikirlerinde) serbest bırakarak İstanbul'a gidiniz [8]

Ali Suat Bey, bu sert telgraf karşısında, Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği cevabî telgrafta, bu ithamlara karşı savunma yapma gereği duymuştu.

- * Tarafsızlığım konusunda görüşünüz doğrudur.
- * Ama ben bunu kendim için değil başında bulunduğum, memleketim için düşünüyorum. Çünkü İzmit dahilinde halk çeşitli görüşlere sahiptir. Bu nedenle de tarafsız olmak zorundayım.
- * Mutasarrıflık mahallini terk ederek İstanbul'a gitmem mümkün değildir. Çünkü vazifemi sürdürmek benim için bir şeref meselesidir.
- * Ferit Paşa Hükümeti'ne güven beslemem doğru değildir. Zira muhtelif defalar onu kendi kalemim ile eleştirmem bunu doğrular niteliktedir.
- * Sizin de beni tehdit ettiğiniz kanaatini taşıyorum, zira şahsınızı yakından tanırım. Hür düşünce ve karara saygılı bulunduğunuzu biliyorum [9].

Mustafa Kemal Paşa ile Ali Suat Bey arasındaki bu görüşmeler daha sonra da devam etmişti. Ali Suat Bey, sonraları tarafsızlık ilkesi dahilinde, millî teşkilâta yardımcı olmuş ve bir ara askerî ve mülkî erkân yanında halk temsilcileri ile de görüşmüş, onların Heyet - i Temsiliye saflarında yer almalarını önermişti. Bu görüşmelerin neticesinde, İzmit'te ilk Müdafaa - i Hukuk Teşkilâtı, Hacı Ali Bey'in başkanlığında kurulmuştu. Bu cemiyetin kurulmasında bölgenin İtihtacı ve tarafsız kimselerinden başka bazı İtilâf - ı Hürriyet ile Osmanlı Sulh ve Selâmet fırkalarının mensupları da katılmışlardı [10].

Müdafaa - i Hukuk Cemiyeti teşkilâtının kaza ve nahiyelere kadar yayılması hakkında mutasarrıf Ali Suat Bey tarafından bir genelge yayınlanmıştı. Bu genelge Mebusan Meclisi seçimlerine yakın bir tarihte yayınlandığından halk üzerinde olumlu tesir bırakmıştı. Bu seçimler dolayısıyla bütün kaza ve nahiyeye merkezleri ile halkın toplanabileceği her mahalde konferanslar ve mitingler tertip edilmişti. Bu çalışmalar neticesinde, İzmit Müstakil Sancağı mebusluklarına, Millî Müdafaa teşkilâtı içersinde yer alan, Adapazarı eski kaymakamı Sırrı Bey, Adapazarı Rehber - i Terakki Mektebi Müdürü Ali Bey ve Sapançalı Hakkı Bey seçilmişlerdi [11].

Ali Rıza Paşa Kabinesi' nin iş başına geçmesinden sonra, Ali Suat Bey, Heyet - i Temsiliye ile daha yakın ilişkiler içersinde yer almıştı. Fakat Adapazarı ve Düzce ayaklanmaları sırasında Damat Ferit Paşa kendisini görevden alarak yerine mutasarrıf olarak kendi taraftarı olan Çerkez İbrahim'i atamıştı.

8. *Age*, C. I. s. 258

9. *Age*, C. III, s. 1484, B. 121.

10. Yüce, *age*, s. 70

11. *Age*, aynı yer.

Çerkez İbrahim'in İzmit Mutasarrıflığı'na getirilmesi halkın da tepkisine neden olmuş ve bu tepki sadrazama kadar yansımıştı. Nitekim, Damat Ferit Paşa'nın 18 Mayıs 1920'de İzmit'i ziyaretinde şehir esnafı dükkanlarını açmayarak onu protesto etmişlerdi [12].

C. Yahya Kaptan'ın Heyet - i Temsiliye Emrine Girmesi

Adapazarı'nda Sırrı Bey'in teklifi üzerine teşkilâtını kuran Yahya Kaptan, diğer yandan da, İzmit I. Fırka Komutanı Rüştü Bey vasıtasıyla, Heyet - i Temsiliye ile muhabere yolları arıyordu. Nitekim, Yahya Kaptan, 4 Ekim 1919 tarihinde Kuşçalı telgrafhanesinden, Sivas'a şu telgrafi çekmişti.

Sivasta Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Mühim ve gayet müstaceldir.

Bendeniz iki gün evvel İzmit'te tavsiye edilen Yahya'yım. Emriniz üzere telgraf başında emrinizi telâkki etmeğe geldim. Nihayet yarın akşama kadar Kuşçalı telgrafhânesindeyim

Yahya [13].

Aynı tarihte Mustafa Kemal Paşa, bu telgrafa cevap olarak Yahya Kaptan'a şu emri göndermişti.

İzmit Merkezi Vasıtasıyla Kuşçalı Telgrafhânesinde

Yahya Efendi'ye

Bulduğunuz havalide kuvvetli bir teşkilât yaptınız. Adapazarı Kaymakam Tahir Bey, vasıtasıyla bizimle tesis ve temini - i irtibat eyleyiniz. Şimdilik hazır bulununuz.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa - i Hukuk Cemiyeti Reisi

Mustafa Kemal [14]

12. Konukçu, *agn.*, s. 228.

13. Atatürk, *agn.*, C. I, s. 416; C. III, s. 1680, B. 199.

14. *Age.*, C. I aynı yer, C. III, s. 1682, B. 200.

Yahya Kaptan bu emirle artık teşkilâtını tamamen Heyet - i Temsiliye'nin emrine vermişti. Fakat Heyet - i Temsiliye'nin İstanbul'un hemen yanibaşındaki bu millî teşkilâtı kontrolsüz bırakması düşünülemezdi. Nitekim Heyet - i Temsiliye kararı uyarınca tecrübeli bir subayın, Yahya Kaptan'ın yanına gönderilmesi gündeme gelmiş bu durum , 15 Ekim 1919 tarihinde bir yazı ile Ali Fuat Paşa'ya bildirilmiştir [15].

Bu yazışmalar neticesinde Yahya Kaptan'ın refakatına Manastırlı Yüzbaşı Agoş Ali Efendi gönderilmişti. Agoş Ali Efendi'nin, 1 Kasım 1919 tarihli talimatıyla Yahya Kaptan'ın asayişsizliğe meydan vermemesi isteniyordu [16].

Yahya Kaptan'ın Karakol teşkilatı ile anlaşmazlığa düşerek Heyet - i Temsiliye'nin emrine geçmesi üzerine, bu teşkilatca, Yahya Kaptan çetesinin iâşesi için her ay ödenen 4000 liralık yardımda kesilmişti. Mâli sıkıntı içerisinde olan Yahya Kaptan bu nedenle Heyet-i Temsiliye'ye baş vurmuş fakat para yokluğundan, Yahya Kaptan vemaîyetinin hoş tutularak idare edilmesinden başka çare bulunmadığı, yine Heyet - i Temsiliye'ce İzmit'teki I. Fırka Kumandanı Rüştü Bey'e, 12 Kasım 1919 tarihinde bildirilmişti [17].

Yahya Kaptan çetesinin ihtiyaçlarının karşılanması konusundaki yazışmalar daha sonraki tarihlerde de devam etmişti. Nitekim, 28 Kasım 1919 tarihinde I. Fırka Kumandanı Rüştü Bey'e Heyet - i Temsiliye namına yazılan bir yazıda, müfrezesinin elbise ve teçhizat için Heyet-i Temsiliye ye müracat eden Yahya kaptana mümkün olan yardımın yapılması isteniyordu [18].

Yahya Kaptan, çetesini etkisiz hale getirdiği Küçük Aslan'ı sorguya çekmişti. Bu sorgulamada, Yüzbaşı Nâil ve Binbaşı Ahmet Necati Beylerin millî teşkilât aleyhinde çalışmalarını bir zabıtla belirlenmişti. Bu sebeple paniğe kapılan Binbaşı Ahmet Necati Bey, Kartal Anadolu ve Rumeli Müdafayı Hukuk Heyet - i Temsiliyesi Başkanı sıfatıyla, 24 Kasım 1919 tarihinde Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşaya bir telgraf çekmişti.

Bu telgrafta, Yahya Kaptan'ın köyiçerisinde (Tavşancıl'da) adam öldürüp, bucağın müdürünü her kesin gözü önünde dövdüğünü, köylülerden zorla para ve mal topladığını, bu sebeple Dahiliye Nâzırı tarafından sürekli takip edilmekte olduğu bildirildikten sonra, hükümetin zor durumda kalmaması için Yahya Kaptan'ın tesliminin şart olduğu ileri sürülüyordu [19].

Heyet - i Temsiliye tek kuruldu. O da Sivas'taydı. Binbaşı Ahmet Necati Bey'in Kartal Heyet - i Temsiliye Başkanı olarak, Mustafa Kemal Paşa'ya çekmiş olduğu bu telgrafta Yahya Kaptan'ın suçlayıcı ifadeler kullanması Mustafa Kemal Paşa'yı şüphelendirmişti. Durumun açığa kavuşması için İzmit I. Fırka Kumandanı Rüştü Bey'e şu telgrafı çekmişti. "... *Başlangıçtan itibaren millî harekate , iyi hizmeti görülen Yahya Kaptan'ın memleketin bu buhranlı günlerinde hükümete teslim edilmesi kesinlikle uygun değildir. Kartal'daki Necati Bey'e gereken talimatın verilmesi ve somucun bildirilmesi önemle rica olunur* " [20].

15. Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet - i Temsiliye Kararları*, Ankara 1974, s. 21.

16. *Age*, s. 40.

17. *Age*, s. 51.

18. *Age*, s. 65.

19. Atatürk, *age*, C. I, s. 417; C. III, s. 1683, B.201.

20. *Age*, C. I, s. 418.

Binbaşı Ahmet Necati Bey'in telgrafından iki gün sonra, 26 Kasım 1919 tarihinde Yahya Kaptan Hereke merkezinden, Sivas'a şu telgrafi çekmişti [21]:

" Millet namına istirham ediyorum: Bu günlerde Binbaşı Necati Bey'in görevini kötüye kullanması Kuvâ-yı Milliye'yi lekelemektedir. Hemen tahkikat icrasına emir buyrulmasını rica ederim.

Gebze Kazası Milis Kumandanı
Yahya

Yahya Kaptan'ın bu telgrafını doğrulayan diğer bir telgrafda, İzmit I. Fırka Komutanı Rüştü Bey'in 29 Kasım 1919 tarihinde Sivas'a çekmiş olduğu telgraf, *"şimdiye kadar yaptığım soruşturmaya göre, Yahya Kaptan'ın adam öldürme, bucağ müdürünü dövme gibi işler yapmadığı ve Binbaşı Necati Bey denilen kişinin kendi özel çıkarlarını sağlamak için Yahya Kaptan'ı ortadan kaldırmak amacını güttüğünü, bu konuda size telle başvurdukları zaman Yahya'yı da aldatarak yanlarına götürüp öldürmeyi tasarladıkları halde Yahya'nın işi sezerek kendisini kurtarmış olduğu anlaşılmaktadır. Soruşturmayı gereğince derinleştiriyorum. Somucu bilgilerinize sunacağım "* demektedir.

Gerek Yahya Kaptan'ın, gerekse I. Fırka Komutanı Rüştü Bey'in telgrafları Yahya Kaptan'ın itham altında olduğunu ve kendisine bir komplo düzenlendiğini göstermektedir.

D. İstanbul Hükümeti'nin Yahya Kaptan Hakkında Tutuklama Emri Çıkarması

Üsküdar Mutasarrıflığı'ndan 1 Aralık 1919 tarihinde Dahiliye Nezâreti'ne gönderilen bir tahrirat ta Kocaeli yarımadasında faaliyette bulunan çeteler hakkında bilgi verilmekte ve özellikle de Yahya Kaptan üzerinde durulmaktadır. Bu yazıda , Yahya Kaptan'ın faaliyetleri olarak şunlar sıralanıyordu [22].

1. Gebze'de, Yahya Kaptan komutasında, İdris ve Rüştü Beyler idaresinde sivil ahaliden mürekkep bir kuvvet, mahallî idarelerin desteğinde hıristiyan ahaliye karşı taarruz da bulunmakta ve bazılarını da katletmektedir.

2. Gebze Kuvâ-yı Milliye Kumandanı imzasını kullanan Yahya Kaptan, azılı bir suçlu ve hıyanet çetesinin reisidir.

21. Age., C. I, aynı yer.

22. BOA. DH. KMS., D. 57 - 1, B. 39.

3. Yahya Kaptan, 6 Ekim 1919 tarihinde, İzmit'te, Jandarma Müfrezesi Kumandanı Sabahattin ve Zabitan Zihni ile birlikte hazırlanan merasime iştirak etmiş ve burada İttihat ve Terakki lehine nutuklar irad eden eski Amasya Mutasarrıfı Sırrı Beyin yanında yer almıştır.

4. Yahya Kaptan, Sivas ile telgraf muhaberatında bulunmaktadır.

5. Yahya Kaptan , bir ay önce müfrezesiyle, Gebzeye gelerek hükümet dairesini ziyaret etmiş ve ertesi gün de halka karşı bir saat "*milli teşkilâta sadakat ve sebat*" gösterilmesi hakkında nutuk atma cesaretinde bulunmuştur.

6. Yahya Kaptan , Şevket Turgut Paşa'nın Harbiye Nezâreti'nde bulunduğu sırada, gaspettiği, beşyüze yakın silâhı köylülere ve Arnavut serserilerine vererek teşkilâtını kurmuştur.

7. Yahya Kaptan, Kuvây - ı Milliye'den müfrezeler tertip edip ve bunların sevk edilmesinden dolayı, Gebze Kaymakamlığı'na tekliften çekinmediği gibi, jandarma tabur komutanı gibi kaza memurları ile temasta bulunmaktadır.

8. Gerek Tavşancıldaki hanesinde, gerekse Tavşancıl iskelesi yakınlarında yer alan kömür mahazasında, Yahya Kaptan'a ait çok sayıda silâh bulunduğu tesbit edilmiştir.

9. Gebze Kaymakamlığı'ndan alınan 23 Kasım 1919 tarihli bir yazıda Mollafenari Nahiye Müdürü Burhaneddin'in Yahya Kaptan tarafından dövüldüğü bildirilmektedir.

10. Yahya Kaptan'dan sonra bölge de en önemli iki çete reisi Büyük ve Küçük Aslanlardır. Bunlardan Büyük Aslan Yahya Kaptan'ın yardımcısı, Küçük Aslan ise Yahya'nın aleyhinde olup, Aydın köyünde ikamet etmektedir. Darıcalı iki köy bekçisini katleden bu çetelerdir.

11. Özet olarak "Kuvây - ı Milliye" adına takındıkları nâm ile bu çeteler her tarafta huzursuzluk çıkarmaktadırlar bu nedenle en kısa süre de adı geçen çete reisleri hakkında kanunî takibat açılmalıdır.

Üsküdar Mutasarrıflığı'nın, Yahya Kaptan hakkındaki bu açıklayıcı raporu, Dahiliye Nezâreti'ne ulaştığı günlerde I. Fırka Komutanı Rüştü Bey, İzmit'ten 5. 12. 1919 tarihinde, Sivas'taki III. Kolordu Komutanlığı aracılığıyla, Heyet - i Temsiliye'ye ulaştırılması için şu telgrafi çekmişti:

1. Binbaşı Necati Bey Maltepe Endaht Mektebinde görevli memur olduğu halde, Müdafaa - i Hukuk Cemiyeti sıfatını kullanarak, Kuvây - ı Milliye adıyla başına topladığı Arnavut Küçük Aslan çetesiyle ortalığı soymakta olduğu ve Gebze jandarma yüzbaşısı Nâil Efendi'nin de bu şahısla ortak olduğu konusunda kuşkuumuz kalmamıştır.

2. Son günlerde, hükümetin başına dert açan, Darıcalı Rum bekçilerinin öldürülmesi ve İstelianos adındaki bir Rum zengininin dağa kaldırılarak para istenmesi gibi işlerin sorumlusu Küçük Aslan çetesidir.

3. Böyle alçakça işlere yanaşmayan Yahya Kaptan'a belirtilen bu suçları yükleyerek, yine aynı şahıslar tarafından hükümete yalan bilgiler verilmektedir.

4. Bunlar, millî teşkilât perdesi altında halkın ve hükümetin başına iş çıkararak keselerini doldurmaktan başka bir amaç beslemedikleri ve belki de daha başka siyasî amaçlar güttükleri düşüncesini uyandırmaktadır.

5. Yahya Kaptan'ın bu işlere katılmaması ve yukarıda adı geçen çetenin bu bölgedeki faaliyetlerine izin vermiyerek onu etkisiz hale getirmesi, Yahya Kaptan'ın resmî veya özel yollardan bu olaylara karışan kişilerce ortadan kaldırılması gündeme gelmiş ve bu yolla çalışmaları hâlâ devam etmektedir.

6. Yahya Kaptan, 4 Aralıkta yanıma gelerek hayatının tehlikede olduğunu ve bunun için adamlarının silâh ve cephanesini bana getirip teslim ederek, kendisinin de bu bölgeyi terk edeceğini söyledi. Kendisine gerekli nasihatlerde bulunarak hizmet edeceği daha önemli işler olduğunu söyleyerek yerine geri yolladım.

7. Gebze Kazası Kaymakamlığı'ndan aldığım bilgiler, yukarıdaki açıklamaları doğrular niteliktedir. Yani Binbaşı Ahmet Necati ve Nâil Beyler suçludurlar.

8. Binbaşı Ahmet Necati Bey'in, İstanbul'da nereler ile haberleştiği bilinmiyorsa da bir yerden ara sıra para aldığı söylenmektedir.

9. Bunların canına kıymak istemeleri yüzünden, Yahya Kaptan bu bölgede durmak istemiyor. Bu nedenle muvazzaf bir subay olan Ahmet Necati ile Nâil Beylerin ayrı ayrı yerlere gönderilmeleri elzemdir.

10. Binbaşı Ahmet Necati ve Yüzbaşı Nâil Beyler İstanbul ile haberleştiklerinden elbette ben bir şey yapamıyorum [23] .

Rüştü Bey'in telgrafının Sivas'a ulaşmasından iki gün sonra, 7. 12. 1919 tarihinde, Harbiye Nezâretin'den yalnız İstanbul Muhafızlığı'na yazılan bir yazıda, " Yahya Kaptan'ın tutuklanması için, Karadeniz ve Akdeniz Boğazları Mevkii Müstahkem Komutanlıkları'nca teşkil edilecek altmış kişilik bir müfreze istenmekteydi. Basri ve Kâzım imzalarıyla son bulan bu yazı şu maddeleri ihtiva ediyordu:

1. Gebze ve Kartal arasında Kuvây - ı Milliye namına harekâta bulunarak icra -i hasabet eyleyen Yahya Kaptan ve rüfekasının tedibi için İstanbul Muhafızlığı'nca doksan kişilik bir müfreze tertip ve sevk olunacaktır.

2. Akdeniz ve Karadeniz Boğazları Mevkii Müstahkem Kumandanlıkları işbu müfrezenin tertibi için (30)'ar kuvvetli ve talim görmüş efrat verilecektir.

3. Efrat itası hususunda hiç bir mütaala dermeyan edilmeyerek ve bu müfreze İstanbul Muhafızlığı'nca 11 / 12 / 1919 akşamına kadar teşkil edilmiş olacaktır.

4. İstanbul Muhafızlığı Bahri Sefit (Akdeniz) ve Bahri Siyah (Karadeniz) mevki - i müstahkemleriyle bilmuharebe müfrezeyi teşkil ve 12 / 12 / 1919 sabahı müfrezenin harekete hazır olduğunu işaret edeceklerdir.

5. İş bu emir İstanbul Muhafızlığına, Bahri Sefit ve Bahri Siyah Boğazı mevki - i Müstahkemleri Kumandanlıkları'na tebliğ olunmuştur. [24]

Yukarıdaki emrin gizli tutulduğu en azından, Heyet - i Temsiliye'ce tespit edilemediği, Mustafa Kemal Paşa'nın 8 / 12 / 1919 tarihinde, Harbiye Nâzırı Cemâl Paşa'ya ve İstanbul Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Albay Şevket Bey'e çekmiş olduğu telgraftan anlaşılmaktadır. [25] Zira bu telgraflarda Mustafa Kemal Paşa, İzmit I. Fırka Komutanı Rüştü Bey vasıtasıyla elde ettiği bilgileri sıralamakta ve Binbaşı Necati Bey ile Yüzbaşı Nâil Bey'in Sait Molla aracılığı ile İngilizlerin tertibi ile alakadar olduklarını bu nedenle bir an evvel vazifeli oldukları mahallerden kaldırılarak millî harekete zarar veremeyecekleri mahallere atanmaları istenmektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın bu iki telgrafına cevaben on dokuz gün sonra, şifre içinde Vâsıf ve dışında da Albay Şevket imzalarını taşıyan ve 20. Kolordu Komutanlığı vasıtasıyla Mustafa Kemal Paşaya hitaben yazılmış bir telgraf ulaştırılmıştı. Bu telgrafta;

1. Kartal ve Gebze havalisinde güvensizliğin başlıca sebebi; Gebze'deki Yahya Kaptan ile refiki Kara (Büyük) Aslan ve Alemdağ yönünde dolaşan Sadık (Bulgar Sadık) çeteleridir. Bizim şu ana kadar yaptığımız soruşturma ve güvenilir kişilerden aldığımız raporlar bunu doğrulamaktadır.

2. Önceleri yaptığı küçük hizmetlere karşılık, şimdiki halde Gebze Heyet - i İdaresi'ni tanımayan ve hükümetin nüfuzunu kullanarak ahaliye zulüm yapmaya kalkan Yahya son zamanlarda kendisine gönderilen muhtelif zevatın da nasihatlerini dinlememektedir.

3. Öteden beri Kuvâ - ı Milliye aleyhinde bulunmakla şöhret kazanan Üsküdar Mutasarrıfı ile pek sıkı münasebeti olan Gebze Kaymakamının kucağına atılması bizi artık bu azılı çete reisine tahammül edemeyecek duruma getirmiştir.

4. Yahya Kaptan'ın bu durumu fark etmesi ve öteden beri araları iyi olmayan Küçük Aslan Çetes'i'nin mahallî idareciler tarafından tutuluyor olması, kendisini türlü vasıtalarla suçlarını örtmeye sevk etmiştir.

5. Gebze Jandarma Kumandanı Yüzbaşı Nâil, Yahya'ya karşıdır.

24. *HTVD.*, S. 46, Ankara 1963, B. 1090.

25. Atatürk, *age.*, C. III, s. 1682 - 1684, B. 202 - 203.

6. Necati Bey ise düşük hükümet zamanında Kartal Kazasında başkan seçilerek, Kuvây-ı Milliye adına merkez ile ilişkisini kesmiş, şimdikiye kadar, Kartal - Gebze yakınlarında, Üsküdar'la birlikte Ömerli ve Şile çevresinde millî teşkilâtı esaslandırmış ve nizamnâme'yi takip etmiştir.

7. Yeniköy Rumları'nın havali de tecavüzleri üzerine, Küçük Aslan çetesi buralarda dolaştırılmaya başlanmış ve bu çetenin hiç bir kötülüğü duyulmamıştır.

8. Köylüye yük olmaması için , Necati Bey aracılığıyla tarafınızdan (Mustafa Kemal Paşa vasıtasıyla) bu çeteye para dahi gönderilmiştir.

9. Her fırsattan faydalanarak Kuvây - ı Millîye'yi lekeleyen Üsküdar Mutasarrıfı, Üsküdar Jandarma Tabur Kumandanı Binbaşı Remzi Bey'i bir bahane ile azletmeye çalışmış ve son olarakta Üsküdar köylerinde teşkilât kuran Maltepe Endaht Mektebi'nden Yüzbaşı (Demir) Hulusi Efendî'yide, aslında Sadık Çetesi'nin, katlettiği bir Rum'u, dağa kaldırıp parasını aldığı bahanesiyle lekelemeye , dolayısıyla teşkilâtı büsbütün bozmağa çalışmaktadır.

Telgrafın özet kısmında ise şunlar yazıyordu:

1. Üsküdar livası'nda, teşkilât meşru ve nezih bir tarz da yapılmıştır. Binbaşı Necati ise biraz idaresiz gibi görülsede cezaya müstehak değildir.

2. Teşkilât yapmaya çalışanların lekelenmemesi ve teşkilatımızın temiz olması için Nâil, Necati ve Hulusi efendiler aleyhindeki raporların tetkik edilmeden nazarı dikkate alınmaması gerekmektedir.

3. Gebze Kaymakamı ve Üsküdar Mutasarrıflığı'nın biran evvel buldukları memuriyetlerden kaldırılarak Rum ve yabancı entirikalarına son verilmesi.

4. Hükümetçe yapılmaya başlanan değiştirme ve tutuklama işlemlerinden vazgeçilmesinin sağlanması.

5. Yahya Kaptan ve onun yardımcısı olan Büyük Aslan'a daha önceden verilmiş olan silâhları iade etmeleri ve cepheye gitmeleri şartıyla aflatlarını sağlıyarak fenalık yapamayacakları bir hale getirilmeleri gerekmektedir. Aksi taktirde, Yahya Kaptan, Büyük Aslan ve Sadık çetelerinin hükümetçe tedip edilmeleri kaçınılmazdır.

Bu telgrafta, Binbaşı Necati ve Yüzbaşı Nail Bey'in, Sait Molla ile olması muhtemel irtibatı konusuna hiç değinilmiyerek, lehte veya alehte açıklayıcı bilgi de verilmemesi, Yahya Kaptan'ın tedibi için İstanbul Muhafızlığı'nca yapılmakta olan hazırlıklar konusunda hiç bahis geçmemesi, Mustafa Kemal Paşa'nın Rüştü Bey vasıtasıyla elde ettiği bilgilerin tam karşısı, çok önceden hazırlanmış bir rapor izlenimi vermesi, her şeyden önemlisi, Necati Bey vasıtasıyla Küçük Aslan çetesine bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın para yardımında bulunduğu gibi yanlış bilgilerin bulunması oldukça dikkat çekicidir [26].

Yine, telgrafın dahili imza yerinde, Sivas Kongresi'nden beri Mustafa Kemal Paşa ile arası pek iyi olmayan Kara Vasıf Bey'in adının yer alması bu telgrafi daha da ilginç kılmaktadır. Zira telgrafın Kara Vasıf Bey vasıtasıyla çekilmesi " Yahya Kaptan Hadisesi" 'nin boyutunu genişletmekte adeta Karakol Cemiyeti ile Heyet - i Temsiliye arasında yeni bir mücadelenin başlamasına zemin oluşturmaktadır.

Çanakkale Müstâhkem Mevkii Komutanı Miralay Şevket Bey'in imzasının bu telgrafın dışında şifre olarak yer alması da iki şekilde açıklanabilir. Kara Vasıf Bey'in hazırlamış olduğu telgrafi, ya okumadan kendi şifresi ile geçilmesine izin vermiş yada Yahya Kaptan konusunda her şeyden haberi olup telgrafın hazırlanmasında rol oynamıştır. İkinci ihtimalin daha kuvvetli olduğunu, yine Miralay Şevket Bey tarafından, Bursa'da bulunan Bekir Sami Bey'e çekilen 31 Aralık 1919 tarihli şu telgraf göstermektedir.

" ... Yahya Kaptan'ın sekreteri Ragıp'ın bana söylediğine göre Yahya Kaptan'a, (Heyet-i Temsiliye'ce) para yardımı yapıyor muydunuz, doğru ise bu adamlar Kuvâ-yı Milliye nüfuzunu istismar ediyorlar demektir. Bundan sonra para vermeyiniz " [27].

Mustafa Kemal Paşa 4 Ocak 1920 tarihinde Fırka Komutanı Rüştü Bey'e yeni bir telgraf çekerek, Vasıf Bey'in verdiği bilgileri olduğu gibi özetlemiş ve bunun kendisince verilen bilgilerle çelişkili olduğunu bildirilmiş ve bir kez daha güvenilir ve inandırıcı kişiler aracılığıyla işin soruşturulmasını istemişti [28].

Bu telgrafa cevaben, Rüştü Bey, Düzce'den 7/8 . 1 . 1920 tarihinde, XX. Kolordu Komutanlığı vasıtasıyla, Heyet - i Temsiliye namına çekmiş olduğu telgrafta şunları söylüyordu.

1. Yahya Kaptan için yapılan çeşitli suçlamalar üzerine, bir kaç kez Yüzbaşı Ali Ağa Efendi aracılığıyla yaptığımız soruşturmaların neticesi Yahya Kaptan'ın lehinedir.

2. Yahya Kaptan, okumamış bir kişi olması sebebiyle hizmet düşüncesiyle bazı yanlış şeyler yapmış olabilir. Büyük ve Küçük Aslan'lar ise haydutturlar.

3. Millî teşkilât aleyhinde olduğu herkesçe bilinen Gebze Kaymakamı Mehmet Nurettin'in özellikle Yahya Kaptan konusunda aleyhte açıklamalarda bulunması bekleniyordu.

Gebze Kaymakamı, bu konuda Rüştü Bey'in yazısına 1/12/1919 tarihinde, aşağıdaki sureti cevap olarak göndermiştir.

27. Muhittin Ünal, *Bekir Sami (Günsav'ın) Kurtuluş Savaşı Anıları*, İstanbul 1994, s. 251.

28. Atatürk, *age.*, C. III, s. 1688, B. 205.

Suret

1. Kartal Müdafaa -i Hukuk Cemiyeti Başkanı, Binbaşı Necati Bey'in adam öldürme ve Bucak Müdürünü dövme ile ilgili suç bildirimleri, kişi ve zaman gösterilmediğinden, gerçeğe uygun değildir. Çünkü dövüldüğü bildirilen Bucak Müdürü Burhaneddin Bey ise, Yahya Kaptan'ın kendisini dövmediğini ve onun bir saldırısına uğramadığını resmî olarak bir yazıyla bildirdiği gibi, bu konuda kaymakamlığa da hiç bir yakınmada bulunmamıştır. [29]

2. Yahya Kaptan'ın adam öldürdüğü üzerine, hükümete ve adliyeye hiç bir yerden başvurma ve yakınma olmadığı gibi, kendisinin hükümete getirilmesi için bir kağıt bile yazılmamıştır.

3. Eğer Darıca Rumlarından ikisinin öldürülmesi ve Kartal'ın Paşaköyü'nden İstelianos adlı bir Rum'un dağa kaldırılarak kendisinden fidye istenmesi ve alınması anlatılmak isteniyorsa, bu suçları Küçük Aslan Çetesi işlemiştir.

4. Küçük Aslan çetesi, Yahya Kaptan'a öteden beri düşmandır. Aslında Yüzbaşı Nâil Bey'in koruyuculuğunda iken, çete efradının sayısı on sekize yükselmiştir. Bu çete şimdiki durumda Binbaşı Necati Bey'in emri altına verilmiş bulunmaktadır.

5. Bu çete efradına ellışer liralık aylık bağlama yoluna da gidilmekte olduğu öğrenilmiş olup, köyleri soymaktan vazgeçemedikleri bilinmektedir.

6. Binbaşı Necati Bey, Yüzbaşı Nâil bey'in eski okul arkadaşıdır. Kendisiyle bir buçuk ay önce Aydınli köyünde, Küçük Aslan Çetesi adamlarından Ali Kaptan'ın dağa kaldırıldığı bir Rum'dan alınan para ile yaptığı ünlü düğünde buluşmuşlar; sonra da bir çok kez, Binbaşı Necati Bey, Yüzbaşı Nâil Bey'in evine gelip konuk olmuştur. Her ikisinde aralarında fikir birliği olduğu görülmüştür.

7. Rum bekçilerinin öldürülme olayı Küçük Aslan'ın mıntukasında (Gebze - Darıca arasında) cereyan etmiştir. Bu da olayın failinin Küçük Aslan olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

8. Yüzbaşı Nâil Bey öteden beri, Yahya Kaptan'a karşı olduğundan bu cinayetleri Yahya Kaptan'ın müfrezesinin üzerine yıkmakta ve Kuvây - ı Milliye' yi karalamaktadır.

9. İstanbul Muhafız Alayına bağlı Süvari Birliği Komutanı Hakkı Bey, Darıcalı Rum bekçilerini öldürülme olayı ile ilgili olarak takibat kararı almıştır. Fakat Yüzbaşı Nâil Bey ilgililerle haberleşerek bunu engellemiştir.

10. Yüzbaşı Nâil Bey, Yahya Kaptan'ı merkeze çağırılmış, diğer yandanda Küçük Aslan çetesini de kendi evinde hazır bulundurarak, onu yakalatmayı tasarlamış fakat bunu göze alamayarak bu girişimden vazgeçmiştir.

29. Gebze Kaymakamı Mehmet Nurettin Bey, Yahya Kaptanla ilgili olarak Üsküdar Mutasarrıflığı'na yazmış olduğu 23 Kasım 1919 tarihli yazısında " Molla İcenari Nahiye Müdürü Burhaneddin'in Yahya Kaptan tarafından dövüldüğünü söylemekte , buna karşılık I. Fırka Komutanı Rüştü Bey'e göndermiş olduğu, 1. 2. 1919 tarihli yukarıdaki yazısı ile çelişkili ifadeler kullanmaktadır. Kısacası Gebze Kaymakamı, I. Fırka Komutanı Rüştü Bey vasıtasıyla da Heyet -i Temsilîye'ye farklı bilgiler vermektedir. Bu durum onun kişiliğinden kaynaklanmış olabileceği gibi, yine dönemin bir özelliği olarak makamını koruma düşüncesiyle her iki tarafı da idare etme kaygısından kaynaklanmış olabilir. Bkz., BOA. DII.KMS., D. 57.1, B. 39.

11. Yahya Kaptan'ın, Büyük Aslan Çetesi'nin aman dilemesine ve Kuvây - ı Milliye ye sığınmasında yardımcı olması övülmeye değer bir davranıştır.

12. Yahya Kaptan'ın suçlu gösterilmesinin en önemli sebebi, yüzbaşı Nâil Bey'in şahsî isteklerine boyun eğmemesidir.

E. Mustafa Kemal Paşa'nın Yahya Kaptan'ı Kurtarma Teşebüsleri

Yahya Kaptan meselesi ile ilgili olarak, Vasıf Bey'in Çanakkale Müstahkem Mevkii Kumandanı Şevket Bey vasıtasıyla, Heyet - i Temsiliye'ye çekmiş olduğu telgraflardaki bilgilerle, İzmit I. Fırka Komutanı Rüştü Beyin aynı konu ile ilgili olarak vermiş olduğu bilgilerin birbirini tutmaması, Mustafa Kemal Paşa'yı meselenin çözümü için yeni yollar aramaya sevk etmişti. Nitekim, Heyet - i Temsiliye'nin Ankara'ya gelişinden (27 Aralık 1919) kısa bir süre sonra, İstanbul'daki Mebusan Meclisi toplantısına katılacak olan İzmit Mebusu Sırrı (Bellioğlu) Bey ile yine mebus seçilen Cevat Abbas Bey, Mustafa Kemal Paşa tarafından bizzat Yahya Kaptan ile görüşmeleri için Tavşancıl'a gönderilmişlerdi.

1920 yılı Ocak ayının ilk günlerinde Tavşancıl'a ulaşan Sırrı Bey ve Cevat Abbas Bey, Yahya Kaptan tarafından törenle karşılanmış ve tren istasyonundan Tavşancıl'ın merkezine kadar ulaşan yol boyunca, tam tehçizatlı müfrezesi tarafından bir saygı nişanesi olarak küçük bir tören tertip edilmiş ve burada Mustafa Kemal Paşa'nın, Ankaraya davet mektubu Sırrı Bey tarafından Yahya Kaptan'a takdim edilmişti [30]. Daveti alan Yahya Kaptan, bölgedeki durumun karışıklığı sebebiyle ve müfrezesinin de başsız kalacağı düşüncesiyle Ankaraya gidemedi [31].

Sırrı ve Cevat Abbas Beylerin, Tavşancıl'dan ayrılmasından bir kaç gün sonra, Davut Efendi aracılığıyla, İstanbul'da aleyhinde yapılan hazırlıkları öğrenen Yahya Kaptan, müfrezesinin köyüçerisinde baskına uğramasına engel olması yönünden tertibat alarak Zihni Bey'i, Rifat Çavuşu, Avni ve Adil Beyleri adamları ile birlikte çevre köylere gönderdi. Kendisi de bir kaç adamıyla Tavşancıl'da kaldı. Yine tertibat olarak Tavşanlı - Tavşancıl arasındaki telefon hattı silâhlı adamlarınca koruma altına alınmıştı. Yahya Kaptan'ın bu çabaları tehlikenin Gebze yönünden yani batıdan geleceğini tahmin etmesinden kaynaklanıyordu [32].

Yahya Kaptan'ın tahmininin aksine tehlike Gebze yönünden değil de Tavşancıl'ın 5 km. doğusunda yer alan Hereke'den geldi. 6 Ocak 1920 gecesi, sabaha karşı, İstanbul Genel Jandarma Komutanı Yardımcısı Hilmi Beyyanında, Üsküdar Jandarma Komutanı Nazmi Bey olduğu halde, Bandırma vapuru ile ışıkları söndürülmüş olarak Hereke'ye çıktılar.

30. Birinci *agn.*, s. 77.

31. H. İzzetin Dinamo, Yahya Kaptan'ın bu davet mektubunu aldıktan sonra, İstanbul - İnebolu yolu ile Ankaraya ulaşmış burada Ziraat Mektebi'nde, Mustafa Kemal ile görüştüğünü daha sonra'da Tavşancıl'a geri döndüğünü yazmaktadır. Bkz. Dinamo, *age.*, s. 50 - 51. Fakat bu durumu hem zaman hem de mekân açısından gerçekleşmesine imkân yoktur. Zira hakkında takibat kararı çıkarılmış olan Yahya Kaptan'ın kolaylıkla İstanbul'a gitmesi mümkün olmadığı gibi, Ankaraya ulaşmış olsa bile güvenlik açısından geri dönmesi de söz konusu olamazdı.

32. Uras, *age.*, s. 133.

Önce Hereke Jandarma Komutanı'ndan gerekli bilgiyi alan bu birlik, 5 km'lik bir yürüyüşten sonra Tavşancıl'ı kuşatmış ve ilk olarak köy ihtiyar heyetini toplayarak; "*Vatan haini! olan Yahya Kaptan'ın kendilerine teslimini istemiş bu yapılmaz ise köyün yakılacağını söyleyerek*" halkı tehdit etmişlerdi. Bu kuvvetler tüm aramalara rağmen, 8 Ocak'a kadar Yahya Kaptan'ı ele geçiremediler [33].

Tavşancıl'ın İngiliz gemileri tarafından bombalanacağı söylentileri arasında, Yahya Kaptan, köylülerin yardımı ile sürekli olarak bulunduğu evi değiştirmekte bu şekilde gizlenmeye çalışmaktaydı. Nitekim en son Mustafa Pehlivanın evine sığınan Yahya Kaptan, kardeş kanı dökülmesine engel olmak düşüncesiyle teslim olmaya karar vermişti [34].

Tavşancıl'ın İstanbul'dan gelen bir birlik tarafından sarıldığını öğrenen, Mustafa Kemal Paşa, 7 Ocak 1920 tarihinde, I. Fırka Komutanı Rüştü Bey'i telgraf başına çağırarak bu konuda bilgi istemiş ve Yahya Kaptan'ın, Heyet - i Temsiliye'ye bağlı bir Kuvây - ı Milliye reisi olduğunu hatırlatarak eğer suçu varsa gereğinin kendilerince yapılacağını söylemiş ve hiç bir şekilde Yahya Kaptan'ın tutuklanmasını uygun görmediğini bildirmişti [35].

Rüştü Bey'in, buna cevap olarak Düzce'den çektiği aynı tarihi taşıyan telgrafta, "*İki bin kişilik bir kuvvetin 6 Ocak 1920 tarihinde Tavşancıl'a çıkararak Yahya Kaptan'ın muhasara altına alındığını*" bildiriyordu [36].

Aynı günlerde mebus olarak İstanbul'da bulunan, Mustafa Kemal Paşanın Yaveri Cevat Abbas Bey, 10 Ocak 1920 tarihinde de Harbiye Nezâretin'den, Ankara'daki XX. Kolordu Komutanlığına çekmiş olduğu telgrafta;

1. Yahya Kaptan sağ olarak ele geçemeyecektir.
2. Yahya Kaptan'ın öldürülmesi durumunda, Marmara bölgesini elinde tutan ve bölge de üstün duruma gelen, İngilizler ve Fransızlar eliyle silâhlendirilen Rumlar'ın İstanbul ve çevresindeki taşkınlıkları artarak devam edecektir.
3. Kuvây - ı Milliye ismini taşımakta olan Yahya'nın öldürülmesi, millî teşkilât adına bölgede büyük bir boşluk yaratacaktır.
4. Bu boşluk, düşmanların hesabına hareket eden pek çok adi çetenin de ortaya çıkmasına neden olacaktır.
5. Bu sebeple Harbiye Nâzırı Cemal Paşa bu işe el atmalı ve Yahya'nın adını değiştirerek serbest bırakılmasını sağlamalıdır. [37]

33. Atatürk, *age.*, C. I, s. 428.

34. Birinci, *agm.*, S. 2, s. 85; "Şükrü Uras ise tutuklanma şeklini daha farklı şekilde vermektedir. Ona göre, Yahya Kaptan, Vasıl Bey aracılığıyla, Hilmi Bey ile görüşmeyi kabul etmiş ve bulunduğu binadan çıkarılarak tuzağa düşürülerek yakalanmıştır." Bkz., Uras, *age.*, 139 - 140.

35. Atatürk, *age.*, C. I, s. 426 - 428; C. III, s. 1690, B. 206.

36. *Age.*, C. III, s. 1690, B. 207.

37. *Age.*, C. I, s. 428.

Bu telgrafın Harbiye Nâzırı Cemal Paşa şifresiyle çekilmiş olması ve telgrafta " *Cemal Paşa'nın bu işe el atmasıyla Yahya'nın kurtarılması*" kısmı dikkat çekicidir. Bu da Cemal Paşa'nın, Cevat Abbas Bey tarafından çekilmiş olan bu telgrafi okumaya gerek görmeden kendi şifresi ve imzasını altına çekilmesine izin verdiğini göstermektedir. Ayrıca Yahya Kaptan'ı serbest bıraktırması da söz konusu olamazdı, zira Yahya Kaptan hakkında tahkikat kararı çıkarılan da kendisiydi [38].

F. Yahya Kaptan'ın Öldürülmesi

Mustafa Kemal Paşa'nın, Yahya Kaptan'ı kurtarma teşebbüsleri sonuçsuz kalmış ve Yahya Kaptan 8 Ocak 1920 tarihinde, teslim olduktan sonra İstanbul'dan gelen birlik tarafından Tavşancıl'da öldürülmüştü. Yahya Kaptan'ın öldürülmesi ile ilgili olarak çeşitli iddialar olmakla birlikte olay şu şekilde cereyan etmişti:

Yahya Kaptan, gizlendiği son ev olan, Mustafa Pehlivanın evinde teslim olmuş ve elleri kelepçeli olarak bu evin yakınlarındaki Aşağı Kuyu mevkiine getirilmiş daha sonra da o yıllar da Tavşancıl'ın dışında yer alan Harmanlar Tepesi'ne götürülürken yol da Mülazimevvel (Üsteğmen) Abdurrahman Efendi tarafından başına yakın mesafeden iki el ateş edilmek suretiyle öldürülmüştür [39].

Yahya Kaptan'ın cesedi, yine onun belindeki kuşak kullanılarak, hazırlanan bir sedye ile Tavşancıl çarşısında yer alan, Cabir Ağa'nın kahvehanesinin karşısında köylülere teslim edilmişti. Yahya Kaptan'ın cesedine hiç bir otopsi yapılmadığı gibi cenazesi de Tavşancıl halkı tarafından defnedilmiştir [40].

Mustafa Kemal Paşa, Yahya Kaptan'ın öldürüldüğünü, İzmit I. Fırka Komutanı'nın 9 Ocak 1920 tarihli telgrafından öğrenmişti. Bu telgrafa göre; " *Yahya Kaptan'ın müfrezesi ile jandarmalar arasında çatışma çıkmış ve bu müfrezeden Yahya Kaptan dahil, iki kişi ölü, dört kişi yaralı ve beş kişi de sağ olarak ele geçirilmiştir. İstanbul Hükümeti gerekli tedbirleri alarak müfrezenin tamamını ele geçirme çabası içerisinde*" [41].

İzmit I. Fırka Komutanı Vekili Fevzi Bey'in XX. Kolordu Komutanlığı'na çekilen konu ile ilgili, 14. 1. 1920 tarihli diğer bir telgrafta da, bir önceki telgrafi düzelten şu bilgiler veriliyordu [42].

38. *HTVD.*, s. 46, B. 1090; Atatürk, *age.*, C. I. s. 430.

39. Yahya Kaptan'a yakın mesafeden ateş edildiğinden kafası parçalanmıştır. Belgelerde cesetin başı yoktur, şeklindeki açıklamaların sebebi budur.

40. Birinci, *agn.*, s. 86. İhsan Birinci, bu sonuca olaya şahit olmuş, İhsan Özel, Celâl Altan vb. Tavşancıl halkından bir çok kişiyle yapmış olduğu röportajlar neticesinde ulaştığını yazmaktadır. Bkz. Birinci, *agn.*, s. 83 - 86.

41. Atatürk, *age.*, C. III, s. 1692, B. 209 [a - b]

42. *Age.*, C. III, s. 1694, B. 211.

1. Yahya Kaptan'ın öldürülmesi ile ilgili olarak şimdiye kadar verilmiş olan rapor ve haberler tümüyle birbirine çelişkilidir.

2. Yahya Kaptan müfrezesi tarafından, Tavşancıl'a gelen jandarma birliğine ateş açılmamıştır.

3. Yahya Kaptan, teslim olmasından sonra köy dışında kesici bir aletle öldürülmüştür. *[başı'nın olmaması]* bunu doğrulamaktadır.

Fevzi Bey'in bu telgraftan sonra, Mustafa Kemal Paşa, İstanbul teşkilâtından, 20 Ocak 1920 tarihinde, Albay Şevket Bey aracılığıyla "... *Yahya Kaptan'ın öldürülme nedenlerini ve teslim olduktan sonra öldürülmesinde hakimlerin etkisi olduğunu bildirilmesini* " istemişti [43].

Nitekim, 20. 1. 1920 tarihinde, Mustafa Kemal Paşa'ya ulaşan, Şevket Bey ve Vasıf Bey şifreli telgrafta şu bilgiler veriliyordu:

1. Olay yerinde bulunan güvenilir bir kişinin söylediğine göre, Yahya Kaptan yakalanıp köy dışında bulunan karakolun yanına götürülürken yolda on kadar çetecinin ateşi sonrasında kaçmaya teşebbüs etmiş ve bu sırada öldürülmüştür.

2. Yahya Kaptan'ın Kuvâ-yı Milliye adına pek çok kötülük yaptığı yaygın bir söylenti olup, yapılan soruşturma da bunu doğrulamış ve hükümet takibat kararı almıştır.

3. Yahya Kaptan'ın kanunsuz işlerden el çektirilmesi için, Gebze'ye özel bir memur dahi gönderilmişti.

4. Bu sırada hükümet gizlice birden bire asker göndermiş ve yalnız Yahya Kaptan'ı yakalamak istediğini ilân etmiş ve bildirilen durum meydana gelmişti.

Bu bilgiler Mustafa Kemal Paşa'ya inandırıcı gelmemişti. Özellikle İstanbul Hükümeti'nin gizlilik içerisinde, jandarmadan, İstanbul Muhafız Alayından subay ve er ayırması ve bu gelişmelerden İstanbul teşkilâtının haberinin olmaması, Mustafa Kemal Paşa'yı çok şaşırtmıştı [44]. Oysa Çanakkale Müstahkem Mevkii Kumandanı, Şevket Bey'in, 7 Aralık 1919 tarihinden itibaren Yahya Kaptan'ın tutuklanacağını ve bu konuda İstanbul Muhafızlığı'nın asker toplama hazırlığı içerisinde olduğunu çok iyi biliyordu [45]. Şevket Bey bilerek veya İstanbul Hükümeti'nin baskısı neticesinde bu konuda, Mustafa Kemal Paşa'yı bilgilendirmemişti. Zira, Bekir Sami Bey, Miralay Şevket Bey için, "*İstanbul ile ilgili tüm sorunlarımızın çözümünde aracı ve oradaki gelişmelerin güvenilir istihbarat kaynağıdır.*" demektedir [46].

43. *Age*, C. I. s. 430.

44. *Age*, C. I. S. 432.

45. Harbiye Nezaretin'den, İstanbul Muhafızlığına Karadeniz ve Akdeniz Boğazlar Mevkii Müstahkem Komutanlıklarına, "Yahya Kaptan'ın tutuklanması için, müfrezeye teşkiline dair" gönderilen yazı, Bkz, *HTVD*, S. 46, B. 1090.

46. Ünal, *age*, s. 251.

G. Yahya Kaptan'ın Öldürülmesi Sonrasındaki Gelişmeler

Yahya Kaptan'ın öldürülmesi, Heyet - i Temsiliye'nin İstanbul'daki millî teşkilâta olan güvenini büyük ölçüde sarsmıştı. Özellikle Kara Vasıf Bey'in İstanbul teşkilâtının temsilcisi olarak, Yahya Kaptan'ın suçlanmasında menfî rol üstlenmesi ve bu konuda Çanakkale Müstahkem Mevkii Kumandanı Şevket Bey'i de yanına çekmesi, dikkat çeken en önemli konu idi. Neticede Yahya Kaptan'ın öldürülmesi, millî teşkilâta en büyük darbeyi vurmuştu. Nitekim, İzmit I. Fırka Komutanı Vekili Fevzi Bey, I. Kolordu Komutanlığına yazmış olduğu bir yazı da bu konudaki tedirginliğini şöyle açıklıyordu [47]:

1. Gebze'de kurulmuş olan Kuvây - ı Milliye'nin başsız kalması bundan böyle oraların korku içerisinde kalmasına neden olacaktır.

2. Bölge halkının ve bütün Kuvây - ı Milliye'nin dayanağı olarak bilinen Yahya Kaptan'ın bu şekilde öldürülmesi kamuoyunu gerçekten karıştırmıştır.

3. Yahya Kaptan'ın öldürülmesi, hükümetin Kuvây - ı Milliye'ye karşı bundan sonra alacağı saldırgan tutumuna da delil sayılabilir.

4. Bu davranış, işgal kuvvetlerinde kuşkusuz, Kuvây - ı Milliye'nin hükümet nazarında bir değeri olmadığı ve kolaylıkla yok edilebileceği kanısını uyandıracaktır. Bu sebeple gerekli önlemler alınmalıdır.

Nitekim bu yazının yazılmasından sadece bir kaç ay sonra İngilizler, 23. 7. 1920 tarihinde, Gebze Kasabası halkını, kadın ve çocuklar da dahil olmak üzere, kasaba yakınlarındaki mezarlıkta toplayarak, korumasız kalan evlerini ve dükkânlarını yağmalamışlardı. Daha sonra ihtiyar heyetini toplayarak, kendilerine Kuvây - ı Milliye yanlılarının isimlerini vermesini isteyen İngilizler, bu şahısları belirledikten sonra, 40 kişiyi tutuklayarak İstanbul'a sevk etmişlerdi [48].

H. Yahya Kaptan'ın Ailesi'nin Durumu

Yahya Kaptan'ın öldürülmesinden sonra, ailesi Tavşancıl'da daha fazla kalamamış İstanbul'a taşınmıştı. Nitekim bu durumu Yahya Kaptan'ın eşi Şevket Hanım'ın, Mustafa Kemal Paşa'ya çekmiş olduğu 14. 1. 1920 tarihli telgraftan da anlaşılmaktadır [49].

47. Atatürk, *age.*, C. I, s. 436.

48. Gebze Kaymakam Vekili'nin 23. 7. 1920 tarihinde Kuşçalı telgrafhanesinden, 24 Tümen Komutanına çekmiş olduğu telgraf. Bkz., *İstiklâl Harbi ile İlgili Telgraflar*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı Yayını, Ankara 1994, s. 7.

49. Atatürk, *age.*, C. I, s. 440.

*Ankara'da Kuvâ-yı Milliye Başkanı
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine*

Eşim Yahya Kaptan, sadece sizinle olan münasebeti dolayısıyla kamunî bir suç olmadığı halde teslim olduktan sonra, Gebze Jandarma Yüzbaşısı Nâil ve Üsteğmen Abdurrahman Efendiler eliyle alçakçasına şehit edilmiştir. Bütün Tavşancıl halkı olayın şahididir. Bu konuda yüksek girişim ve yardımlarınızı bekliyoruz. Buyruk sizindir.

*Karagömrük'te Keçecilerde Karabaş
Mahallesinde 19 sayılı evde oturan
Yahya Kaptan'ın eşi
Şevket Hanım.*

Şevket Hanım bu telgraftan sonra, malî sıkıntı içinde olması sebebiyle, Ankara'da bulunan polis kardeşinin yanına gitmeye karar vermiş ve bu amaçla Cemal Karabekir'in refakatinde deniz yolu ile İnebolu üzerinden Ankara'ya ulaşmıştı [50].

BMM'si 19. 10. 1922 tarihli oturumu ile Yahya Kaptan'ın ailesine maaş bağlanmasını, 130 kabul, 22 red ve 11 çekimser oy ile kabul etmişti [51].

50. Cemâl Karabekir, *age.*, s. 100.

51. *TBMM., Zabıt Ceridesi*, C. XXIV, Ankara 1960, s. 24 - 25. ; *İhsan Birinci*, Mustafa Kemal Paşa tarafından, Yahya Kaptan'ın eşi, Şevket hanım kızları Fikret ve Muzafler hanımlarla, kayınvalidesi Hatice hanımın her birine 60 lira maaş bağlatılıp Ankara'da bir su değirmeni ile Samanpazarında beş odalı bir ev bağışlandığı hakkında bkz., *Birinci, age.*, s. 86.

SONUÇ

I. Dünya Savaşı sırasında imzaladıkları gizli antlaşmalarla, Osmanlı Devleti'nin topraklarını kendi aralarında paylaşan İtilâf Devletleri, Mondros Mütarekesi'ni müteakip bu antlaşmaların hükümlerini uygulama imkânı elde etmişlerdir. İtilâf Devletleri'nden özellikle İngiltere, dış siyasetinin ilkelerine de dayanarak mütarekeden sonra ilgisini İstanbul Boğazı ve bu boğazın güvenlik bölgesi olarak nitelendirdiği, Kocaeli Yarımadası'nda yoğunlaştırmıştır.

İngiltere'nin, Kocaeli yarımadasındaki siyaseti, Türk askerî birlikleriyle, karşı -laşmama esasına dayandığından, özellikle yarımada da faaliyet gösteren Rum çetelerini siyasî ve askerî açıdan desteklediği gibi yine bu amaçla, Kuvây - ı Milliye karşıtı ayaklanmaları kışkırtmıştı. Tüm bu faaliyetleri ile neticeye ulaşamayan İngiltere, son olarak ta Kocaeli Yarımadası'nı Yunan birliklerine işgal ettirmişti.

Kocaeli Yarımadası , sadece İngiltere ve onun işbirlikçisi Yunanistan'ın siyasî emellerine sahne olmamıştı. Zira bu bölge, henüz Anadolu'da yeni filizlenmekte olan Millî Mücadele açısından da hayati önem arz etmekteydi. Millî kuvvetlerin ihtiyacı olan her türlü silâh, teçhizat ve malzemenin yoğun olarak bulunduğu yer İstanbul'du. Bu silâhların güvenli bir şekilde Anadolu'ya intikali ancak Kocaeli Yarımadası üzerinden yapılabilirdi. Kocaeli Yarımadası'nın millî kuvvetler açısından önemini artıran diğer bir özelliği de haberleşme idi. Sivas'ta millî bir kimlik kazanan " Heyet - i Temsiliye" 'nin hükümet vazifesi ile ülke siyasetini yavaş yavaş ele almaya başlaması, işgal altında bir başkent olan İstanbul ile haberleşmeyi gündeme getirmişti. Zira millî mücadelenin başarıya ulaşması için silâh, malzeme ve personelin yanı sıra güvenilir muhabereye de ihtiyaç vardı. İşte bu amaçla millî teşkilâtın ve Anadolu'nun, İstanbul ile muhaberatını Kocaeli Yarımadası'ndaki " Kuşçalı" telgraphânesi sağlamıştı.

İdarî ve askerî açıdan ise Kocaeli Yarımadası'ndaki durum millî teşkilâtın aleyhinde idi. Zira Arnavut Mahir ve Ahmet Anzavur'un İzmit mutasarrıflığında bulunduğu dönemlerde, Kocaeli Yarımadası'ndaki Rum, Ermeni, Çerkez, Abaza ve Arnavut çeteleri, Türk köylerine yönelik baskılarını arttırmışlardı. İzmit'te konuşlandırılan I. Fırka'nın mevcudu ise mütarekeden sonra büyük ölçüde azaltılmış ve bir süre sonra tamamen yok edilmişti.

Mütarekeden sonra faaliyetlerini zorunlu olarak sona erdiren, İttihat ve Terakki Cemiyeti, teşkilât personelinin bir çatı altında toplamak amacındaydı. Bunun için Kara Vasıf ve Kara Kemal Beylerin liderliğinde, Kasım 1918 tarihinde, Karakol Cemiyeti kurulmuştu. Gizli bir cemiyet olarak ortaya çıkan Karakol, öncelikli olarak eski ittihatçıların "tehcir suçlusunu" zannıyla tutuklanmalarına engel olmayı amaçlıyordu. Fakat İtilâf Devletleri'nin işgal alanlarını genişletmeleri ve azınlık haklarını savunan bir tutum takınmaları neticesinde, Karakol Cemiyeti'nin amaçları genişletilmişti. İstanbul'dan her türlü silâh ve teçhizatın Anadolu'ya geçirilmesi, İstanbul'da tutuklu bulunan Türk subaylarının, Anadolu'daki millî teşkilâta katılmalarının sağlanması cemiyetin görevleri arasına alınmıştı.

Karakol Cemiyeti bu amaçla Kadıköy ve Üsküdar gruplarının desteğinde, Yenibağçeli Şükrü Bey'in teşkilâtlandığı bir menzil hattı oluşturmuştu. Yine bu cemiyet tarafından, Kocaeli Yarımadası boyunca uzanan bu menzil hattının güvenliğini sağlamak amacıyla çok sayıda seyyar müfreze oluşturulmuştu. Bu seyyar müfrezelerinin başına da yine Yenibağçeli Şükrü Bey'in tavsiyesi ile Yahya Kaptan getirilmişti.

Yahya Kaptan, Osmanlı Devleti'nin eski Kosova vilâyetinde doğmuş bir çeteci idi. Balkan savaşları sırasında Bulgar çetecilerine karşı başarıyla mücadele vermiş ve Balkanların tamamen Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmasından sonra ailesi ile birlikte İstanbul'a gelmiş ve burada İttihat ve Terakki'nin bir yan kuruluşu olan *Teşkilât - ı Mahsusa*'ya katılmıştı. I. Dünya Savaşı boyunca Teşkilât - ı Mahsusa tarafından kendisine verilen vazifeleri başarı ile yerine getiren Yahya Kaptan, bir ara İttihât ve Terakki içerisinde muhalif grubun temsilcilerinden olan Yakup Cemil'in etkisinde kalarak, Enver Paşa'yı bir darbe ile devirmeye teşebbüs ile "İkinci Bâb-ı Ali" Baskını'na katılmış ve bu olayın neticesinde de, Irak cephesine VI. Ordu Komutanı Halil (Kut) Paşa'nın emrine verilmek suretiyle Bağdat yakınlarındaki, Ebu-Kemal kasabasına sürgün edilmişti.

Mondros Mütarekesi'nden sonra İstanbul'a geri dönen Yahya Kaptan, bu defa da Karakol Cemiyeti'nin emrine girerek, Kocaeli Yarımadası'ndaki seyyar müfrezelerin başına getirilmiş ve bu amaçla da karargâhını Tavşancıl'da kurmuştu. Kocaeli Yarımadası'ndaki Rum çetelerinin faaliyetlerini teşkil ettiği millî müfreze ile sindiren Yahya Kaptan, Halil Paşa Bekirağa Bölüğün'den kaçırılmasından sonra Anadolu'ya geçirilmesinde en büyük amil olmuştu. Yahya Kaptan'ın her geçen gün Gebze ve havalisinde güçlenmesi ve zaman zaman başına buyruk hareket etmesi Karakol Cemiyeti ile ters düşmesine sebep olmuştu. Nitekim, bu cemiyetin içinde yer alan Gebze Jandarma Kumandanı Yüzbaşı Nâil ve Maltepe Endaht Mektebi subaylarından Binbaşı Ahmet Necati Bey bir komplo ile onu ele geçirmeye çalışmışlarsa da başarılı olamamışlardı. Diğer yandan, Yüzbaşı Nâil Bey ve Binbaşı Ahmet Necati Bey şahsî çıkarlarının temini yönünde Yahya Kaptan'a karşı Küçük Aslan çetesini desteklemeye başlamışlardı. Yine bu çete vasıtasıyla yaptırılmış oldukları soygunları, Yahya Kaptan'ın müfrezesi üzerine yıkmaya çalışıyorlardı. Bu amaç ile İstanbul hükümetine yaptıkları muhabere neticesinde Yahya Kaptan hakkında tahkikat kararı çıkarılmasında da etkili olmuşlardı.

Kocaeli Yarımadası'nda, siyâsî ve askerî yönden tamamen desteksiz kalan Yahya Kaptan, İzmit teşkilâtı vasıtasıyla, Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa ile muhabereleşerek Heyet - i Temsiliye'nin emrine girmişti. Yahya Kaptan'ın Sivas ile muhabereleştiği günlerde (Ekim 1919), Mustafa Kemal Paşa, millî hareketi, ittihatçılıktan ve her türlü firkaçılık cereyanından uzak tutma çabası içerisindeydi. Nitekim Karakol Cemiyeti, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir uzantısı konumunda olup her an millî hareketi olumsuz yönde etkileyebilirdi. Bu endişesini sürekli içinde taşıyan Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresi sırasında, kongre üyelerinin ittihatçı olmadıklarına dair yemin etmelerini sağlamış ve bu düşüncesinin sonucu olarak da, Kara Vasıf Bey ile tartışmıştı. Vasıf Bey, Sivas Kongresi'nden sonra Karakol Cemiyeti'nin tüm faaliyetlerini durduracağı hususunda teminat vermiş olmasına rağmen, yine kendi bildiği yolda ve Karakol Cemiyeti'nin talimatnâmesine uygun hareket etmeyi sürdürmüştü. Vasıf Bey'in İstanbul'da, Heyet - i Temsiliye'ye bağlı kalmaktan ziyade, Karakol Cemiyeti'nin talimatnâmesine uygun hareket etmesinin en önemli etkenlerinden biri de, İstanbul'daki millî teşkilât üyelerinin çoğunun Karakol Cemiyeti mensubu olmasından kaynaklanmaktaydı.

Nitekim, Karakol Cemiyeti'nin subaylarından olan Binbaşı Ahmet Necati Bey, "*Kartal Anadolu ve Rumeli Müdafaa - i Hukuk - u Heyet - i Temsiliyesi Reisi*" sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa'ya çekmiş olduğu bir telgrafta "Yahya Kaptan"ın Kocaeli Yarımadası'nda ki her türlü asayişsizliğin sebebi olarak göstermesi, Heyet - i Temsiliye ile İstanbul teşkilâtı arasında Yahya Kaptan Meselesi 'nin ortaya çıkmasına sebep oldu. Fakat Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit I. Fırka Kumandanı Rüştü Bey vasıtasıyla aldığı bilgilerin Yahya Kaptan'ın lehinde olması ve Yüzbaşı Nâil ile Binbaşı Ahmet Necati'nin asıl suçlu olarak gösterilmesi üzerine Mustafa Kemal Paşa, bu durumu Harbiye Nezâreti'ne ve Çanakkale Mevkii Müstahkem Komutanı Şevket Bey'e çektiği telgrafla belirtmiş ve Yahya Kaptan'ın aleyhine gelişebilecek bir duruma engel olunmasını istemişti. Fakat Vasıf ve Şevket şifreleriyle Heyet - i Temsiliye'ye ulaşan telgraflar da, Yahya Kaptan suçlu gösterildiği gibi o'nun hükümete tesliminin gerektiği belirtilmişti. Mustafa Kemal Paşa, Yahya Kaptan'ın ne ile suçlandığı konusunda ayrıntılı bilgi isteği halde, bu bilgiler hiç bir zaman ona ulaşmamış, İstanbul teşkilâtı Yahya Kaptan'ın suçlanmaması konusunda, Heyet - i Temsiliye'nin karşısında yer alarak, Yahya Kaptan'ın katledilmesine de vasıta olmuşlardı.

Yahya Kaptan'ın suçlanması ve ardından öldürülmesi meselesi, millî mücadele tarihinde küçük bir hadise gibi gözükse de, Heyet - i Temsiliye ile İstanbul teşkilâtı arasındaki münasebetin seviyesini göstermesi açısından önemlidir. Zira İstanbul teşkilâtı, Heyet - i Temsiliye kararlarına uymadığı gibi bağımsız davranışları neticesinde millî harekete zarar vermiştir. Nitekim, Yahya Kaptan'ın öldürülmesinden sonra Kocaeli Yarımadası'nda, büyük zorluklarla kurulmuş olan Kuvâ-yı Milliye gücü sırf şahsî menfaatler ve siyasî hırs yüzünden büyük bir darbe yemişti.

Bu durumu yakından müşahede eden Mustafa Kemal Paşa, *Nutuk*'ta Yahya Kaptan meselesine geniş yer vermiş ve hadisenin tüm aşamalarını belgelerle açıklama yoluna gitmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

A - ARŞİV BELGELERİ

1. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (BOA)

a) Dahiliye Nezâreti, Kalem - i Mahsus (DH. KMS)

D. 49 - 1, B.74; D. 49 - 2, B.46; D. 50 - 2, B.37; D. 50 - 3, B.35;
D. 53 - 1, B.78; D. 53 - 4, B. 3 , 9, 12; D. 57 - 1, B.39; D. 60 - 2, B.2;
D. 102 , B.246.

b) Dahiliye, Şifre Kâlemi (DH. ŞFR)

D. 99, B.120 - 1, 125, 360; D.102, B.246, 269 ; D.103 , B.137

B - YAYINLANMIŞ ARŞİV BELGELERİ

1. *Atatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı yayını, Ankara 1982.
2. *İstiklâl Harbi İle İlgili Telgraflar*, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivleri Daire Başkanlığı yayını. Ankara 1994.

C - DERGİ VE GAZETELER

- *Askeri Mecmua*
- *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*
- *Atatürk Yolu*
- *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*
- *Belleten*
- *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*
- *Hayat Tarih Mecmuası*
- *Hürriyet*
- *Polis Dergisi*
- *Takvim - i Vekâyi*
- *Tarih Hazinesi*
- *Tarih ve Coğrafya Dünyası*
- *Tarih ve Toplum*
- *Yakın Tarihimiz.*

D - MAKALELER VE İNCELEME ESERLERİ

ADIVAR, Halide Edip; *Türkün Ateşle İmtihanı*, İstanbul 1962.

AKŞİN, Sina; *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, C. I, İstanbul 1983.

ALEV, Vahide; "Özbekler Tekkesi", *Tarih ve Toplum*, C. II, S. 9 (İstanbul 1984), s. 38 -43

APAK, Rahmi; *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara 1990.

ARAS, Kazım; "İstiklâl Savaşında Kocaeli Bölgesinde Harekât", *Askeri Mecmua*, S.102, (Tarih Kısmı), İstanbul 1936, s. 1 - 175.

ARIBURNU, Kemâl; *Millî Mücadelede İstanbul Mitingleri*, Ankara 1950.

ARIKAN, Zeki; *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. I, Ankara 1984.

ATAMER, Hamdi; "Kuvây-ı Milliye'ye Katılanların Listesi", *BTTD.*, S.4, İstanbul 1968. s. 7 - 8.

ATATÜRK, Mustafa Kemal; *Nutuk (Söylev)*, C. I - III, Yay. İsmail Arar, Uluğ İğdemir, Sami N. Özerdim, Ankara 1989.

AYDEMİR, Ş. Süreyya; *İkinci Adam*, C. I, İstanbul 1973.

_____ ; *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, C. III, İstanbul 1972.

AYDIN, Mesut; *Millî Mücadele Döneminde, TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, İstanbul 1992.

_____ ; "Millî Mücadele Döneminde Anadolu'da Giriş ve Çıkışları Kontrol Altında Tutan Kuruluşlar", *Atatürk Yolu*, S.5, Ankara 1990, s. 21 - 47.

BAYKAL, Bekir Sıtkı; *Heyet - i Temsiliye Kararları*, Ankara 1974.

BAYKAL, Cevdet Yakup; "İstiklâl Harbi'nin İlk Şehidi Yahya Kaptan", *Tarih Coğrafya Dünyası*, C.1, S.1, İstanbul 1959, s. 49 - 57.

BAYUR, Yusuf Hikmet; *Türk İnkilâp Tarihi*, C. III, K.4, Ankara 1991.

BEKTAŞ, Cengiz; "Özbekler Tekkesi", *Tarih ve Toplum*, C. II, S. 8, İstanbul 1984, s. 40 - 45.

BELEN, Fahri; *Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara 1973.

BİRİNCİ, İhsan; "İpsiz Recep Çetesi", *HTM.*, C. II., S.10, İstanbul 1966.

_____;" Millî Mücadele Kahramanı Yahya Kaptan", *HTM.*, S. 2. İstanbul 1978, s. 72 - 77.

_____;" Millî Mücadele için Kurulan Önemli Cemiyet ve Çeteler II", *Polis Dergisi*, s. 307, Ankara 1978, s. 17 - 19.

CAN, Fahri; " Birinci Dünya Harbinden Sonra İlk Millî Kuvvet Nasıl Kuruldu?", *YT*, C. I, s. 11, İstanbul 1962, s. 334 - 335.

_____;" Birinci Dünya Harbinden sonra ilk Millî Kuvvet Nasıl Kuruldu?", *YT*, C. I, s. 13, İstanbul 1962, s. 394 - 395

_____;" Birinci Dünya Harbinden Sonra İlk Millî Kuvvet Nasıl Kuruldu?", *YT*, C. II, s. 14, İstanbul 1962, s. 28 - 29.

_____;" Karakol Cemiyeti Nasıl Kurulmuştu?" *YT*, C. IV., S. 48, İstanbul 1963, s. 257 - 260.

_____;" Kuvayi Milliye Ruhü", *YT*, C. I, S.8., İstanbul 1963, s. 519 - 526.

CEBESOY, Ali Fuat; *Millî Mücadele Hatıraları*, İstanbul 1953.

ÇUKUROVA, Bülent; " Kurtuluş Savaşında İstanbul Gizli Grupları", *AAMD.*, C. II, s. 5, Ankara 1986, S. 519 - 526.

DANIŞMEND, İ. Hâmi; *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. IV, İstanbul 1972.

DİNAMO, H. İZZETTİN; *Kutsal İsyan, Milli Kurtuluş Savaşının Gerçek Hikâyesi*, C. IV, İstanbul 1990.

ERİM, Nihat; *Devletler Arası Hukuku ve Siyasî Tarih Metinleri*, C. I, Ankara 1953.

ESATLI, M. Ragıp; *İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi ve Yakup Cemil Niçin Öldürüldü ?*, İstanbul 1975.

GENÇOSMAN, Kemâl Zeki- *Niyazi Ahmet Banoğlu, Atatürk Ansiklopedisi ve Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi*, C. V., İstanbul 1971.

GİRAY, Muharrem; " Karakol Cemiyeti", *YT*, C. I, İstanbul 1962, s. 345 - 347.

GOLOĞLU, Mahmut; *III. Meşrutiyet*, Ankara 1970.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib; *Millî Mücadele Başlarken*, 2c., Ankara 1959.

HİÇYILMAZ, Ergün; *Osmanlıdan Cumhuriyete Gizli Teşkilâtlar*, İstanbul 1993.

_____ ; *Başverenler, Başkaldıranlar*, İstanbul 1993.

HİMMETOĞLU, Hüsnü; " Millî Mücadele Esnasında, İstanbul'daki Gizli Kurullardan, M. M. Grubu ve Gerçek yüzü", *YT*, S. III, s. 32, İstanbul 1962, s. 165 - 170.

_____ ; " Anadoluya Silâh Kaçakçılığı", *Hürriyet*, İstanbul 1973.

HOWARD, H.N.; " Paris-San Remo- Sevr'de Türkiye'yi Yöketme Planları", Çev. Müge Yılmaz, *BTTD.*, C.VI, S.36, İstanbul 1970, s. 20 - 27.

İĞDEMİR, Uluğ; *Sivas Kongresi Tutanakları*, Ankara 1986.

JAESCHKE, Gothard; *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, C. I, Ankara 1989.

KANSU, M. Müfit; *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk ile Beraber*, C. II, Ankara 1988.

KARABEKİR, Cemâl; *Maçka Silâhânesi Hatıraları*, İstanbul 1991.

KARABEKİR, Kâzım; *İstiklâl Harbimiz*, 2C, İstanbul 1993.

KOCATÜRK, Utkan; *Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Ankara 1983.

KONUKÇU, Enver; " Heyet - i Temsiliye İzmit İlişkileri", *AAMD.*, C. V, s. 13, Ankara 1982, s. 223 - 235.

KURAN, Ahmet Bedevi; *Osmanlı İmparatorluğunda İnkılâp Hareketleri ve Millî Mücadele*, İstanbul 1956.

(KUT), Halil Paşa; *İttihat ve Terakki'den Cumhuriyete Bitmeyen Savaş - Kutül Amera Kahramanı, Halil Paşa'nın Hatıraları*, Yay. M. Taylan Sorgun, İstanbul 1972.

KUTAY, Cemâl; *Çerkez Ethem Hadisesi (Kendi Hatıraları ile)*, İstanbul 1955.

_____ ; *Kurtuluşun ve Cumhuriyet'in Manevi Mimarları*, Ankara 1973.

MERT Özcan; " Anzavur'un İlk Ayaklanmasına Ait Belgeler", *Belleten*, C. LVI, S.217, Ankara 1992, s. 847 - 962.

- NUR, Rıza;** *Hayat ve Hatıratım*, C. III, Yay. Abdurhaman Dilipak, İstanbul 1992.
- ONAR, Mustafa;** *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, C. II, Ankara 1995.
- ORTAÇ, Y. Ziya;** *İsmet İnönü, 1884 - 1922*, C. I İstanbul 1946.
- ÖZDEMİR, İlter;** *Yahya Kaptan*, Gebze 1977.
- ÖZEL, Sabahattin;** *Kocaeli ve Sakarya İllerinde Millî Mücadele (1919 - 1922)*, İstanbul 1987.
- ÖZKAYA, Yücel;** İstanbul'un İşgali Üzerine, Aydınların İstanbul'dan Ankaraya Kaçış Olayı, *AAMD.*, C. V, S. 13 Ankara 1978, 127 - 143.
- _____;"Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nda Anadolu'nun ve Türk Kamuoyunun Durumu", *Atatürk Yolu*, C. II, S. 5, Ankara 1990.
- ÖZTÜRE, Avni;** *İzmit Tarihi*, İstanbul 1969.
- PEHLİVANLI, Hamit;** *Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askerî Polis Teşkilâtı*, Ankara 1992.
- SALNAME - İ DEVLET - İ OSMANİYE;** İstanbul 1334.
- SARIHAN, Zeki;** *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. III, Ankara 1984.
- SELEK, Sabahattin;** *Millî Mücadele*, C. I., İstanbul 1970.
- SERGÜN, Ümit ;** *Kocaeli Yarımadası'nda Kırsal Yerleşme*, İstanbul 1986.
- SOYSAL, İlhami;** " Türk Siyasal Yaşamında Yer almış Başlıca Siyasal Dernekler, Partiler ve Kurucuları", *CDTA.*, C. VIII, İstanbul 1983, s. 2010 - 2018.
- SOYSAL, İsmail;** *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, C. I, Ankara 1983.
- STODDARD, Philip H;** *Teşkilât - ı Mahsusa*, Çev. Tansel Demirel, İstanbul 1993.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan;** *Mustafa Kemal ve Millî Mücadele'nin İç Alemi*, İstanbul 1967.
- TANSU, Samih Nafız;** *İki Devrin Perde Arkası, Anlatan: Hüsamettin Ertürk*, İstanbul 1964.
- TBMM. Gizli Celse Zabıtları**, C. I, Ankara 1985.

TBMM. *Zabıt Ceridesi*, C. XXIV, Ankara 1960.

TEVETOĞLU, Fethi; "Karakol Cemiyeti", *Türk Ansiklopedisi*,

_____ ; *Millî Mücadele Yıllarında Kuruluşlar*, Ankara 1991.

TUKİN, Cemâl; *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar*, İstanbul 1947.

TUNAYA, Tarık Zafer; *Türkiye'de Siyasal Partiler, İttihat ve Terakki*, C. III, İstanbul 1989.

UÇAROL, Rifat; *Siyasi Tarih*, İstanbul 1985.

URAS, Şükrü; *Yahya Kaptan*, İstanbul 1968.

ÜNAL, Muhittin; *Miralay Bekir Sâmî Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları*, İstanbul 1994.

WALDER, Dawid; *Çanakkale Olayı*, Çev. M. Ali Kayabol, İstanbul 1970.

VARDAR, Galip; *İttihat ve Terakki İçinde Dönemler*, İstanbul 1960.

YALGIN, Râzi; "Rahmetli Şeyh Ata", *Tarih Hazinesi*, S. 5, İstanbul 1951, s. 217 - 218

YURTANSİKLOPEDİSİ; "Kocaeli"

YÜCE, Rifat; *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İzmit 1945.

ZÜRCHER, Erik Jan; *Millî Mücadele'de İttihatçılık*, Çev. Nüzhet Salihoglu, İstanbul 1987.

EK - I.

YAHYA KAPTAN TÜRKÜSÜ

Tavşancıl'a geldim yemedim üzüm
Etrafımı düşman sarmış görmedi gözüm

Ah ne deyem de ağlayam, beybabamı } Nakarat
Vurdular bizi yetim koydular

Pehlivan'ın evinde üç gece kaldım
Kaldığıma pişman oldum, dayanamadım kaçtım

Harmanlar tepesinde çadırlar parlıyor
Gebze'nin, hain Nail'i silâhını yağlıyor

Fikriye'min saçları altın sarısı
Beni de vurdular garip Cuma yarısı

Şevketi'me tel vurun durmasın gelsin
Ağızımdaki, burnumdaki kanımı silsin

Muzaffer'imın gözleri düşmana nazarlık
Ağlama Şevket'im bu köy bana mezarlık

Mezarımı derin kazın dar olsun
Etrafımda lale süm'bül var olsun
Baş ucumda Kaptan ismim var olsun
Ben ölürsem Türk milleti sağ olsun

EK - II.**YAHYA KAPTAN'IN MEZAR KİTABESİ**

" Vatan'ın Fedakar Evlâdı **Yahya Bey**"
İstiklâl Mücadelesi'nin en kara gününde
Gebze Kazası Milis Kuvvetleri Kumandanı idi.
Şerefli ve muazzam muzafferiyatının
İstihsaline pişiva olan hükümeti
Güzidesi sitayişle yâd edilebilir.
Vatan kendi uğruna can veren
Bu fedakar evladına
Ebediyyen minnettardır.

* Şehadet Tarihi: **8 Kanun - 1 sâni : 1336**
(8 Ocak 1920)

